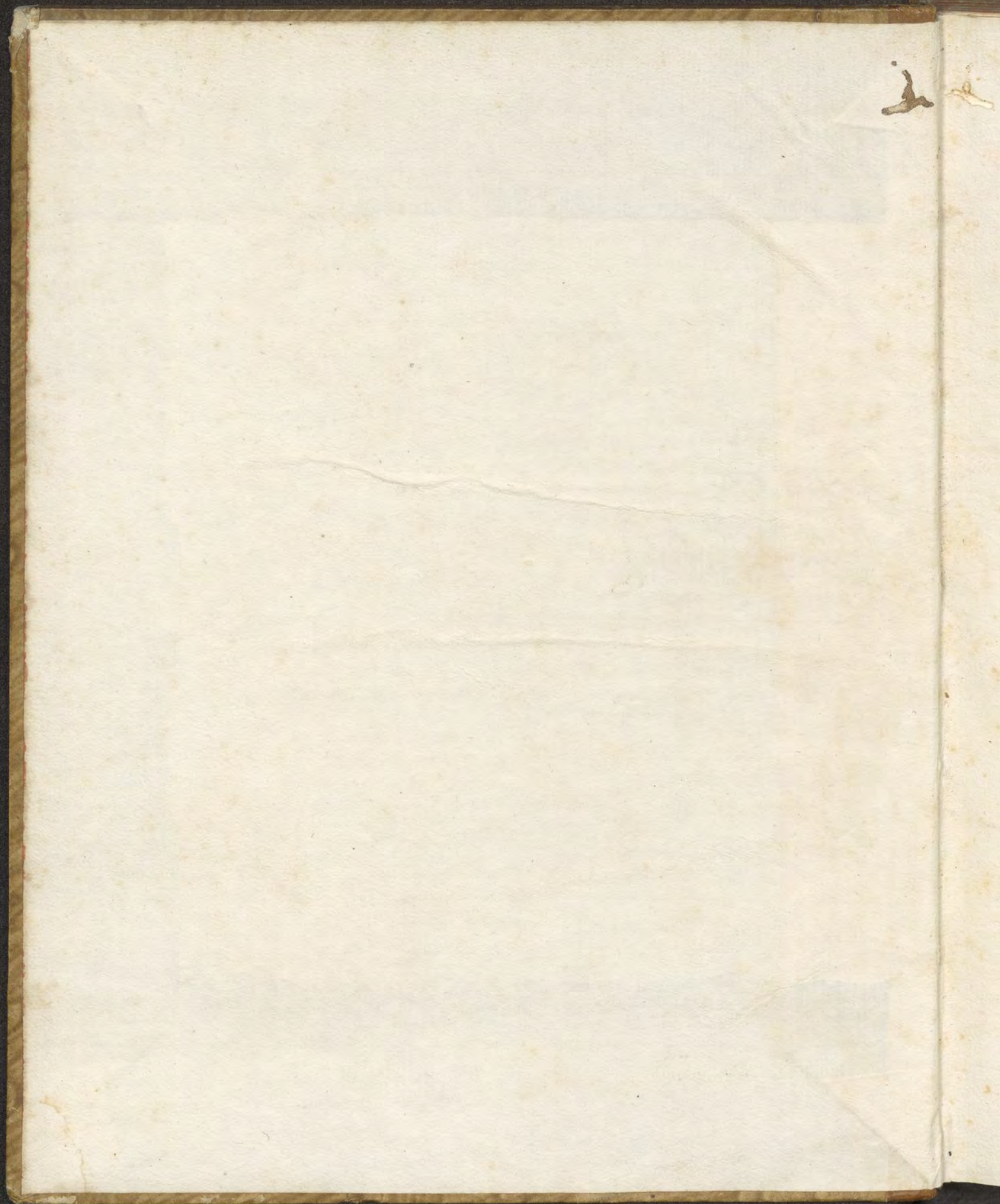

FLORII
FRANCISCO
OPUSCULA
VARIAE
ERUDITIONIS

1609

DE SANCTO GREGORIO
ILLIBERITANO
LIBELLI *DE FIDE* AUCTORE,
NEC NON
DE SANCTIS
HILARIO ET HIERONYMO
ORIGENIS INTERPRETIBUS
DISSERTATIONES.

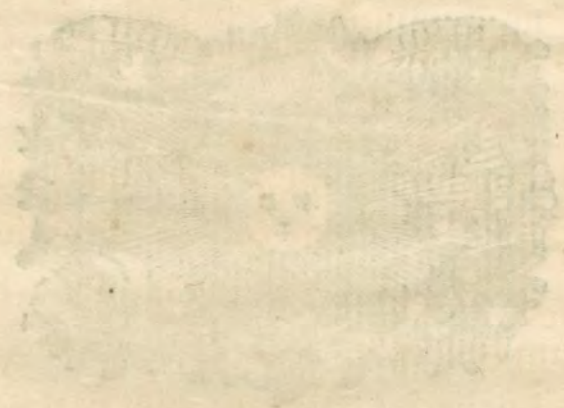

BONONIÆ MDCCLXXXIX.

EX TYPOGRAPHIA SANCTI THOMÆ AQUINATIS
SUPERIORUM PERMISSU.

99000 4113620602531
BSU Form 1609/2

DI SANCTO GREGORIO
HIERONIMO
LITTELLA DE REDE AUCTORIS
DE SANCTIS
HIERONIMO ET HIERONIMO
ORIGENIS INTERPRETATIONES
DISSENTATIONES

BOYD'S UNIVERSITY LIBRARY

EMINENTISSIMO ET REVERENDISSIMO

S. R. E. CARDINALI

JOSEPHO GARAMPPIO

EPISCOPO MONTISFALISCI, ET CORNETI

FRANCISCUS FLORIUS

Præpositus Ecclesiæ Metropolitanæ Utinensis.

Inter complures, quos Christiana antiquitas protulit *de Fide* libros quidam est de cujus auctore viri docti iamdiu inter se dissentiunt. Hunc ego illustrandum suscepi, atque Illiberitano illi Episcopo, qui Luciferi Caralitani diu partes secutus est, Gregorio scilicet Bætico, tribuendum esse conclusi. An vero hac in quæstione pleraque minus obvia attulerim (nec enim vel ii ipsi, qui mecum sentiunt, rem acu attigerunt, neque fas esse existimo

in

in tanta litterarum luce crambem recoquere), aliorum sit iudicium , tuumque in primis , EMINENTISSIME PRINCEPS, quod plurimi semper feci : ab ipsa enim adolescentia quadraginta fere ab hinc annis selectæ atque uberrimæ eruditionis publicum specimen tunc exhibuisti, quum Benedicti III. Pontificis numo haud prius edito solerter usus es atque opportune cum ad res illius ævi obscuriores explicandas , tum ad celebrem illam de Johanna Papissa fabulam accuratius discutiendam , quæ olim omnibus ferme A catholicis pro suo in Sancti Petri Cathedram odio in deliciis erat , sed instaurato nostra ætate bello , uno a te ictu , ut Gigas Philistæus a Davide juvene , confossa numquam reviviscet . Alia quæ postmodum summa cum laude evulgasti , vel quæ prælo digna latent adhuc ingenii tui monumenta prætereo : ditissimam quoque prætereo Bibliothecam, cæterosque hujusmodi thesauros , quibus celeberrimum apud exteras gentes , atque immortale apud posteros nomen tibi comparasti . Quemnam ergo te aut illustriorem , aut doctiorem de controversia hacce Judicem eligere potuissem ? Disceptationi huic alteram adieci amicorum
sua-

suafu de Hilario & Hieronymo Origenis interpreti-
 bus , sed falebris plenam , ut senio confectum faci-
 le possis agnoscere . Si quando vero tantum tibi otii
 supererit , ut eam prætervoles , expendas rogo quæ
 de auctore librorum in Jobum animadverti , cui
 perperam , nisi mea me fallit opinio , Arianismi
 nota inuritur . Neque vero miretur quisquam me in-
 fimi subsellii hominem hæc quisquiliæ tanto Ec-
 clesiæ Principi inscribere . Non enim ut aliis perin-
 de sum tibi ignotus , quippe qui semel atque ite-
 rum Romæ tecum crebro versatus , studio tui pro-
 pter insignes virtutes tuas , ac peculiarem in me
 humanitatem adeo me inflammatum sensi , ut fau-
 sta omnia tibi ominarer , & quodam grati animi
 impetu cujuslibet moræ impatiens honores maturius
 ac soleant , tibi obtingere exoptarem . Dein quum
 Summi Pontificis Legatus Ecclesiam istam tibi cre-
 ditam invisurus Vindobona Utinum venisses , hospi-
 tio exceptus Johannis Hieronymi Archiepiscopi Gra-
 donici , cujus repentina mors uberes nobis lacrimas
 expressit ; rursus autem quum absoluta legatione a-
 micum Præsulem reviseres , auctaque ab eo Palatii
 Bibliotheca fruereris , unus eram e plurimis civi-
 bus ,

bus, qui tuo aspectu jucundissimo, ac suavi eloquentia pascebantur. Ut vero dignitatis immemor tunc me complexus fueris, satis celebrare nequeo. Non imprudenter igitur, sed jure quodam meo tibi, **PRINCEPS EMINENTISSIME**, qualecunque hoc grati animi, & summæ observantiæ argumentum offero: & Deum Optimum Maximum supplico oro atque obsecro, ut quamdiutissime vivas gregis tui felicissimi utilitatibus, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ decori, atque Italicarum litterarum incremento.

Lettera dell' Eminentissimo Cardinal Saraceni
a Monsig. Proposto Conte Franco Florio
in ringraziamento della Dedicazione del presente
Libro.

Corneto 14. Maggio 1789.

Sig. Conte mio Stimatiss.

Ricevei nei giorni passati da Monte Fiascone i due esemplari fragmentari
dal Rmo P. Ab. Mengarelli, della nuova di Lei produzione intorno
a S. Gregorio Nibritano e all' interpreti d' origine. Ho subito lette
con eguale attenzione che piacere le due Dissertazioni: e amendue
i punti sono così ben trattati, che ragionmi finalmente sottratti da
ogni ulterior disputa. Tutti i Letterati e gli Storici Ecclesiastici do-
vranno protestarsene grazie. Io poi ne le debbo le più distinte
e peculiari per l'onore che ha voluto farmi con inscrivermele.
Sono 40 anni in circa, dacché fuoroni in felice possesso della di Lei
amorevolezza: e la nuova dimostrazione, ch' Ella ora me ne dà,
accresce il edmo alla mia riconoscenza.

Dalle Gazzette di questa settimana ho sentito con mio sommo dispiace-
re la perdita che vien ella di fare di un amatissimo fratello, la
patria sua di un illustre cittadino, e le belle Lettere d' Italia di
un speciale ornamento. Mi dispiace di doverne ora fare un
ufficio di condoglianza: ma son persuaso però ch' Ella avrà sem-
perato l' umano suo dolore sull' ammonizione che ne abbiamo
da S. Paolo, affinché non ci contristiamo de dormientibus, sicut
ceteri qui spem non habent. Sul riflesso della religiosa ed exem-
plar vita del degnissimo fratello può Ella sperare che la miseri-
cordia di Dio l'abbia raccolto nella santa sua pace. Ho nondime-
no celebrati immantinenti per lui i sacri misteri, e non cesso sub-
ito di suffragare beache indegnamente l'anima sua.

Pregola a voler mettere a parte di tali miei uffici anche l' egregio
suo nipote. e senza più me le protesto

Di Lei Sig. Conte mio Stimatiss.

All' Illmo Sig.
il Sig. Conte Francesco Florio
Prop. della Chiesa Metropol. di

Bodine.

Altez. mo per posta
Eius. Card. Saraceni.

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header, written in a cursive script.

Handwritten text in the upper middle section of the page.

Main body of handwritten text, consisting of several lines of cursive script.

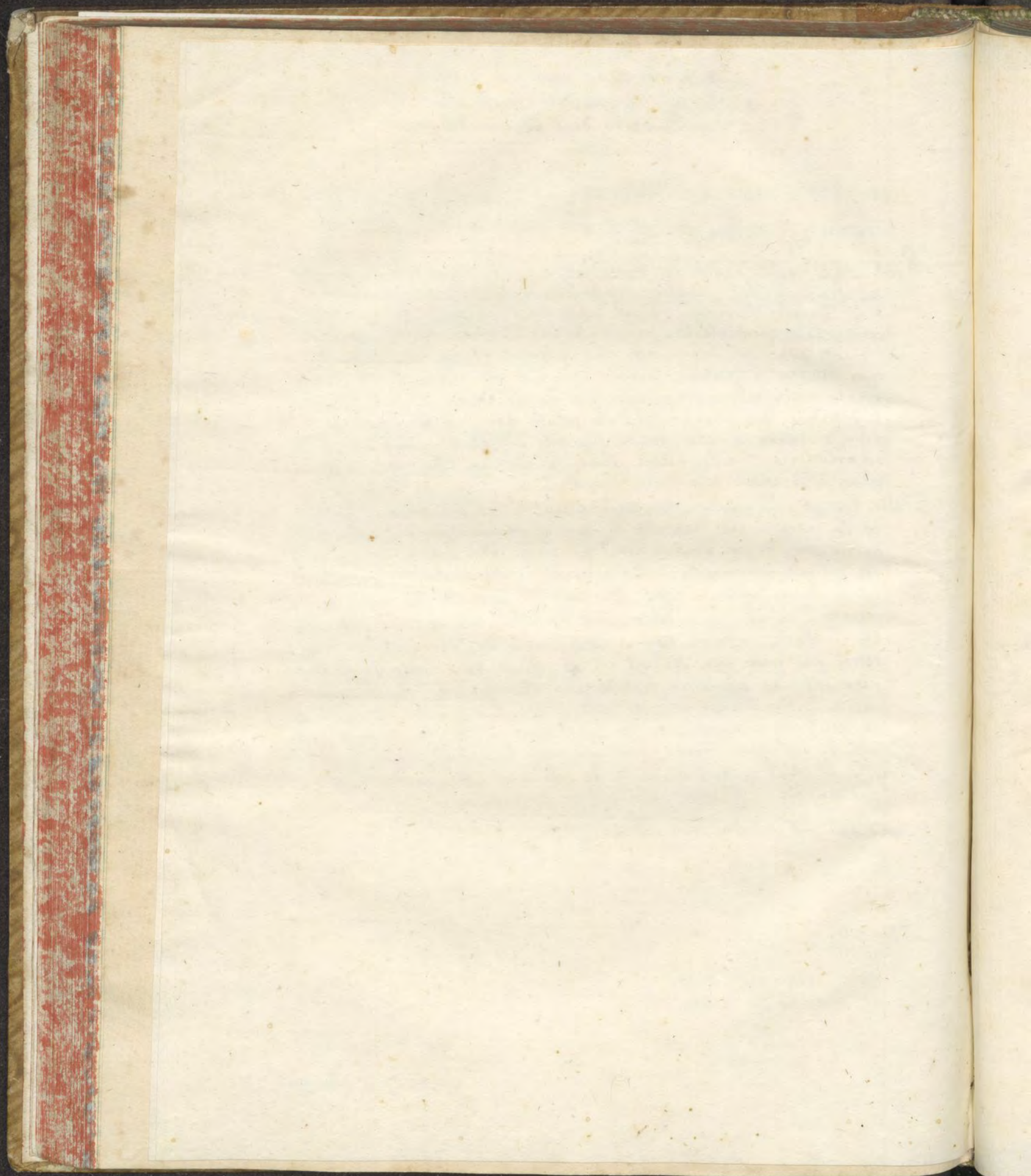
Second main body of handwritten text, continuing the cursive script.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or closing.

Handwritten text in the lower right corner of the page.

Handwritten text in the lower left corner of the page.

DE AUCTORE
LIBRI
DE FIDE
CONTRA ARIANOS.

DE AUCTORE

LIBRI

DE FIDE

CONTRA ARIANOS.

SYNOPSIS.

I. Auctorem libri de Fide Latinum esse, atque in Sancti Hilarii Pictaviensis & Tertulliani libris versatum. II. De aliis latini hominis characteribus, qui nec ulli ex Orientalibus, nec Sancto Gregorio Nazianzeno conveniunt. Rufinus Aquilejensis VIII. dumtaxat hujus Orationum interpres. III. Auctor ignotus semel atque iterum libellum suum edidit; ac perperam quaerendus est liber ab hoc plane diversus, quem olim scripserit contra Arianos. IV. Refelluntur viri doctissimi, qui scriptum asserunt a Sancto Phœbadio Aginnensi. V. De S. Gregorio Batice. Huic librum tribuendum esse vero proxime accedit. Quaedam obiter de breviori altero libello de Fide.

Nondum, meo quidem iudicio, satis compertum est, cui tribuendus sit antiquus *De Fide* liber, aliàs inscriptus, *De Filii Divinitate, & consubstantialitate contra Arianos*. Is jamdiu prodiit cum nonnullis S. Gregorii Nazianzeni orationibus, quas Rufinus latine reddidit. Græcæ ereptum Sancto Ambrosio quidam adscripserunt, Nourio refragante. Suo etiam Vigilio Tapsensi Chiffletius, Gregorio Batice Quesnellus, aliique plurimi, teste Coutantio: Tandem nostra hac ætate Sancto Phœbadio Aginnensi restituendum censuerunt Benedictini e Congregatione S. Mauri in Historia litteraria Galliarum: quibus nuper calculum suum adjecit Andreas Gallandius Congregationis Oratorii Veneti Presbyter in Prolegomenis ad Tom. 5. Bibliothecæ Veterum Patrum cap. XV. Post Viros doctissimos qui spartam hanc ornandam susceperunt, quasdam mihi liceat observationes in medium afferre, quæ sin minus controversiam, plures saltem

nodos, quibus hactenus obvoluta fuit, solvere ac dirimere videntur.

I. Illud in primis quaerendum puto, Græcum ne an Latinum liber *de Fide* auctorem præferat? Ac Latinum esse post Federicum Morellum (uno excepto Justo Fontanino, cui adstipulantur Fratres Ballerini) visum est recentioribus; nec immerito quidem, quanquam leviora attulerint argumenta. Nam quod observant, testimonia Sacrarum Litterarum, quæ scriptor opponit Arianis, ex Itala versione proferri, parum movet; cum antiqui Græcorum Scriptorum interpretes illi potius hæere versioni, quæ apud Occidentis Ecclesias recepta erat, quam Græcum textum κατὰ πόδα sectari consueverint. Quem morem nedum in Scripturæ locis, sed in cæteris quoque latinis monumentis, quæ Eusebius græce refert, accurate servandum sibi proposuit Rufinus. Cum enim lib. II. H. E. cap. II. incidisset in quandam sententiam Tertulliani ab Episcopo Cæsariensi græce redditam, non græcum Interpretem sibi ducem selegit, sed ex Apologetico, ut omnes norunt, latine scripto ipsamet Afri Doctoris verba descripsit. Idem præterea Rufinus, quemadmodum eximio commentario docuit Alexander Symmachus Mazochius (1), Adriani Augusti ad Minucium Fundanum Epistolam ex ipso fonte hausit, nimirum ex Apologia I. Sancti Iustini Martyris, ad cuius calcem latine olim legebatur. Neque verò, uti contendit Quæsnellus (2), nostra lingua librum hunc fuisse exaratum *manifestissime* produunt verba illa „*Ratio quadam, quæ apud Græcos λόγος nuncupatur*„ aut quæ paulo post habentur „*quod Græci ὁμοῦσιον appellant*„. Is enim, quem mox laudavimus, Presbyter Aquilejensis non raro induit personam auctoris primigenii magis quam interpretis. Itaque Commentariorum in Epistolam ad Romanos lib. III. num. V. Origenem, quasi latinus homo esset, ita scribentem exhibet. „*Moris est (3) apud Græcos ἀρθεῖα προῶνι, quæ apud nos possunt*

(1) Vid. Append. 22, ad Tom. I. Bibl. Vet. Patr. pag. 728. & Rufin. H. E. lib. IV. Cap. IX.

(2) Dissert. XIV. de Fidei libellis Cap. VII.

(3) Orig. Op. Tom. IV. pag. 512. edit. Benedicte. Ibid. pag. 525. 545. 548.

5

sunt articuli nominari,,. Et lib. IV. num. I.,, Græcus sermo ἀνομιαν appellat impietatem, hoc est quod sine lege committitur,,. Id verò non peculiari Rufini licentiæ tribuendum est, sed consuetudini omnium ferme illius ætatis interpretum. Origenes Homil. VIII. in Jerem. Hieronymo interprete,, Veniam, (1) inquit, ad orbem terrarum, qui græce οἰκισμένην nuncupatur, idest inhabitatus,,. Et homilia II. in Ezechielem num. 3. ex eadem Hieronymiana versione hæc habet, quæ Scriptori Græco minus conveniunt.,, Prophetæ, qui prophetant de corde suo, & ambulant post spiritum, non tam Dei, quam suum, omnino quod Græce dicitur τὸ καθόλου non vident,,. Paria legere est in epistola S. Cyrilli Alexandrini ad Nestorium apud Marium Mercatorem, atque, ut aliis exemplis parcam, in Hefychii Hierosolymitani Commentariis in Leviticum, de quibus differens Guillelmus Cave in Historia litteraria Sæc. VII. quædam scitu digna in hanc rem animadvertit. Videfis Pearsonii Vindicias Ignatianas Parte I. Cap. VII., & observationes in Quæsnelli dissert. XIV. a doctissimis Balleriniis elucubratas Tom. III. operum Sancti Leonis; necnon Petri Danielis Huetii (2) in auctorem librorum in Jobum inter Origenis opera: quem latinum esse censuit Erasmus levibus huiusmodi ductus argumentis.

Nihilo tamen secius ambigi nequit, quin liber *de Fide* latinum parentem nactus sit. Id evincunt loca quædam auctoris nostri a nemine, quod sciam, hæctenus expensa. Præcipuus ille est, ubi Arianum refellit prætexentem τὸ ὁμοῦσιον expungi debere, quod nullibi in Divinis libris reperitur.,, Quamquam, inquit cap. III., & aliud quod scriptum non est, profitearis, idest, Deum ex Deo, lumen ex lumine. Quid ad hæc dicis? Aut totum mecum tene, aut totum omitte. Si enim unius substantiæ vocabulum inde times dicere, quia scriptum non est, timere identidem debes Deum ex Deo, lumen ex lumine profiteri. Sed ego probo Deum de Deo, lumen de lumine, & unius

necnon præfat. in libr. de Principiis num. 8. Tom. I. pag. 49. Hom. I. in Psalm. 36. Tom. II. pag. 655.

(1) Origenis Oper. Tom. III. pag. 170. laud. Edit.

(2) V. Origenian. l. III. Append. num. 11. pag. mihi 324.

unius substantia vocabulum in Divinis Scripturis contineri. „
 Et quibusdam interjectis „ Ergo, subdit, quia lumen Pater, &
 lumen Filius, recte lumen de lumine credimus. Tu autem non
 lumen de lumine, sed lumen ex lumine ita asseris, quasi a Pa-
 tre, qui verum lumen est, aliud lumen sit factum, quod de ip-
 sa Patris substantia non sit; sed sicut aliud quodlibet lumen,
 quamquam a Deo sit factum, longe tamen sit ab eo, qui fece-
 rit: & ideo lumen ex lumine, non de lumine dicis „ . Acuta
 hæc disputatio non nisi a nostræ linguæ homine moveri potuit.
 Cum enim Patres Concilii Nicæni Jesum Christum Θεόν ἐκ
 Θεῶν, φῶς ἐκ φωτός pronunciaverint, Ariani Orientales, qui
 ad minuendam impietatis criminationem in suis illis, quæ fre-
 quenter cudebant Fidei Symbolis allata Nicæni Symboli verba
 retinenda duxerunt, nunquam alterius cuiuspiam apicis usu,
 quod voculam ἐκ attinet, ansam dedisse leguntur Catholicæ
 parti Arianos accusandi, quod Patrem dumtaxat uti verum
 lumen agnoscerent, Filium autem lumen quidem faterentur,
 sed natura diversum ab eo, a quo conditus fuerit. Constan-
 ter enim repetunt Θεόν ἐκ Θεῶν, φῶς ἐκ φωτός. At latinus scrip-
 tor hæc obijciens animoolvebat Symbola Arianae factio-
 nis, seu latine reddita, seu primum ab Occidentalibus Epi-
 scopis Arianis latine digesta; quæ spectatis omnibus circum-
 stantiis sin minus impium, saltem ambiguum sensum offerre
 videbantur, quod particulam ex, non de adhibere consuesce-
 rent. Illâ sane, quæ Philippopoli in Thracia edita fuit profes-
 sio perfidiæ, non Fidei (1) Jesum Christum agnoscit Deum
 ex Deo, lumen ex lumine; idque repetunt Orientales in
 Concilio Sirmienti. Nota hæc, quamquam aliæ deessent,
 plane evincit librum adscribi non posse auctori Græco, & mul-
 to minus Gregorio Nazianzeno, qui cum alibi, tum in Hym-
 no præsertim vespertino (2) Christum celebrat φῶς ἐκ φωτός
 ἀνάρχον, lumen ex lumine æterno, ut Jacobus Tollius reddit;
 seu potius lumen ex lumine, quod principio caret. Pater enim,
 ut idem Sanctus Doctor alibi loquitur (3), Pater est, καὶ ἀνάρχος,
 prin-

(1) Apud S. Hilarium lib. de Synodis num. 34. & 38. Tom. II. pag. 482. 485.

(2) Carm. XIV. Bibl. Vet. Pat. Tom. VI. pag. 446.

(3) Orat. XXXIX. Tom. I. pag. 630. Paris. 1609.

principii expers, cum ex alio non sit; Filius verò Filius est, καὶ ἐκ ἀναρχοῦ, sed non expers principii: Quo sensu Chrysostomus etiam Hom. II. in Matthæum num. 21. ait Christum Filium esse τὸ ἀναρχὸς Θεὸς. Quamquam si temporis initium spectemus, Filius quoque ἀναρχοῦ recte dicitur; nec enim is tempori subest, per quem Deus Pater fecit & sæcula. Sed hæc obiter.

Ad rem nostram quod attinet, auctor libelli *de Fide Arianis* vitio vertens, quod Deum ex Deo, lumen ex lumine dicerent, Hilarium Pictaviensem sibi ad imitandum proponit, qui Operis Historici fragmento II. num. 29. hæc habet de formula Sirmiensi. „ At verò hæc perfidia, non fides, Deum ex Deo dicens.... virus suum sub modestia religiose moderationis occultat dicens Deum ex Deo, lumen ex lumine; ut per occasionem confessionis istius, ex Deo ac lumine, Deus ac lumen factus a Deo, non genitus de Deo, idest non de substantia paternæ aternitatis extiterit. „ Durior sane videri posset censura istiusmodi, nisi cujusque ætatis hæreticorum calliditas perspecta esset, qua simplicioribus illudere solent per verborum ambages. Sed quidquid sit de sensu Hilarianæ animadversionis, ex ea procul dubio scriptor ignotus occasionem arripuit exprobrandi Arianis, quod Filium, non Deum de Deo, lumen de lumine, sed ex Deo, ex lumine profiteri mallent, utpote eorundem sententia a Deo factum, nec ejusdem substantiæ cum Patre, vero lumine, ac Deo vero. Libris autem Hilarii diurna nocturnaque manu versandis scriptorem, de quo differimus, se dedidisse, nec sententias modo, sed verba mutuari, quædam utriusque loca simul collata uberius confirmant. Orientales Episcopi, qui Sirmium convenerant, in Symbolo a se edito Filium Dei *primogenitum* fatentur. Sed occultum professionis hujus venenum Hilarius detegens loco citato observat, ideo *Primogenitum* ab illis appellari „ ut ordinem quemdam ab ejus ortu creantis mundi rebus assignent. „ Ubi neque *creantis*, quod sensu caret, neque *creatis*, ut legendum monet Coutantius, sed *creandis* Hilarium scripsisse discimus ex nostro hoc libro de Fide cap. 1., ubi Anonymus arguit Arianos, quod Filium *Primogenitum* affirmant, quasi in ordine factorum, atque ex eo seriem creandis mundi rebus assignent.

Cum

Cum verò tunc temporis omnia Ariani molirentur freti potentia Constantii Imperatoris, quem sibi, ut ait Sulpitius Severus, pravis adulationibus devinxerant, iisdem fere verbis uterque describit maximam illorum temporum acerbiteriam. Hilarius namque lib. 1. ad Constantium num. 7. inquit. „ *Cum ipsi, qui tunc Ariani damnati sunt, rem exagitent, turbent omnia, omniaque ex potestate & ambitione corrumpant* „. Noster verò cap. 4. „ *Cum idem ipse sis, qui sæpe damnatus, etiam nunc vi, ambitione, & potentia exagitans, turbas omnia* „. Latinum hæc aperte produunt scriptorem, qui ex illustri Nicænæ Fidei vindice Hilario profecit.

Alter, qui perinde fugit viros doctos, Auctoris anonymi locus, non ex Hilario, ut solet, sed ex Tertulliano sumptus est. Arianorum versutiam confert cap. III. cum hæreticis, qui carnis resurrectionem licet negarent, eam tamen se profiteri simulabant. „ *Ad decipiendas, inquit, animas simplicium vix dicunt his, qui in carne non resurgunt. Sed si discutias eos cur hoc dixerint, dicent tibi: Vix utique illi erit, qui in carne baptizatus non fuerit, ut anima ipsius dum in corpore est, de morte delictorum suorum, ut de sepulcro criminum per baptismum in eadem resurgat. Solius enim animæ per lavacri vitalis gratiam resurrectionem in carne defendunt; nam & ipsius carnis salutem excludunt. Et hi per verisimilem confessionem innocentium mentes occulta fraude seducunt* „. Non alios sane innuit, quam Gnosticos, de quibus consuli potest Irenæus lib. II. contra hæreses cap. XXXI. num. 2. Sed noster, ut dixi, Tertullianum legit, qui in libro de Resurrectione carnis cap. XIX. habet. „ *Nacti enim quidam solemnissimam eloquii prophetici formam, allegorici, & figurati plerumque, non tamen semper, resurrectionem quoque mortuorum manifeste annunciatam in imaginariam significationem detorquent, asseverantes ipsam etiam mortem spiritualiter intelligendam. Non enim hanc esse in vero, qua sit in medio, discidium carnis & animæ, sed ignorantiam Dei, per quam homo mortuus Deo, non minus in errore jacuerit, quam in sepulcro: Itaque & resurrectionem eam vindicandam, qua quis adita veritate redanimatus & revivificatus Deo, ignorantia morte discussa, velut de sepulcro veteris*

9
teris hominis eruperit . . . exinde ergo resurrectionem fide consequutos, quum eum in baptisate induerint. Hoc denique ingenio etiam in colloquiis saepe nostros decipere consueverunt, quasi & ipsi resurrectionem carnis admittant. Vx, inquiunt, his qui non in hac carne resurrexerint: ne statim illos percutiant, si resurrectionem statim abnuerint. Tacite autem secundum conscientiam suam hoc sentiunt: Vx qui non, dum in carne est, cognoverit arcana haeretica: Hoc est enim apud illos resurrectio, nimirum ut ex Irenæo loc. cit. discimus, agnitio ejus, qua ab eis dicitur, veritatis. Atque ad hunc sensum, invito licet Masfuetio (1), trahi possunt Menandri Samaritani dicta apud eundem Tertullianum, „ in hoc scilicet se a superna & arcana potestate legatum, ut immortales & incorruptibiles, & statim resurrectionis compotes fiant, qui baptisma ejus induerint „. Nec enim Menander aliique passim, qui falsi nominis scientiam venditabant, de morte aut discidio carnis & animæ, sed de morte erroris ac ignorantia, ac de sepulcro criminis loquebantur; atque adeo mysticam etiam resurrectionem iis spondebant, qui nefariis eorum mysteriis, ac prophano baptisate (2) sese initiari paterentur.

II. Quaedam præterea extant in libro de Fide conspicuis notis insignita, quæ conciliari nequeunt cum doctrina Orientalium Episcoporum, atque illius præsertim, qui Theologi nomen sibi promeruit. Anonymus enim ut silentium imponat Arianis contendentibus rejiciendam esse unius substantia vocem, utpote peregrinam, nec in Divinis Voluminibus usu receptam, fidenter iisdem objicit (3) loca Hieremix: *Quis stabit in substantia Domini? & Si stetissent in substantia mea;* tum illud ex libro Sapientix: *Substantia mea, dulcedo mea est.* His porro ex Veteri, aliisque testimoniis ex Novo Fœdere collectis hæc infert. „ *Cum ergo unitatem substantia in Patre & Filio non solum Prophetica, sed etiam Evangelica auctoritate cognoscas, quomodo dicis in Divinis Scripturis ὁμοῦσιον non inveniri?* „ Atqui vocem hanc, quam Ariani diris devoverant,

B

(1) In Sancti Irenæum Dissert. I. Art. III. num. 107. pag. LVIII.

(2) V. Sanctum Irenæum contra hæres. lib. I. cap. XI. num. 1. & seq.

(3) Cap. III. & IV. Bibl. Vet. PP. Tom. V. pag. 259. &c.

rant, nemo Græcus reperire potuit in Hieremia aut Salomonis Sapia; nec enim apud illos θεῖα legitur, sed ὑπόστασις. Perperam igitur Gregorio Nazianzeno tribuitur liber, cujus parens manifestissime latinum se prodit, θεῖαν cum ὑπόστασις confundens. Maximum autem inter hæc vocabula discrimen statuere placuit Græcis Patribus, qui unam quidem in Deo θεῖαν, tres vero ὑποστάσεις vel aperte profitebantur, vel fide incolumi prædicari concedebant non inviti. Quid præ cæteris hac de controversia senserit Nazianzenus, operis suscepti ratio poscit ut diligenter explicem. Ægre ferens S. Doctor dissidium quod in Antiochena Ecclesia emerferat, ubi alii unam (in tribus personis), alii tres in Deo hypostasas admitti ac dici debere contendebant, hæc habet Oratione XXXII. (1) „ Desinant qui de his contendunt, sese invicem lacerare, perinde ac Religio nostra nominibus, non rebus contineatur. Quid enim dicitis qui tres hypostasas affertis? An hoc eo dicitis, quod tres essentias (θεῖας) existimetis? Non est apud me dubium, quin adversus eos, qui ita existimant, ingentem clamorem excitaturi sitis: Unam enim & eandem horum trium essentiam profitemini. Quid vos, qui personas dicitis? Num unum veluti compositum animo fingitis, ac tres veluti facies, aut humanam omnino formam habens? Absit, vos quoque inelamabitis.... Quid igitur, ut interrogare pergam, vobis hypostasas volunt, aut vobis persona? Nimirum tria esse, qua dividantur, non naturis, sed proprietatibus. Optime. An fieri potest, ut magis inter se concordent, atque idem dicant, tametsi alioqui syllabis discrepent? „ Eadem brevius repetit Sanctus Doctor Oratione XXXIX. „ Deum (2) cum dico, uno eodemque triplici lumine perstringamini: Triplici quidem quantum ad proprietates, sive hypostasas, si cui hoc verbum magis arridet; sive personas: Uno autem quantum ad essentiam, hoc est divinitatis rationem, „. Quamquam vero pacis studio cuique indulgeret, ut una vel altera voce uteretur; suam tamen ac cæterorum Orientalis Ecclesie Patrum consuetudinem servandam esse, atque hypostasim ab essentia differre tradit Oratione I.,
quæ

(1) Oper. Tom. I. pag. 310. Paris. 1609.

(2) Ibid. pag. 630.

quæ & Apologetica inscribitur, necnon Oratione XX. in laudem magni Athanasii. In illa enim (1) declarat *necessarium esse unum Deum retinere, & tres hypostases confiteri, cum sua quamque proprietate*. In altera vero pie a Græcis dici unam esse in Deo ἑσῆαν, tres ὑποστάσεις: quoniam vox illa *naturam*, quæ una est; hæc vero Patris & Filii & Spiritus Sancti proprietates ostendat. Hæc Nazianzenus. At si ponamus, ut quibusdam videtur, librum de Fide ex ejus calamo prodiisse, nonne secum aperte pugnat unam adstruens hypostasim, eamque cum essentia, ac natura confundens? Sed quod Gregorium minime decet, latino scriptori illius ævi apprime convenit; constanter enim ad id usque temporis, quo de una vel tribus hypostasibus quæstio excitata est, idem latinis erat *substantia*, quod Græcis hypostasis, ut, præter Hieremiam ac libri Sapientie ab auctore allata testimonia, evincunt alia Scripturæ loca, quæ in opere ejusdem argumenti (2) Arianis opponit Sanctus Phœbadius ex Psalmis deprompta: Quibus addi possunt Apostoli loca, II. Corinth. XI. 17., Hebr. I. 3. III. 14. ubi latinus interpretes ὑπόστασιν explicaturus vocabulo *substantie* usus est. Quinimo S. Hieronymus parti illi Antiochenæ addictus, quæ tres hypostases in erroris suspicionem adducebat, in Epistola ad Damasum Pontificem (3) provocat ad sæcularium litterarum scholam, quæ nihil aliud hypostasim, nisi usiam novit. *Et quisquam, rogo, (statim infert) ore sacrilego tres SUBSTANTIAS prædicabit? ... sufficiat nobis dicere unam substantiam, tres personas subsistentes, perfectas, æquales, coæternas. Taceantur tres hypostases, si placet, una teneatur ... Aut si rectum putatur tres hypostases cum suis interpretationibus debere nos dicere, non negamus. Sed mihi credite, venenum sub melle latet. Causam, cur Græcorum usus Latinos offenderet, clarius declarat S. Augustinus lib. V. de Trinit. num. X. ,, Plerique nostri, inquit, qui hæc græco tractant eloquio, dicere consueverunt μίαν ἑσῆαν, τρεῖς ὑποστάσεις, quod est latine, unam essentiam, tres substantias. Sed quia*

(1) Ibid. pag. 17. & pag. 355.

(2) Lib. contr. Arianos num. VII. Bibl. Vet. Pat. Tom. V. pag. 251.

(3) Oper. Tom. I. Epist. XV. num. 4. pag. 39. Veron. ed.

nostra loquendi consuetudo jam obtinuit, ut hoc intelligamus cum dicimus essentiam, quod intelligitur cum dicimus substantiam; non audeamus dicere unam essentiam, tres substantias, sed unam essentiam, tres autem personas, quemadmodum multi Latini ista tractantes, & digni auctoritate dixerunt,,. Hos inter Latinos Scriptores Hipponensis Doctor omni dubio procul inuit Hilarium, qui lib. IV. de Trinit. num. 12. & 13. referens exemplum blasphemix eorum, qui creaturam esse Dei Filium dicebant, ὑπόστασιν & hypostasim uno substantia vocabulo exposuit. Immerito enim (quod absque summi Viri injuria dictum velim) Dionysius Petavius (1) adscribit Latinis quibusdam Patribus ἀπροσῆταν, quod in eodem sermonis contextu græcas voces ὑπόστασιν & hypostaseos uno eodemque substantia nomine reddiderint: nec enim Hilario, ut vellet Petavius, distinguendum erat inter utrumque vocabulum; quod Arius ejusque affectu eodem sensu usurpabant. Quare in libro de Synodis num. 12. ait., Dicitur autem essentia (ὑπόστασιν) & natura, & genus, & substantia (ὑπόστασιν) uniuscujusque rei poterit. Proprie autem essentia idcirco est dicta, quia semper est. Quia idcirco etiam substantia est, quia res quæ est, necesse est subsistat in sese: Quidquid autem subsistit, sine dubio in genere vel natura vel substantia maneat. Cum ergo essentiam dicimus significare naturam, vel genus, vel substantiam, intelligimus ejus rei, quæ in his omnibus semper esse (legendum, in sese) subsistat,,. Ejusmodi autem consuetudo Latinorum illius xvi, quo floruit Pictaviensis Antistes, orta videtur ex versione Symboli Nicæni (2), in qua Filius prædicatur unius substantia cum Patre, quod Græci dicunt ὁμοούσιον; contentiosus enim interpres vertere debuisset, unius essentia, ut notum est. Sed merito id negligere Latinis licuit, cum ipsi Patres Nicæni, haud refragante Petavio (3), pro synonymis acciperent hypostasim & usiam, nempe substantiam & essentiam, anathemate in illos inflicto, qui dixerint Filium ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ ὑπόστασιν, ex alia nimirum substantia vel essentia, ut latine red-

(1) Lib. IV. de Trin. Cap. IV. num. 16.

(2) V. S. Hilar. Opus Hist. Fragmento II. num. 27.

(3) De Trinit. lib. IV. cap. I. num. V.

redditum est in opere historico Fragmento II. num. 27. Nicæni igitur Concilii auctoritatem opponit Hieronymus in laudata ad Damasum epistola, ne tres hypostases reciperentur; idem enim erat (Latinis saltem) ac tres substantias adstruere. „*Si jubetis, inquit (1), condatur nova post Nicænam Fides, & similibus verbis cum Arianis confiteamur Orthodoxi.*„ Ex quibus omnibus duo colligimus. 1. Arium, ejusque gregales ὑποστάσεις nomine naturam intellexisse; adeoque, ut diximus, Hilarium aliosque Latinos injuria a Petavio fugillari. 2. Latinos illius temporis *substantia* nomine ὑπόστασιν explicare consuevisse; ac Dei *essentiam*, quam Græci οὐσίαν dicunt, *usitatus*, ut ait S. Augustinus citato lib. V. de Trinit. num. 9. *substantiam* perinde appellantes, cunctatos esse tres hypostases usurpare. Hanc idcirco occidentalium cautionem Basilii M. (2), & Gregorius Nazianzenus (3) linguæ nostræ paupertati tribuunt; ac reapse licet idonea satis nomina Latini haberent, quibus *usian*, & *hypostasim* distinguerent, nimirum, ut sæpius dictum est, *essentiam* & *substantiam*; hoc tamen altero *substantia* vocabulo, ac si primum deesset, frequentius utebantur ad significandum id, quod in Trinitate commune est, solemnem præsertim vocem οὐσιον non per *coessentialem*, sed per *consubstantialem* reddentes; ex quo consequitur, ut unam essentiam, tres substantias, quemadmodum Augustinus observat, dicere non auderent. Aliam inire viam Petavio placuit, ut latinam linguam; cui inopiam Græci objiciunt, vindicaret. Nonne enim, inquit, οὐσίαν recte *essentiam*, vel *substantiam*, ὑπόστασιν vero *subsistentiam* Latini reddiderunt? Sed quoniam, rogo, Latinos intelligit? Si de recentioribus loquitur interpretibus, id quidem lubens concesserim. Si vero de veteribus sermo sit, nullum, quod sciam, exemplum peti potest ex iis scriptorum monumentis, quæ celeberrimæ de hypostasibus controversiæ ætate, vel antea prodierunt. Primus omnium, aut ego fallor, Rufinus Aquilejensis, qui post sedatas magni Athanasii œconomia contentiones scribebat, cum

vide-

(1) Epist. XV. num. 4. Edit. Veron.

(2) Epist. alias 349. nunc 214.

(3) Orat. 21. pag. 395.

videret *substantia* nomen apud Latinos passim naturam & essentiam significare, subsistentiæ vocabulum usurpare cœpit ad hypostasim peculiariter exprimendam. Vide sis Hist. Eccl. lib. X. cap. XXIX., Periarchōv lib. 1. cap. 1. num. III. & cap. III. num. 1. Quemadmodum igitur Hilarius veteri more *essentiam*, *substantiam*, *naturam*, *genus* pro synonymis accepit; haud secus Hilarii, uti solet, vestigia premens auctor anonymus libelli de Fide cap. V. ait Patrem & Filium *unius esse substantia*, & paulo infra *unius essentia*; & cap. VIII. Divinis Personis unitatem *generis* Hilariano vocabulo tribuit. Quæ omnia, ni fallor, impediunt, ne Gregorio Nazianzeno, aut alteri Græciæ Patri liber de Fide adscribi possit.

Non me latet Justum Fontaninum Hist. Litter. Aquilejen. lib. II. cap. VIII., & Ballerinius Fratres in suis ad Differtat. XIV. Quæsnelli observationibus, ubi librum hunc Nazianzeno restituere conantur, potissimum inniti codice illo, ex quo prodiit editio Argentoratensis anno MDVIII., quæ non octo, sed omnino decem complectitur orationes Gregorii nomine insignitas, interprete Rufino; in quarum censu extat Oratio, sive liber de Fide. Ut enim advertunt eruditissimi viri, Aquilejensis Presbyter Hist. Eccl. lib. XI. cap. IX. ubi laudes persequitur Magni Basilii, & Gregorii Nazianzeni, *se denas ferme singulorum oratiunculas in latinum transfudisse testatur*. Quare cum octo dumtaxat, seu novem habeantur Basilii Orationes ex Rufini versione; hic vero *denas ferme* utriusque se vertisse referat, consequi arbitrantur, *decem* omnino, nec pauciores esse, quæ Gregorio auctore, & Rufino interprete gloriantur. Sed levior est difficultas hæc, quam ut pluribus in ea diluenda immorari necesse sit. Sua quidem, eaque gravioris momenti vis inest codicibus præsertim antiquis. Sed externi hujusmodi testes omnem amittunt fidem, quoties aperte repugnant intimi operis characteres. Quis vero in animum inducat, Nazianzenum, qui cum plerisque Orientalibus *tres hypostases* profitebatur, in hac oratione iis adversari? An, amabo, non dicam Vir Sapientissimus, a quo Sacras Litteras Hieronymus didicerat, sed quisquam Græculus, ut ὁμοσιον in iis inveniri ostendat, confugere possit ad loca
Hie.

Hieremix, aut Sapientix, quam contra Græcorum consuetudinem Salomoni adscribit, confugere, inquam, possit ad ea loca, ubi *scias* vocabulum non apparet? Id Anonymo, id etiam Phœbadio licuit, latinis hominibus, qui nihil aliud hypostasim, quam usiam norunt. Rufinum vero quod attinet, quemadmodum historicum agens denas ferme Basilii orationes se latio donasse affirmat, licet non plures quam octo miserit ad Apronianum (1); idem omnino de numero Orationum Nazianzeni, quas latinas fecit, judicandum est. Nec enim insolens erat veteribus, nec etiam a nostris moribus abhorret rotundum ac paullo majorem numerum usurpare, præsertim vocibus adjectis, quales sunt *ferme*, *prope*, hisque similes: Ut præteream Rufinum interpretatum esse *Orationum siunculas*, sive tractatus ad populum habitos; hunc autem librum ab Anonymo scriptum fuisse eo consilio, ut amici cujusdam subiret judicium, quemadmodum ex iis, quæ mox dicenda sunt, planum fiet.

III. Nec enim leviter attingendam esse censeo peculiaris hujus libri notam, quam cum doctissimi Viri (2) neglexerint, inanibus conjecturis indulserunt. Certum est, auctorem, quisquis ille sit, non duos, sed unum semel atque iterum de Fide librum edidisse. Ac prima quidem editio extat in antiquioribus collectionibus Operum Sancti Ambrosii Mediolanensis; alteram vero exhibent Nourrius in Appendice, Federicus Morellus inter Orationes Sancti Gregorii Nazianzeni, Ven. Dei Servus, idemque amplissimus S. R. E. Cardinalis Joseph Thomafius in Theologicis Institutionibus, demum Andreas Galland in novissima Patrum Bibliotheca post librum de eodem argumento Sancti Phœbadii Aginnensis. Hoc unum tamen discrimen visitur inter primam, atque alteram editionem, quod hæc ab auctore, qui libellum suum jampridem conscripserat, præcæmio quodam apologetico, ac brevi epilogo aucta sit. Quæ strictim proposui, singillatim demonstrare munus partesque meæ erunt. Præmissio itaque Symbolo Nicæno, cujus doctrinam aggreditur defendere, auctor refert

(1) V. S. Basilii Opera Tom. II: pag. 713. Garnier.

(2) Quesnell. Benedictinos, Ballerianos, Gallandium loc. c.

refert se jampridem composuisse librum adversus Arianos; quem amicus, cui legendum dederat, non solum sibi descripsit, verum etiam se non invito, monente vero ne proderet auctoris nomen, subinde communicavit cum Viris doctis, quibus probatus, aliis curantibus, in apertam demum lucem prodierat. Sed cum in eo scripto nonnulla quis deprehendere sibi visus esset, quæ secus accipi possent, quam ab auctore dicta fuerant, sibi consulens Anonymus operæ pretium existimavit librum recudere; ut (1) nimirum *simplicitatem sensus sui ostenderet, & scrupulum legentibus amputaret.*

Hiscæ præhabitis ordine recenset quæ censori videbantur Sabellianæ hæresi favere. „*Hoc est, inquit noster, quod adjunt posse reprehendi, quod ubi Verbum Dei ex persona Filii posuimus, tale hoc Verbum intelligere putemus, quale grammatici tradunt, spiritu oris aerem offensum, intelligibilem auditu.*” Sanctus Phœbadius, ut obiter hoc moneam, nullam omnino in suo contra Arianos libro criminationi huic ansam præbet, quippe qui (2) diserte ait *Dei sermonem*, seu Verbum Patris non esse *sonum vocis*, sed imaginem veram & expressam substantiæ ejus. Hunc autem locum, ut se purgaret, attulisset Phœbadius, si liber ille, de quo disserimus, ipsius Phœbadii esset, ut Benedictini Gallix litterariæ Scriptores arbitrantur. Nihil hujusmodi reponit Anonymus, sed objectam impietatem ut repellat. „*Nemo, subdit, verbo tenus nominat quem vere esse in persona sua sæpius profidetur. Nam quomodo aut verum Filium, aut verum Patrem confessi sumus, si non vere proprietatem Personarum tam Patris, quam Filii servavimus?*” Quis vero, atque ubi hæc dixerit, haud multo cum studio ac labore querendum est. In hoc enim, quem secundis curis expolitum in lucem emittit, libro de Fide (3) plura occurrunt testimonia de personarum distinctione: se vero de subsistentibus, non fictitiis personis locutum inde confirmat, quod *verum Filium, & verum Patrem* in opere jampridem edito palam agnoverit. Ac merito quidem ad librum suum provocat fastidio-

(1) V. Præfat. Tom. V. Bibl. Vet. PP. pag. 257.

(2) Cap. XX. Tom. V. Bibl. Vet. PP. pag. 255.

(3) V. Bibl. laudatam Tom. V. pag. 258. 260. 261. &c.

diosum cenforem ; nam Cap. 2. hæc de Filio docuerat.
 „ Si natus est, unius substantia est ; si factus est, verus Filius non est ; & si verus Filius non est, nec verus Deus est. „ Idem Cap. III. de Patre & Filio „ Verus est Filius de vero Patre natus „ & sub finem „ ut de eo ipso quod Deus est, inde sit Filius, & verus sit Pater in Filio, & (adde verus) Filius in Patre. „

Sed cenforis aures præ cæteris offenderant propositiones nonnullæ, quæ ubi legantur, absque ullo negotio librum tenemus adversus Arianos scriptum, cujus vindicias auctor suscepit. „ Quia, inquit (1), unius Dei vocabulum diximus, personas negasse putamur. Et hinc (forte, hoc) verisimile est quod posuimus : Nos Patrem & Filium ita nominamus, ut unum Deum in his personis & nominibus assignemus. Porro, iterum, Pater & Filius etsi duo nomina appellantur, ratione tamen & substantia unum sunt. Et : Cum Patrem & Filium statuo, unitatem adsigno generis. „ Atqui propositiones allatæ, quas frustra quæras apud Phœbadium, totidem fere verbis singulæ extant apud eundem Anonymum cap. VIII. „ Nos autem, inquit, Patrem & Filium ita nominamus, ut unum Deum in his Personis, & nominibus consignemus. 2. Porro Pater ac Filius, etsi duæ Personæ creduntur, ratione tamen, & substantia unus sunt. „ Rectius in Morelli editione unum sunt. 3. Cum autem ego Patrem & Filium statuo, unitatem generis adsigno. „

Luce meridiana clarius est hunc ipsum, non alium esse libellam, quem ignotus auctor jampridem vulgaverat contra Arianos. Tres vero propositiones, quarum obtentu in Sabellianismi suspicionem incidit, trahere pergit ad rectum Ecclesie Catholice sensum allato integro contextu : quod plerumque optimum est defensionis genus. „ Hæc omnia (ibidem inquit) intelligi posse æstimata sunt, quasi ista vocabula inter Patrem & Filium ita posita sint, ut est nomen & cognomen, unius tamen personæ ; cum ex superioribus & inferioribus dictis potuerit hæc suspicio non admitti. Qui enim Filium Dei non aliunde natum dixerim quam proprie de Patre, totum

C

de

de toto, integrum de integro, perfectum de perfecto, consummataque virtutem; quomodo potui ipsum Patrem ipsum sibi Filium ponere, & hoc modo unam personam duobus nominibus appellare? „ Quæ in superioribus dixerat, hæc sunt: (1) „ Vides ergo hoc Verbum bonum Filium Dei esse, quem non aliunde quam de paterno pectore, &, ut ita dicam, de utero cordis Dei credimus natum. „ Alia, quæ innuit in inferioribus posita, ita sonant: (2) „ Tantus est Filius, quantus videbitur Pater, totus de toto, integer de integro, perfectus de perfecto, consummataque virtute. „

Demum ad Libyci erroris maculam eluendam hæc addit in Præfatione apologetica: „ *Quippe cum & hanc sectam, idest Sabellianam in eodem libello damnaverim; & ad personarum distinctionem secundum vocabulum posuerim. Nam & nemo pro una persona potest unum sunt dicere, vel unitatem generis nisi personis assignare. „* Equos iudices, uti solet, remittit anonymus ad libellum suum de Fide; in quo disertis verbis (3) damnat impietatem Sabellii, qui ipsum Patrem ipsum sibi Filium prædicare ausus fuit. Ibidem etiam, quod jam diximus, scriptum reperias: „ *Pater & Filius, etsi duo nomina appellantur (vel ut accuratius in editione altera: etsi due personæ creduntur), ratione tamen & substantia unum sunt. „* Nam uti prius vocabulum quod est, *unum*, omnimodam *essentia, substantia, natura, generis unitatem* adstruit; sic per *secundum*, ut ait, *vocabulum, sunt*, ostenditur *distinctio personarum. „* Unum enim (Joann. cap. X. v. 30.) *ad unitatem Divinitatis refert; sumus autem personis adsignat. „* Hactenus diligenter, forte usque ad fastidium, Præfationem apologeticam expendimus, quam libro *de Fide* rursus edendo ignotus scriptor adjecit, ut quædam loca explanaret, quæ vix a Sabelliana hæresi distare visa fuerant. Interim ex his liquet, librum *de Fide*, quem amico legendum dederat, quive ab aliis probatus, aliorum subiit censuram, non procul esse quærendum; cum unus sit atque idem cum libro ejusdem

(1) Cap. II. pag. 258.

(2) Cap. VII. pag. 262.

(3) Cap. VII. pag. 262.

dem tituli, quem vindiciis ac brevi locupletatum epilogo nova luce donandum censuit.

IV. Juvat nunc ea rationum momenta discutere, quæ Benedictinorum judicio nullum ambigendi locum relinquunt, quominus altero hoc adversus Arianos libello ditandus sit Phœbadius Aginnensis. Auctor enim, inquiunt (1), sub ipsius operis initium affirmat se *jampridem contra Arianos libellum* edidisse: Quibus verbis innui putant viri clarissimi librum hujus tituli, qui S. Phœbadii nomen præfert, cujus Hieronymus meminit in præclaro Commentario de viris illustribus. Sed quemadmodum hætenus fusiori calamo demonstratum est, libelli, de cujus parente quæritur, scriptor non exhibet nudum argumentum operis olim a se compositi; verum etiam plures refert in Præfatione sententias seu propositiones totidem verbis ex eo decerptas, quæ nisi extant in libro contra Arianos, qui foetus est legitimus Episcopi Sanctissimi Aginnensis, perperam ex hoc capite liber de Fide illi adjudicatur. Atqui nulla prorsus ex iis sententiis, quas in Præfatione ignotus auctor ex libro describit a se jampridem edito, nulla, inquam, extat in genuino opere Sancti Phœbadii. Ruit igitur quod præcipuum est Benedictinorum argumentum. Cætera vero, quæ proferunt, nimirum utrobique librum Sapientix laudari sub nomine Salomonis; Concilii Nicæni Symbolum appellari *Tractatum*; hæresim Sabellianam consulto ab auctore ejurari ad calumniam propellendam; Christi verba apud Johannem, *Ego & Pater unum sumus*, afferri ad unitatem naturæ, ac personarum distinctionem asserendam; eosdem refelli Nicænx Fidei hostes, qui *substantiæ nomen oderant*; hæc omnia levioris sunt momenti, quam ut conjecturæ quidquam roboris adjiciant. Nihil enim, ut obiter nonnulla attingam, Latinis Patribus frequentius est, quam Sapientix librum inscribere Salomoni; quod passim obtinuit usque ad ætatem Hieronymi & Augustini. Atque hinc est, quod Rufinus locum Magni Basilii, ubi hæc habet: τρεῖς τὰς πάσας ἐγνωμεν πραγματείας τῆ σοφωτάτης Σολομῶντος, τὴν τε

C 2

τῶν

(1) Histoire littéraire de la France T. 1. Par. II. pag. 273. &c.

τῶν παροιμιῶν τέτων, καὶ τὴν τῆ ἐκκλησιασῆ, καὶ τὴν τῶν ἀσμά-
των τῶν ἀσμάτων: quibus sane verbis tria dumtaxat agnoscit
Sanctus Doctor Regis sapientissimi scripta; hæc, inquam, Ru-
finus in hunc modum accommodat latinis auribus, „ *Tres istos*
(1) *principaliter novimus libros sapientissimi Salomonis. Prover-*
biorum, & Ecclesiastes, & qua dicuntur Cantica Canticorum, „
Nicænum Symbolum nomine *Tractatus* innuitur non raro a
scriptoribus sæculi IV., ut videre est in definitione Conci-
lii Ariminensis, ac in ejusdem epistola ad Constantium: apud
Sanctos Ambrosium & Zenonem, aliosque (2). Mirum igitur
non est auctorem incertum libri *de Fide* perinde ac Phœ-
badium hac voce uti, quæ frequenter in ævi illius monumen-
tis pro Symbolo accipitur, sive de Orthodoxæ Fidei tessera
fermo habeatur, sive de Pseudo-Symbolis, quæ plura & va-
ria secumque pugnancia in dies cudebantur ab Arianis. Hoc
sensu noster ait cap. III., „ *Videtis omnia eos in Tractatu ip-*
sorum, non Evangelica Fide, sed subdola malignitate ad seducendos
simplices quosque posuisse. „ Verbis demum illis *unum sumus* tum
Arii, tum Sabellii impietatem profligari, præter Phœbadium,
& auctorem libri *de Fide*, alii plures animadvertunt, præfer-
tîm vero Zeno Veronensis mox laudatus lib. I. tract. VII.
num. III., Hilarius de Trinitate lib. VII. num. 6. & 22., Fausti-
nus Presbyter in libro cui similis titulus imponitur, num. XI.,
atque, ut alios præteream, Vetus auctor in Breviario Fidei
(3) quem primus edidit Sirmundus. Quæcumque igitur com-
munia habet incertus hic scriptor cum Episcopo Aginnensi,
perinde communia illi sunt cum cæteris, qui catholicæ Ec-
clesiæ doctrinam ea tempestate adversus Arianos propugna-
bant.

Alter tamen ab altero in quibusdam ita differt, ut unus
atque idem utriusque libri parens haberi nequeat. Phœbadius
enim data opera refellendum suscipit exemplum blasphemix
Sirmiensis, quæ vetat, ne (4) ulla vel ὁμοσίῃ, vel ὁμοιοσίῃ
men-

(1) Hom. VII. in Proverb. num. 11. Tom. II. pag. 97. & 330. Garnier.

(2) V. Not. 26. Ballerin. ad S. Zenonis lib. I. tract. I. num. 3.

(3) V. Bibl. Vet. PP. Tom. VII. pag. 592. ed. Galland.

(4) V. S. Hilar. de Synodis num. 11. pag. 464.

mentio fiat. Noster verò manus conferit cum Arianis mi-
 tioribus, qui (1) „*sublatò òμοουσιω, hoc est unius substantia vo-*
cabulo, òμοουσιον, idest similem factori suo (Filium) profiteantur. „
 Diversus idcirco est scopus, quem sibi proposuit auctor libri
 de Fide; nec ullo modo habendus est veluti commentarium
 apologeticum illius, quem Phœbadius blasphemix Sirmiensis
 conditoribus objecit. Noster præterea, ut suo loco monui,
 Arianis, quibuscum disputat, vitio vertit, quod Filium lu-
 men *ex lumine*, non *de lumine* dicere consuescerent. Nul-
 lam autem Sirmiensibus litem movet Phœbadius, quamquam
 (2) Dei Filium profiteantur, Deum *ex Deo*, lumen *ex lu-*
mine. Quinimmo sponte concedit hæc illos nobiscum tene-
 re: *agnoscimus*, inquit, *& cum veneratione suscipimus commu-*
nis Fidei verba. Maximum etiam discrimen apparet in defi-
 nitione *substantia*. Nam si quæras a Phœbadio, cur nam ubi
 de Deo agitur, substantia nomen adhibeatur „*substantiam*
 ait (3) *dici id, quod semper ex sese est, hoc est, quod propria*
intra se virtute subsistit; qua vis uni & soli Deo convenit „.
 Quibus verbis ita substantia ideam circumferibit, ut creatis
 rebus vix, imo ne vix quidem convenire videatur. Sed que-
 madmodum a doctissimo Petavio (4) observatum est, alludit
 Sanctus Doctor ad *usias* etymon; nempe *usiam* dici quasi
ἕσται ἀέδ. Hinc etiam Augustinus lib. VII. de Trinit. num.
 5. *essentiam* (quo nomine *ἕσται* intelligi aibi tradit) ita pro-
 prie Deo tribuendam affirmat, *ut fortasse solum Deum dicere*
oporteat essentiam. *Est enim*, subdit, *vere solus, quia incommu-*
tabilis est. Sed anonymus aliam viam inquit, ut se expediat a
 cavillationibus Arianorum, qui nefas esse dicitabant (5) *ut*
ipse Deus in substantia deputetur, quippe cum omnis substantia
contraria recipiat, seu mutationi obnoxia sit. Nec enim, ut
 huic oppositioni respondeat, acriter contendit substantia no-
 men Dei solius proprium esse, sed potius commune quodam-

(1) De Fide cap. II. pag. 258.

(2) Contra Arianos num. XIX. pag. 255. Tom. V. Bibl. noviss.

(3) Cap. VII. pag. 251.

(4) Theologic. Dogmatum De Trin. lib. IV. cap. III. num. 3. & de Deo lib.
 I. cap. VI. num. XVI.

(5) De Fide cap. IV. pag. 260.

modo esse ultro fatetur creatis etiam rebus, quamquam Divina majestas præcipuo jure id sibi vindicet; de hac enim scriptum est *Ego sum qui sum.* „ *Prohibes, inquit, in Deo substantiam nominari, quasi omne quod substantia dicitur, res ipsa unius generis habeatur. An ignoras aliter caelestia, aliter terrena constare; sed & in ipsis caelestibus rebus atque mundanis magnam differentiam interesse? Aliter enim Angeli, aliter singulae Virtutes constitutionum suarum substantias acceperunt...* Sic & in hoc mundo, ut diversa genera rerum, ita & diversa corpora animantium, & omnibus sui cujusque generis substantia... Si ergo ea, quæ a Deo facta sunt, diversas qualitates substantiarum suarum habent; tu putas in Deo talem esse substantiam, qualem habet aliquid horum, quod factum est, ut possit contraria recipere? Absit. Quæ est substantia Dei? Ipsum quod Deus est, simplex, singulare, purum, nulla concretionem permixtum... Ergo ipsum quod est, hoc est substantia rei, quæ esse defenditur... Itaque Phœbadius substantiam soli Deo vindicat, anonymus vero ejus notionem extendit ad ea omnia, quæ sunt; ita vero ut propter substantiæ diversitatem non eadem sed diversa omnino sint: Quod sane argumento est, non unum utrique libello, sed suum cuique proprium parentem fuisse.

Coronidis loco priusquam ulterius progrediar, observare placet, Phœbadium in scribendo ita rem moderari, ut quamquam sibi propositum fuerit Arianorum impietatem refellere; simul tamen, neque id obiter, sed data opera profligandam suscipiat judaicam Sabellii unionem, quam pene mortuam a Catholicis excitari passim criminabantur Nicænx Fidei hostes. Duo afferam testimonia, eoque lubentius, quod medica manu indigeant „ *Pater, inquit, (1) major me est. Merito major (reponit Phœbadius), quia non ipse descendit in Virginem; quod Sabellius noluit (lege voluit), apud quem Pater & Filius ambo non sunt (lege unus sunt), hoc est, duorum nominum una persona; quum Patris vocem audierit per Isaiam: Ecce Filius meus, quem ego elegi, ponam spiritum meum super*

per

(1) Cap. XIII. Bibl. Tom. V. pag. 253.

per eum; ac deinceps per eundem Prophetam loquentem Filium
 recognoscat: Spiritus Domini super me, propter quod unxit
 me. *Quam haresim Dominus praevidens: Non creditis, inquit,*
quia ego in Patre, & Pater in me est: Quo dicto duas hareses eli-
xit, Sabellianam scilicet, & Arianam; Patrem & Filium non esse
unam personam ut Sabellius; aut duas substantias, ut Arius,
sed (ut Fides Catholica confitetur) unam substantiam, & duas
docuit esse personas,,. Alter locus est sub libri finem [1] is-
que plane eximius. ,, Unum dicimus in duobus ipso Domino sug-
gerente: Ego & Pater unum sumus; ut duo crederentur in u-
na virtute. Non enim dixit tamquam ex una persona Patris
& Filii, quasi Filius Patrem se confirmans: Filius meus sum,
& ego hodie genui me, & ante Luciferum genui me, &
Dominus condidit me initium viarum mearum, & ante fa-
cula fundavit me, & ego & Pater unum sum; sed reddens
notitiam Sacramenti, distinctione non divisione personarum, Ego,
inquit, in Patre, & Pater in me; Ego & Pater unum sumus,
& qui me videt, videt & Patrem: Videri (legendum Veri)
enim Patris Filius, imago vera & figura expressa substantiae e-
jus, hoc est Dei sermo, non sonus vocis, sed res substantiva,
& per substantiam corpulentiva. Non enim sine substantia con-
stitit quod de tanta substantia fecit. Nihil ergo vacuum de ple-
no, nihil inane de solido; quia Dei sermo spiritus (lege spi-
ritu] Dei instructus est, & ut evidentius dicam, sermonis cor-
pus est Christus [lege spiritus]; corpus enim spiritus, sed cor-
pus sui generis. Nam & invisibilis & incomprehensibilis spiritus.
Namquid tamen inane, & vacua res Deus? Deus enim spiritus
est,,. Ecclesiae Patres, ut notum est, cum adversus Sabellia-
nos disputant, Verbum Dei vel λόγος, substantivum, vel
ἔννομα, subsistens nominant, ut humano verbo sive ser-
moni opponant, mero scilicet aeris sono, cui nihil solidi in-
est. Hunc errorem ante Sabellium propugnauerat Praxeas,
qui primus ex Asia hoc genus perversitatis Romam intulit.
Celebris est singularis liber, quem adversus eum scripsit Ter-
tullianus; sed non pauci fortasse ignorant Phœbadium iisdem
 ratio-

(1) Cap. XX. pag. 255.

rationum momentis, quin & verbis ipsis, Sabellianæ impietati bellum inferre, quibus ille usus fuerat contra Praxeam. Quod ne gratis dicere videar, locum describam ex Cap. VII. „Ergo, inquit Africanus Doctor, *das aliquam substantiam esse sermonem spiritu & sophia traditione constructum. Plane. Non vis enim eum substantivum habere in re per substantia proprietatem, ut res & persona quadam videri possit; & ita capiat secundus a Deo constitutus duos efficere, Patrem & Filium, Deum & Sermonem. Quid est enim, dices, sermo, nisi vox & sonus oris, & sicut Grammatici tradunt, aer offensus, intelligibilis auditu? At ego nihil dico (reponit Tertulianus) de Deo inane & vacuum prodire potuisse, ut non de inani & vacuo prolatum; nec carere substantia quod de tanta substantia processit, & tantas substantias fecit: Fecit enim & ipse quæ facta sunt per illum. Nam etsi potest aliquando quid fieri diversum ejus per quod fit; nihil tamen potest fieri per id, quod vacuum & inane est. Vacua & inanis res est sermo Dei, qui Filius dictus est, qui ipse Deus cognominatus est? Et Sermo erat apud Deum, & Deus erat Sermo. Scriptum est, non sumes nomen Dei in vanum. Hic certe est, qui in effigie Dei constitutus, non rapinam existimavit esse se æqualem Deo. In qua effigie Dei? Utique in alia, non in nulla. Quis enim negabit Deum corpus esse, etsi Deus spiritus est? Spiritus enim corpus sui generis in sua effigie. „ Et cap. VIII. „ Sermo spiritu structus est, & ut ita dixerim, sermonis corpus est spiritus. „ Ex his interim colligimus 1. emendandum ad fidem libri contra Praxeam, uti fecimus, Phœbadii locum, ubi legitur: *Quia Dei sermo spiritus Dei, Christus, instructus est, & ut evidentius dicam, sermonis corpus est.* Alii perinde absque ullo sensu legunt: *Sermonis corpus est Christus.* Atque utinam mederi liceret aliis locis ejusdem libri, quem plura menda obscuriorem reddunt. 2. Utrumque scriptorem ita ratiocinari: Deum scilicet non esse quid inane & vacuum. Atqui Sermo, seu Dei Verbum Deus est Patri æqualis. Non est igitur inane quid & vacuum, non est vocis sonus, uti Praxeas & Sabellius commenti sunt. Deus præterea spiritus est. At spiritus est corpus sui generis, vera nimirum & perfecta substantia.*

Cum

Cum igitur Dei Verbum sit Deus, atque adeo spiritu instruetus, seu potius Verbi Divini Corpus sit spiritus, fingi nequit rem esse inanem & vacuum; sed *substantiva* sit necesse est, utpote qui Filius & Deus est, ac de ipsamet Patris substantia processit, & per ipsum omnia facta sunt. Cæterum si cui duriores & absurdæ videntur loquendi formulæ, quibus præsertim Tertullianus abutitur, consulat velim doctissimum virum (1) qui peculiari dissertatione explicandum suscepit, quid Septimio sit *corpus*, ubi de Deo ejusque Verbo agit, sive in libro contra Praxeam, sive in cæteris; nec enim eruditus ille Theologus neglexit animadvertere eandem, quæ in Tertulliano carpi solet, sententiam, atque ipsa prope verba ab Episcopo Aginnensi usurpari: Quem tamen, inquit, nemo inventus est qui reprehenderit. Sed hac de re alii disputant.

Quod mihi propositum erat, ostendi, ne impudentissimum quidem Nicænx Fidei hostem Phœbadio objicere potuisse, quod imprudens, aut dolo malo cum Sabellianis Trinitatem intra unius personæ coegerit angustias. Multo minus id ei timendum erat a Censore Catholico atque amico: Quod tamen Benedictini colligunt ex altero libello *de Fide*, in cujus præfatione auctor [id est, sicut Viri illi doctissimi supponunt, Phœbadius] refert in libro (2) adversus Arianos a se iampridem edito quædam a nonnullis *pro studio doctrinæ, vel pro caritatis officio adnotata fuisse, quasi nos (inquit) Personam Verbi, quod est Filius, negaremus*. Incredibile vero est quam quod maxime, genuinum Phœbadii opus contra Arianos suspicioni huic locum ullum reliquisse; cujus auctor Sanctissimus (ut excerpta, quæ allata sunt, omnino persuadent) Libycum hostem nedum cautus declinat, sed cum eo palam congregitur. Alter ergo ab Antistite Aginnensi quærendus est, qui Arianos refellens in errorem Sabellii incidere videatur. Hic est procul dubio auctor hactenus ignotus libri *de Fide*. Ignotum tamen non est, cur severiorem Sabelliani erroris notam subie-

D

rit,

(1) Josephi Antonii Cantova de Septimio Tertulliano, & de S. Epiphonio Dissertationes duæ: Viennæ 1764.

(2) V. Bibl. PP. Tom. V. pag. 257.

rit, quemadmodum suo loco demonstratum est adeo perspicue, ut his retractandis immorari hominis sit, qui otio abuti velit.

V. Multo facilius exploditur opinio Francisci Chiffletii. Nec enim Vigilus Tapsensis, ut illi asserere placuit, auctor dici potest libri illius, ex quo nonnulla descripsit Sanctus Augustinus Vigilii xvo longe superior. Superest igitur inquirendum, an potiori jure illum sibi vindicet Gregorius Baticus. Omnes ferme norunt, Episcopum hunc Eliberitanum floruisse sæculo IV., atque infracto animo Arianæ factionis minas, & contumelias neglexisse. Quemadmodum enim ad ipsum rescribens testatur S. Eusebius Vercellensis, pro Nicæna Fide (1) is fortiter *transgressori Osio resistit*, ac plurimis, qui in Ariminensi Concilio Valenti & Ursatio, cæterisque hujus furfuris communicantes ceciderant, *assensum suum denegavit*. Luciferi Calaritani obitum referens Sanctus Hieronymus in Chronico ad annum CCCLXXIV. *Hic fuit*, inquit, *qui cum Gregorio Episcopo Hispaniarum & Philone Libya nunquam se Ariana miscuit pravitati*. Ubi, ut obiter moneam, non animi sui sensum prodit Doctor Maximus, sed quodammodo personam gerit hominis Luciferiani. Qui enim Luciferi partem sectabantur, ut satis notum est, nedum cum iis, qui in Constantii persecutione ceciderant, aut qui alias minus rectam de Fide doctrinam profiteri videbantur; sed neque cum Orientis & Occidentis Ecclesiis, quæ pacis studio illos post ejuratam Arianam perfidiam cum honoribus receperant, communionem habere voluerunt, ne se illorum societate contaminarent: Alexandrinæ etenim Synodi decreto, quod ab universa Ecclesia probatum superbe rejecerat Episcopus Calaritanus, *factum* (2) *ajebant ex Ecclesia lupanar*. Gregorium ut infando huic schismati addictum summis efferunt laudibus qui olim Ursini schismati contra Sanctissimum Pontificem Damasum accesserant, Faustinus & Marcellinus Presbyteri in libello Precum (3) Valentiniano, Theo-

(1) Epist. III. Vid. Bibl. Vet. PP. Tom. V. pag. 80. ed. Galland.

(2) apud S. Hieron. in dial. Orthodox. cum Lucifer. num. 1.

(3) Vid. num. XX, XXI, XXV, XXVII, Bibl. Vet. PP. Tom. VII. pag. 469. & seq.

Theodosio, & Arcadio Imperatoribus oblato. Illum præterea inter viros illustres memorat laudatus Hieronymus cap. V. his verbis. „*Gregorius Baticus Eliberi Episcopus usque ad extremam senectutem diversos mediocri sermone tractatus composuit; & de Fide elegantem libellum: qui hodieque superesse dicitur*„ Diligenter, uti solet, Vallarsius (1) ad hunc locum observat, relativum *Qui* desiderari in codicibus Veronensi, & Guelpherbitano: satis quoque otiose [subdit Vir doctus) mone- ret Hieronymus librum recens editum superesse; quare vo- cula illa rejecta Gregorium ipsum superstitem intelligit quo tempore S. Doctor Scriptorum Ecclesiæ catalogum fere ad um- bilicum perduxerat, anno scilicet Theodosii XIV, Æræ Chri- stianæ CCCXCII. Hæc ille. Sed vocula *Qui* etiam retenta, quam in codice suo legit Græcus Interpres, adhuc illa ver- ba, *Qui hodieque superesse dicitur*, accipi debent non de libro, sed de longævo libri auctore Gregorio Batico, quemadmo- dum ea accepit non anceps doctissimus Tillemontius. Ita fer- me cap. CXIV. ait Hieronymus, S. Epiphanium *superesse us- que hodie*. Et cap. CXXIV. se de Ambrosio Mediolanensi iudicium non ferre, *quia superest*. Præsertim vero cap. CXXVI. ubi sermonem habet de altero Ambrosio, nempe Alexandri- no, qui Didymi auditor fuit, scripsisse refert præter alia *com- mentarium in Job: Qui usque hodie superest*. Hæc autem red- dit Sophronius ὑπομνήματα, ὅς ἄχρη τὸ παρόντος περιέχειν. Adeo perspicuum est, voculam *Qui* nec ad librum de Fide, nec ad Commentarium in Job, sed vel ad Gregorium Baticum, vel ad Ambrosium Alexandrinum referri; quorum uterque adhuc vivens inter viros illustres ob ingenii, doctrinæque monumen- ta locum adeptus est.

Nonnullos, ut Hieronymus testatur loc. cit., Hispanus E- piscopus composuit tractatus, sed in primis *elegantem* de Fi- de librum: quo sane encomio is, de quo differimus, indi- gnus non est, si Quesnelli aliorumque iudicium sequi pla- ceat. Communem quidem hunc titulum esse opponunt Bal- lerinii (2) aliis hujusmodi scriptis, quæ seculo IV. prodie- runt

D 2

runt

(4) Tom. II. pag. 203. nota (d)

(1) Nota 14. in Quesnelli Dissert. 14. Vid. S. Leonis op. Tom. III. pag. 922.

runt contra Arianos. Sed quod singulare ac proprium hujus libelli esse nemo negaverit, illud est, quod ex eo totidem verbis sententiam describat magnus Augustinus epist. CXLVIII. num. 10. quodam codice usus, qui Gregorii Nazianzeni nomen præferebat. Cum autem invictis rationibus constet nec auctori græco, nec Episcopo Nazianzeno tribuendum, cognomini latino Episcopo, quem hujus tituli & argumenti opus composuisse ex Hieronymo discimus, liber hic de Fide potius quam alteri reddi debet. Ut conjecturæ pondus accedat non leve, nimirum ut semel statuere liceat, Gregorium quemdam libri auctorem esse, quamquam satis nota sint quæ habet Augustinus in epistola laudata, ea tamen hic referre opus est „*Gregorius, ait ille, Sanctus Episcopus Orientalis apertissime dicit, Deum natura invisibilem, quando Patribus visus est, sicut Moyse, cum quo facie ad faciem loquebatur, alicujus conspicabilis materiæ dispositione assumpta, salva ejus invisibilitate, videri potuisse*„. Cur hæc Orientali Gregorio tribuat, mox dicam. Ea certe legit in libro, de cuius parente jamdiu disputatur. Negantibus enim Arianis Filium ejusdem esse cum Patre substantiæ atque naturæ, quod hic invisibilis sit, ille antiquis Patribus visus, reponit ignotus auctor Cap. III. „*Huc accedit, quod sic Filium Dei, ut jam dictum est, visum a Patribus approbamus, ut non totum in illo, quod Deus est, videretur; sed dispositiones rerum futurarum, quæ suis quibusque temporibus complenda erant, in illo per imaginem cernerentur. Nam quis Filium Dei videre potuit, antequam conspicabilem materiam, sicut ei placuit, assumpsit, vel ipsum hominem assumere dignatus est?*„ & paucis interjectis : „*Hæc omnia Filii Dei verba (a facie ad faciem) defendimus, quem in monte Sina cum Moyse loquutum esse scimus... sic visus apparuit, ut alicujus conspicabilis, ut dixi, materiæ dispositione adsumpta videretur, salva scilicet invisibilitate ejus, quam a conspectu hominum majestas interclusa seposuit*„. Benedictini Historiæ litterariæ Galliarum conditores, ut ab hac se expediant difficultate, opinantur Sanctum Augustinum non ex libro de Fide, quem Phœbadio tribuunt, sed ex oratione, ni fallor, XXXIV. Nazianzeni mutuari rationem, qua Dei

Filius priscis viris in veteri Foedere se conspiciendum præbuerit. Sed parcant ascetæ clarissimi. Hipponensis Episcopus nedum sensum atque doctrinam auctoris, verum & verba refert, quæ extant in libello de Fide, non autem in Gregorii Nazianzeni Oratione; quæ nondum latine reddita fuerat, nec unquam fortasse græcis litteris scripta ad Sanctissimi Patris manus pervenit. Hanc vero dictionem, *conspicabilis materia*, Sancti Hilarii propriam esse constat tum ex aliis ejus testimoniis, quæ nunc mihi in promptu non sunt, tum præsertim ex libro IV. de Trinitate num. 9. His nimirum fontibus, ut non semel observatum est, auctor libelli hortulos suos irrigare consuevit.

At Augustinus Gregorium appellat *Sanctum Episcopum Orientalem*, scilicet Nazianzenum, *magni*, ut alibi ait (1), *nominis & fama celeberrima illustrem Episcopum de partibus Orientis*. Hic tamen nodus facile solvitur, vitio rejecto in codicem, quo utebatur Sanctus Doctor. Nec enim librum de Fide in lucem auctor emisit suo nomine inscriptum; sed ab amico, cui dederat, *magnopere* (2) *postulavit, ut interim dissimulato auctore, doctis viris, & prudentibus legeret*. Cum vero opportunum hi duxissent libellum hunc vindicandæ catholicæ veritati, *multi subinde eum vel legere, vel describere voluerunt*. Aucta in hunc modum copia exemplorum, in vulgus spargi cœpit, Episcopum, Gregorium nomine, auctorem esse; tum etiam, ut par est suspicari, Gregorii nomen libro adjectum fuit, donec alter amanuensis Nazianzenum famam celebrem cum Eliberitano confundens, octo illius Orationum syllogem, quam adornaverat Rufinus Aquilejensis earundem interpretis, peregrina merce auxit. Hujusmodi codex incidit in manus sancti Augustini. Huic vero scribenti ad Fortunatianum propositum erat modum explicare, quo Dei Filius olim Moyse virisque Sanctissimis visus fuerit; non autem (quod summo ingenio alibi, cum res posceret, persecutus est) peculiare atque intimos auctoris ac libri characteres expendere. Ex his notis aliæ sunt, quæ latini hominis faciem offerunt,

(1) Lib. contr. Julian. cap. V.

(2) Vid. Præfat. num. 2. pag. 257.

runt, de quibus satis dictum fuit; alias verò, quæ Batico Episcopo apprime conveniunt, detexit Quæsnellus (1), a quibus, ne actum agam, recensendis abstineo, cum & repeti possint ex Natali Alexandro Hist. Eccl. sæc. IV. cap. VI. art. XXII.

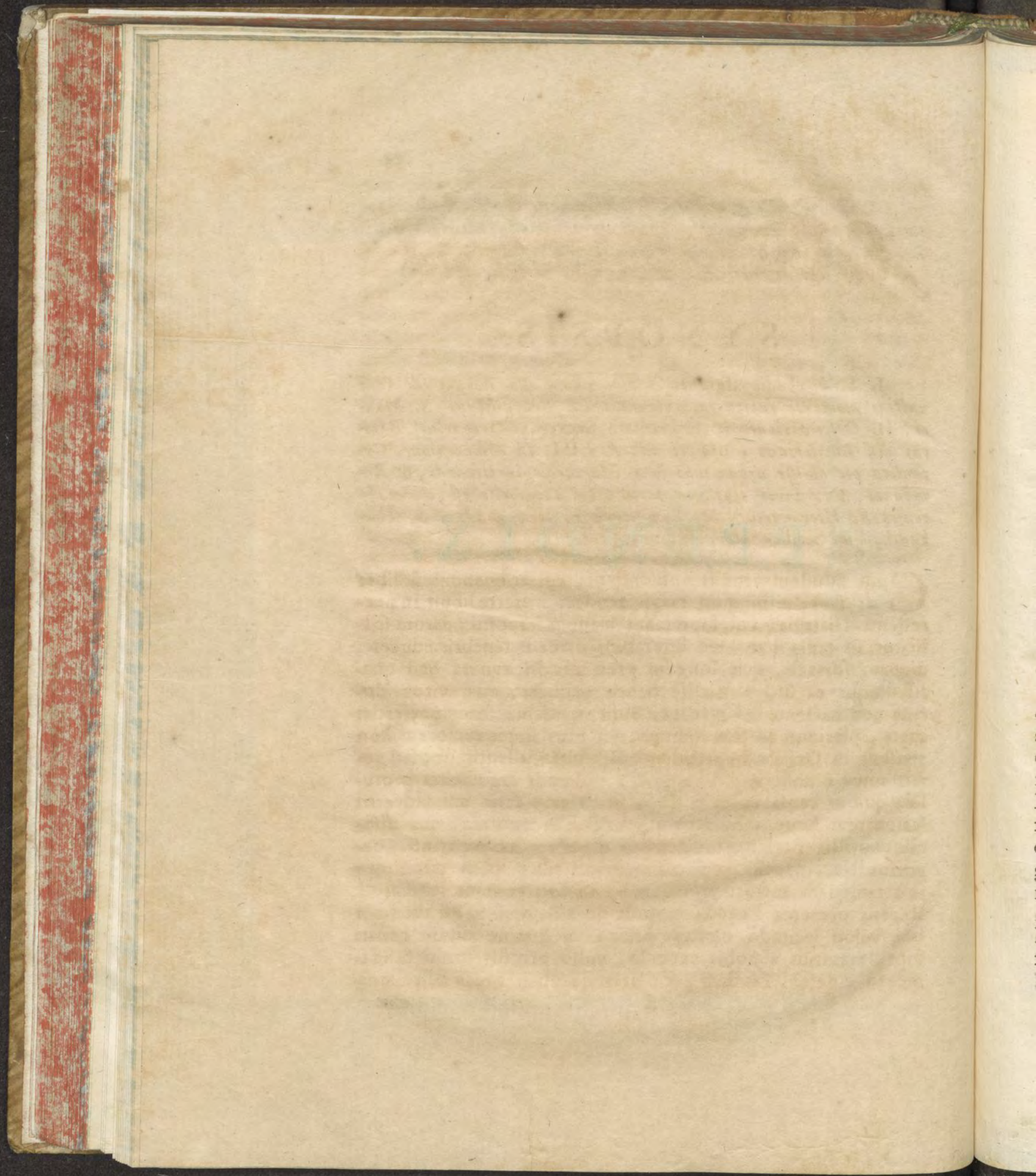
Poscit argumentum, in quo hætenus versati sumus, quin etiam flagitat, ut addantur nonnulla de breviori altero Fidei libello, seu Oratiuncula, quæ L est inter Orationes Nazianzeni, relata in Codicem Ecclesiæ Romanæ cap. XXXIX. Hujus auctorem Viri docti [quisque ex præconcepta opinione) adstruunt vel Gregorium Nazianzenum, vel Baticum, vel Phœbadium, eum demum, cui singuli adscribendam putant Orationem inter opera Nazianzeni XLIX. seu librum de Fide Orthodoxa contra Arianos, de quo hætenus disputavimus. His refutandis immorari piget, cum præsertim innitantur falsæ (ut ostendimus) suppositioni, qua statuunt auctorem dimicasse contra Arianos duobus libris, quorum alterum alterius explicandi causa edendum suscepit. Paucis dicam: Auctor vetus quidem ille, sed utroque Gregorio, & Phœbadio recentior, latinus est; ac (nisi Rufinum hoc opusculo citare velimus) hujus saltem scriptis delectabatur. „ *Venturum, inquit (2), J. C. judicare vivos & mortuos expectamus... resuscitandos nos ab eo in his corporibus, & in eadem carne qua nunc sumus, sicut & ipse in eadem carne, qua natus est, & passus, & mortuus, resurrexit: & animas cum hac carne, vel corpora nostra ab eo, aut vitam æternam, premium boni meriti, aut sententiam pro peccatis, æterni supplicii recepturos* „. Hæc conferas velim, amice lector, cum Rufino tum in Apologia ad Anastasium num. 4. tum in Invektiv. lib. 1. num. III. IV. VII., tum denique in expositione in Symbolum cap. 23. Cum enim hæc jamdiu observata fuerint Dissert. 1. in Bacchiarium cap. 11., vani aut saltem otiosi hominis esset hinc eadem recoquere.

AP-

(3) Dissert. XIV. de Fidei libellis num. VII.

(1) Bibl. Noviss. Vet. PP. Tom. V. pag. 265.

APPENDIX.

SYNOPSIS.

I. S. Phœbadio Aginensi tribuendum esse libram de Fide nullius momenti rationibus contendit Cl. Benedictinus S. Mauri. II. Observationes in Hispaniam Sacram. Gregorius Baticus diu Luciferiano schismati adhaesit. III. In communionem Catholicam pie obiisse argumento sunt Martyrologia Usuardi, & Romanum. IV. Liber ejus non periit, sed idem ille est, quem recenset S. Hieronymus. V. Conjectura in loca quaedam S. Phœbadii, quae medica manu indigent.

Cum nondum eruditi consentiant, cui tribuendus sit liber de Fide; mihi quid magis arrideat proferre libuit in praecedenti Diatriba, cui supremam manum imposui, parum sollicitus in tanta hac luce litterarum illam e tenebris educere, dignam fortasse, quae longum prematur in ævum. Sed qualiscumque ea sit, nonnulla tamen explicat, quae viros doctissimos hactenus effugerunt. Sunt quidem, hac praesertim ætate, plerique ac fere omnes, qui libri hujus auctorem non censent in Græcia quaerendum: His ultro assentimur; sed nemo unus (absit verbo invidia) ejusmodi argumenta protulit, quibus causa tandem finita sit. Nemo satis animadvertit scriptorem hunc abhorreere a prudenti œconomia, qua difficillimis illis Ecclesiae temporibus utendum existimavit S. Gregorius Nazianzenus; cui plane invito liber olim adscriptus fuit tamquam auctori primigenio, Rufino verò ut Interpreti. Recens praeterea Benedictinorum opinio, qui S. Phœbadium hoc veluti secundo contra Arianos volumine ditare conati sunt, maturius a nobis expensa, nullo prorsus inniti fundamento videtur. Tandem peculiare quaedam notas adjecimus,

E

quæ

quæ Gregorio Bætico vindicant præclarum hoc Sæculi IV. monumentum.

His vero, ut alia præteream, pro modulo illustratis, nullo mihi opus esse additamento putabam, cum nuperrime huc pervenit beneficio amplissimi Ecclesiæ nostræ Archiepiscopi Jo. Hieronymi Gradonici, quem Deus O. M. religioni & literis incolumem servet quam diutissime (1), pervenit, inquam, Tomus I. Operum omnium S. Gregorii Nazianzeni cura & studio Monachorum S. Mauri typis Parisiensibus evulgatus jam inde ab anno MDCCLXXVIII. Statim mihi se obtulit rejectus ad appendicem liber, de cujus auctore quæstio est, cum hoc titulo: *De Fide Orthodoxa contra Arianos Tractatus primus*. Monitum Asceta præmittit, quod huic appendici occasionem præbet. Librum Vir doctus abjudicat Nazianzeno, ac *nonnullus*, ut ait, *momenti* rationibus probari posse declarat, non græce sed latine scriptum: Quas cum e Quesnello repetat, *nulliusve* mihi *momenti* visæ sint Diss. cap. I. ubi veterum interpretum morem luculentissimis exemplis ostendi, supervacaneum est de illarum levitate plura dicere.

His expeditis Cl. Vir nomina recenset eruditorum, qui Sancto Ambrosio, Vigilio Tapsensi, Gregorio Bætico librum assignant. Sese vero Sociis adjungit inclytæ suæ Congregationis, qui *multiplici* argumento in Historia litteraria Galliarum restituendum pronunciant Sancto Phœbadio Aginnensi, cujus nempe, præter indubium ejus foetum contra Arianos, alia quoque opuscula ferebantur ætate Sancti Hieronymi. „*Quidni igitur (concludit) in illorum numero, quos non legerat Hieronymus, tractatum istum reponamus? Tanta siquidem est istius cum altero affinitas, ut nullo modo alter ab altero divelli posse videatur*„. Hæc ille. Sed æqui lectores, posteaquam accurate observaverint quæ a nobis dicta sunt Dissertationis cap. IV. nullo negotio deprehendent, argumenta omnia, quæ adhibent Scriptores Galliæ litteratæ, sumpta esse ex ejusmodi notis, quæ libro huic *de Fide* communes omnino sunt cum cæteris illius ævi: librum vero contra Arianos, quo meruit Phœ-
ba

(1) Postquam hæc scripseram, Præsul optimus, meique amantissimus piè obiit die 30. Junii anno 1786.

badius inter Viros illustres a Sancto Hieronymo recenseri, ita differre ab eo, cujus parentem quærimus, ut unus atque idem parens utriusque haberi nequeat. Quid refert ad rem hanc alia extitisse Phœbadii opuscula? His utinam tempus, aut barbari pepercissent. Nobis satis est, Gregorium Baticum Viris illustribus adjungi ob *elegantem* de Fide libellum: qua laude indignus non est ille seu liber seu tractatus, cui illustrando pro viribus operam dedimus; cujusve stylus multo planior fuit ac ille, quo utebatur Aginnensis Episcopus. De hoc enim Gallix christianæ lumine idem, ni fallor, judicium ferre licet, quod Hieronymus de Pictaviensi Episcopo tulit (1): „*Sanctus Hilarinus Gallicano cothurno attollitur . . . & a lectione simpliciorum fratrum procul est*„. Quamobrem non tam incuria amanuensium, quam tarditate mendis plurimis adspersus ad nos pervenit, ut jam observavimus Diff. cap. IV., ac videre est in calce hujus appendicis. Sed de monito Benedictini monachi satis.

Insigne opus, quo duobus abhinc mensibus Archiepiscopalem Bibliothecam ditavit Jo. Hieronymus Gradonicus, semper mihi qua par est honoris gratique animi significatione nominandus, *Sacra* nimirum *Hispania* me rapit antehac ignarum, quid Henricus Florezius Ordinis S. Augustini, Vir pluribus nominibus illustris, qui præclarum hoc ingenii sui monumentum reliquit, quid, inquam, senserit de Gregorio Batico, deque illo adversus Arianos syntagmate, cujus auctorem alii alium esse opinantur. Quæ vero mihi parum arrident libere proferam, quamquam obstrictus Viro doctissimo atque humanissimo, qui hujus ejusdem operis Tom. XV. pleraque calculo suo probavit, quæ jampridem disserui de patria Bachiarii (2), deque hæresi Priscilliana, in cujus suspensionem ipse venerat ex patriæ præjudicio. Is igitur Eliberitanæ Ecclesiæ Episcopus recensens (3) fusius, ut par erat, agit de Gregorio Batico, singillatim vero famam ejus atque sanctitatem vindicandam suscipit. Nec enim satis constare ait, Lu-

E 2 cise-

(1) Epist. ad Paulinum LVIII. num. 10. Edit. Vallars.

(2) Bachiarii Opuscula: Romæ 1748.

(3) Tom. XII. Tract. XXXVII. cap. III. a num. 67. ad 112.

ciferiano schismati fuisse additum; neque Hieronymi testimonium in Chronico quidquam negotii facessere. Hæc enim Doctor Maximus refert ad annum CCCLXXIV. „*Lucifer Caralitanus Episcopus moritur, qui cum Gregorio Episcopo Hispaniarum, & Philone Libya numquam se Ariana miscuit pravitati*„. Hoc autem, Florezius subdit, laude dignum, & cum Lucifero duobus Episcopis Gregorio, & Philoni commune est. Quæ vero statim adduntur in Chronico, nempe „*sed dum vigorem justitiæ erga correctionem eorum qui ceciderant, non relaxat, IPSE a suorum communicatione deservit*„, hæc nimirum a Cardinali Baronio neglecta, non Gregorium nec Philonem, sed unum fugillant Calaritanum Antistitem, ac genuinum produnt sensum Hieronymiani testimonii; tres quidem fuisse Episcopos, qui constanter pro Nicæna Fide dimicarunt; unum vero Luciferum præ nimia severitate schisma fecisse, quod ab illo nomen accepit. Sed non vidit acutus alioquin Florezius, quid sibi statim opponi possit. Cur enim duos, nec plures Ecclesiarum Pastores Lucifero Hieronymus adjungit Ariano dogmati infensos? Nonne par nobile Episcoporum Hilarius & Eusebius non solum impiæ factioni nunquam se immiscuit, sed & invicta uterque obstitit animi fortitudine, alter in Phrygiam, alter ad superiores Ægypti Thebaidas deportatus? Ideo igitur non alii præter Hispanum & Libycum memorantur, quod nemo saltem alicujus nominis ex Episcopali ordine cum Lucifero antesignano saluberrimam Catholicæ Ecclesiæ dispensationem, quam paulo antea Novatianis Nicæni Patres obtulerant, improbare ausus fuerit. Quid? quod verba illa, quæ veluti neglecta a magno Annalium parente Florezius profert in sui Gregorii defensionem, in Chronico Hieronymi non extant, sed ea dumtaxat, quæ repetere juvat: „(1) *Lucifer Caralitanus Episcopus moritur, qui cum Gregorio Episcopo Hispaniarum & Philone Libya numquam se Ariana miscuit pravitati*„. Quæ sane, ut innuebam Diss. cap. V. accipi debent ceu dicta in persona Luciferianorum, qui se labis Arianae pueros jactabant, quod soli abstinerent a com-

mu-

(1) V. Operum Tom. VIII. Edit. Vallars pag. 281.

munione Præfulum Ecclesiæ Catholicæ, qui Arianos Episcopos, ejusque erroris suspectos sub poenitentia vel satisfactione, ut ait Sulpitius Hist. Sac. lib. II. cap. XLV, cum honoribus receperant. Quare Florezius immerito notat Baronium, qui Hieronymi testimonium integrum profert absque illo additamento, quod in Chronico suo exhibuit Sanctus Prosper Aquitanus. Non est igitur quod miremur, si idem Baronius (1) ad genuinum Hieronymiani chronici locum observari jubeat non ita accipiendum, ut soli inter omnes Episcopos tres illi ab Ariana impietate immunes fuerint, cum in Occidente paucissimi numerentur hac pestilentia infecti; sed tres illos excipi, quod se ab Episcoporum atque adeo ab Ecclesiæ communionem seceverint. Eandem explicationem adhibet Arnaldus Pontacus in notis ad h. l., eique subscribit Tillemontius Tom. VII. art. XVIII.

Ex his liquet Gregorium partam rebus contra Arianos præclare gestis gloriam Luciferiano schismate maculasse: quod Viris doctis adeo persuasum est, ut ejusdem resipiscentiam revocari velint in dubium. Ita mox laudatus Tillemontius, ita Pagins in Critica annal. ad an. CCCLXXVIII. num. XIII. atque ab eo citatus Hermantius in Vita Sancti Ambrosii lib. X. num. 11., tandem, quod miror, Joannes Baptista Sollerius ad diem XXIV. Aprilis Martyrologii Ufuardi, quod a se illustratum edidit Tom. VI. Junii & sequenti. Miror, inquam, Sollerio hoc dubium hæsisse; cum hujus potissimum Martyrologii auctoritate fretus auctor Hispaniæ Sacræ sanctitatem Gregorii ejusque cultum vindicandum suscepit. Illi præverat Daniel Papebrochius (2), qui tamen ne verbum quidem habet de Eliberitani errore, uti neque de poenitentia, qua non veniam modo, sed impensum Sanctis cum Christo regnantibus honorem promeruit. Nos absque ulla difficultate æquiori magni annalium Parentis judicio subscribimus, qui ad annum CCCLXXI. num. LXXI. hæc habet. „ Porro Gregorius creditur postea saniori menti redditus, duram-

(1) Vid. Annal. ad an. CCCLXXI. num. 12.

(2) Acta SS. Tom. III. April. pag. 269., & in Append. pag. 996.

*duramque austeritatem illam flexisse in Catholica observantia re-
 titudinem.* Quare Vir summus veritus non est ejus nomen
 ex Ufuardi Martyrologio in Romanum transferre, quamquam
 ad inferendas Sanctorum, qui non erant, annunciationes pro-
 pensus non esset, ut ex quibusdam eximii Cardinalis sche-
 dis, quæ in Vallicellana Bibliotheca servantur, se didicisse
 testatur Benedictus XIV. (1). Spectato hominum ingenio re-
 cte arguit Rufinus Hist. Eccl. lib. I. seu IX. cap. XXX. *te-
 mere cepta corrigi spatio solere.* Hæc noster de Lucifero, de-
 finire nolens, ei tempus ne, an animus defuerit, quominus
 sententiam immutaret. Latuit vero illum cum hæc scriberet,
 quo tempore schismatis auctor ad plures abiisset. Nec enim
cita morte præventus fuit Lucifer, qui (2) pacem Ecclesiæ tur-
 bare atque unitatem abruptere cœpit anno CCCLXII. vi-
 xitque ad annum CCCLXXIV. Gregorius Bæticus ad extre-
 mam senectutem devenerat anno XIV. Theodosii Magni,
 Christi CCCXCII. Itaque mortuo jam pridem, ante annos
 scilicet XVIII., erroris duce, parum verisimile est, tamdiu
 Gregorium in tenebris jacuisse, atque in regione umbræ mor-
 tis. Hilarium quoque Romanæ Ecclesiæ Diaconum, qui post
 plura contra Arianos præclare gesta Luciferi partes secutus,
 hæresim schismati addiderat, S. Damasi studio Pagius aliive
 (3) ad unitatem rediisse sentiunt, quamquam Orthodoxus ap-
 pud Hieronymum in Dialogo num. 21., *cum homine*, inquit,
pariter interiit & secta. Quo vero tempore contigerit hæc mu-
 tatio dexteræ Excelsi, definiri nequit. Certum nobis est obiisse
 morte justorum. Neque enim fas cuiquam esse arbitramur
 post Ufuardi testimonium hac de re ambigere; præsertim cum
 ex ejus Martyrologio in alia, quæ afferunt Papebrochius &
 Sollerius, in Romanum etiam Gregorii nomen translatum sit.
 Ante hujus correctionem a Baronio adornatam extat quod
 lau-

[1] In Bulla ad Joan. V. Portug. Reg. præfixa Martyr. Rom. & Bull. Tom.
 II. pag. 261.

[2] V. S. Hieron. Chronicon Operum Tom. VIII. pag. 812. & de Vir. Ill. cap.
 IV. Tom. II. pag. 923.

[3] V. Luciferi Opera Ven. 1777. curantibus Cll. VV. Jo. Hieron. & Jacob.
 Coletti pag. 36.

laudatum non vidi, Martyrologium secundum morem Romanæ Curie impressum Venetiis per Antonium & Fratres de Sabio anno Domini 1522. ubi VIII. Kal. Maii legitur: *Item civitate Aiberi (sic) Sancti Gregorii Episcopi & Confessoris.* Usuardi autem Martyrologio tanta adhibenda est fides, ut morem pariat certitudinem veteris ac legitimi cultus, quem Antistiti gentis suæ Hispani tribuebant. Nam etsi Usuardi collectio ex eorum operum genere sit, quæ sensim nominibus primigenio auctori ignotis locupletata fuerunt, quemadmodum, præter alios non paucos, observat Dominicus Georgius in Præfat. ad Martyrologium Adonis cap. 1. numeris 4. 8. 9., certe Gregorii Bætici nomen furtim in Usuardinum irrepsisse ne suspicari quidem licet. Floruit siquidem, ut satis notum est, Usuardus Sec. IX. monasticæ vitæ addictus in celeberrimo Cœnobio S. Germani a Pratis, ubi etiamnum, Mabillonio teste (1), illius monumenti Autographum, aut saltem exemplar eodem ipso ævo descriptum servatur. Ad hujus codicis fidem post Sollerium, qui altero optimæ notæ usus fuerat, editionem suam curavit Jacobus Bouliart ejusdem ac Mabillonius inclytæ Congregationis alumnus; quam præ Solleriana celebrant Gallicæ Ephemerides ad an. 1718., & Benedictini in hist. litter. Galliarum (2). Eo statim plausu exceptus fuit liber Ascetæ Sangermanensis, ut omnes fere Occidentis Ecclesiæ illo uti cœperint. Quin & Romanæ omnium matri non alium in usu fuisse opinatus est Joannes Molanus; a quo tamen dissentire se profitetur Cardinalis Baronius (3), sed qua erat modestia errorem Theologi Lovaniensis *venia dignum* pronunciat. Ad hæc maximam conciliat auctoritatem ei, quo de agimus, Sanctorum Catalogo iter Hispanicum jussu Caroli Calvi Regis Francorum, atque Hilduini II. Abbatis ab Usuardo susceptum, ut Basilicam illius Monasterii S. Vincentii Martyris exuviis ditesceret. Hunc quidem thesaurum ne in Gallias transferret, impedimento fuerunt Barbari, qui florentissimas provincias invaserant. Sed ei licuit diligen-

ter

(1) Annal. Ben. Tom. 2. lib. 32. num. 51. pag. 589.

(2) Tom. V. pag. 437. & seqq.

(3) Vid. Tract. de Martyr. Rom. cap. IX.

ter inquirere, quinam aut martyres, aut sæculi in pace victores publico in illis partibus cultu fruere. Hac igitur messe onustus ad monasterium suum rediit, nec labori parcens Martyrologium a se compactum *piissimo*, ut ait, Regi nuncupavit, præfatus *si quid auctum vel mutatum est, sagaci indagine a se perquisitum fuisse*. Non est argumenti hujus indicare quæ mutanda censuit; præstat vero obiter innuere quid *auctum* ab eo sit, nomina scilicet illa, quorum in antiquioribus Sanctorum Factis nulla mentio habebatur, eaque præfertim, quæ *sagaci indagine* in Hispanico itinere collegit. Memoriam itaque S. Juliani Toletani Episcopi, cujus depositio refertur pridie Nonas Martii, Sollerius verosimile existimat ab Ufuardo primum in Gallias allatam; idemque ad XV. Kal. Maii notat, Martyrum Cordubensium atque aliorum plurimum dies festos eadem occasione pio Ascetæ innotuisse. Quæ sane Bollandiani Hagiographi observatio confirmatur invicem collatis martyrologiis Adonis & Ufuardi. Illud enim absque additamentis ab accuratissimo Georgio editum de plerisque fillet, quos Sangermanensis Monachus eo, qui calitibus impenditur, honore affici didicerat Toleti, Malacæ, Emeritæ, Italiæ, Tolosæ, Gerundæ, Cordubæ, aliisque in urbibus, quarum plures tunc temporis jugo Saracenorum premebantur. Neque sua deerant Eliberitanæ Ecclesiæ ornamenta, Antistites nimirum, addicti primum xvo Constantiniano Metropoli Tarraconensi, dein sæculo VI. ad Hispalensem Provinciæ Baticæ Metropolim spectantes. Vidit igitur Ufuardus, aut ex probatis monumentis accepit, in Eliberitanæ Ecclesiæ diptychis inveniri descriptum jam pridem VIII. Kal. Maii S. Gregorii Episcopi & Confessoris nomen: cujus etiam cultum ad finitimas Dioceses propagatum fuisse colligere mihi liceat ex decreto Concilii Gerundensis celebrati anno DXVII. quo sancitum est „*ut quomodo in Metropolitana Ecclesia fuerit, ita in Dei nomine in omni Tarraconensi provincia, tam ipsius Missæ ordo, quam psallendi, vel ministrandi consuetudo servetur*„ (1). Concilio huic præfuit metropolitico jure Joannes Tarraconensis, eique inter-

(1) V. Concil. Collect. Labb. Venet. 1728. Tom. V. pag. 702. &c.

terfuit, ejusque decretis subscripsit Orontius Eliberitanus, qui adhuc, ut paullo antea dictum est, ad provinciam Tarraconensem pertinebat. Quemadmodum vero cultus Sanctorum Ecclesie principis ad provinciales dimanabat, Sancti perinde provincialium Ecclesiarum in Metropolitana colebantur; atque ita evenit, ut festa, quae statim ab antistitum priorum obitu, vel a martyrum triumpho *localia* erant, ad finitimas dioeceses extenderentur cura Episcoporum, qui arctissimo Ordinationis, Conciliorumque vinculo juncti erant.

Sed ne appendix nimium excreseat, pauca dicam de Florezii observationibus in scripta Gregorii, de quibus agit a num. 107. ad 112. Hoc unum mihi non probari libere fateor, quod asserat, Tractatum de Fide, quem Gregorio abjudicat, meram esse apologiam, qua suam Fidem vindicat ignotus auctor, non librum, cujus praecipuus scopus sit explicare Doctrinam Catholicam adversus Arianos (*y no obra escrita de primera intencion*), cujusmodi erat Gregorii Bxtici liber laudatus a S. Hieronymo. Hoc, inquam, nec mihi arridet, nec cuiquam, opinor, difficultatem faciet, quo minus eximium hoc monumentum Episcopo illi tribuendum censeat. Prima enim operis hujus elucubratio, quae praeter mentem auctoris in lucem prodiit, distinguenda est ab ea, quam is, ut se purgaret, secundis curis adornavit. Prior illa una tantum parte constabat; altera duas complectitur, nimirum praefationem apologeticam, qua satisfacit censoribus libri jam editi, tum etiam praemisso Niceni Concilii Symbolo eundem librum de Fide recudit paucis immutatis, ubi visus fuerat Sabellianae haeresi patrocinari. Sed etiamsi demus, tractatum, de quo agitur, esse apologeticum; nihil prohibet quin idem sit, ac ille, quem in libro de Viris illustribus a Gregorio Bxtico eleganter conscriptum Sanctus Hieronymus memorat. Librum *de Fide* inscripsit etiam Bacharius, ut notam abstergeret Priscillianismi, in cujus suspensionem ex patris praesidio inciderat. Sed de his satis.

SANCTI PHŒBADI AGINNENSIS EPISCOPI
LIBER CONTRA ARIANOS.

EX BIBLIOTHECA VETERUM PATRUM ETC. CURA ET STUDIO
ANDRÆ GALLANDII PRESBYTERI CONGREG. ORATORII

TOM. V.

Errata

Cerrige

- pag. 250. C.
I. n. 11. nomen vero substantiæ idcirco penitus juratur.
ibid. B.	I. penitus <i>ejuratur</i> .
II. Si hæc igitur singula non humana præsumptione, sed auctoritate Divina loqui refellimus
ibid. B.	II. sed auctoritate <i>divini eloquii</i> refellimus
III. ut tantum nomine Domini dicant.
ibid. B.	III. ut tantum nomine <i>Deum</i> dicant.
IV. n. IV. in tantum a Patre Filius separatur, ut nobis & nativitatis conditio, & humanitatis infirmitas societur.
pag. 251. B.	IV. ut nobis & nativitatis <i>conditione</i> , & humanitatis infirmitate societur.
V. n. VI. & venenum prius solito solitus adspargere libertate victoriis pariter totum effuderit.
ibid. B.	V. & venenum prius solitus adspargere, (dein) libertate <i>victoris</i> totum pariter effuderit.
VI. n. VI. dantes bene credentibus communis fidei dexteræ.	VI. communis fidei <i>tesseram</i> .
VII. n. VII. Quod si relucebit,	VII. erit apud nos <i>innocentius</i> nomi-

- erit apud nos intuitus nominis status : Erit & illorum sensus in vitio
pag. 252. A.
- VIII. n. VIII. & fuisse antequam nasceretur
ibid. C.
- IX. n. IX. & penes eundem ingenitum desivit Pater habere quod genuit
idem B.
- X. n. X. non est enim penitus occultum quod non potest revelari.
pag. 253. A.
- XI. n. XIII. merito major, quia non ipse descendit in Virginem, quod Sabellius novit, apud quem Pater & Filius ambo non sunt, hoc est duum nominum una persona.
pag. 254. A.
- XII. n. XV. vos tamen idem sentientes abrupta blasphemia, verba vitantes, ambigua sectamini.
ibid. A.
- XIII. n. XVI. Ideo autem Sapientia Dei nata & condita nuntiatur, ne quid præter ipsum Deum Patrem, qui est etiam suis virtutibus, crederetur in natura.
pag. 255. D.
- XIV. n. XX. & Dominus condidit me quia Dei sermo,
- minis status.
- VIII. & (non) fuisse antequam nasceretur.
- IX. & penes eundem *genitum* (non) desivit Pater habere quod genuit.
- X. non est enim penitus occultum quod potest revelari.
- XI. merito major, quia non ipse descendit in Virginem, quod Sabellius *voluit*, apud quem Pater & Filius *unus* (vel *unum*) sunt; hoc est duum nominum una persona.
- XII. abrupta *blasphemia* verba vitantes.
- XIII. crederetur *innatum*
- XIV. *sed*, Dominus condidit me ... quia Dei sermo *spiritu*

Spiritus Dei, Christus, instructus est; & ut evidentius dicam, sermonis corpus est: Corpus enim spiritus, sed corpus sui generis.

ritu Dei instructus est; & ut evidentius dicam, sermonis corpus est *spiritus*: Corpus enim spiritus, sed corpus sui generis (a).

DE

(a) Ex Tertulliano ut in Dissert. utriusque locis collatis demonstratum est.

D E
SANCTO HILARIO
PICTAVIENSI
ORIGENIS INTERPRETE,

DE
SANCTO HILARIO

PICTAVIENSIS

ORIGENIS INTERPRETE

SYNOPSIS.

I. *Sanctum Hilarium inter Origenis interpretes frequenter laudat Sanctus Hieronymus.* II. *De versione homiliarum in Jobum, cujus meminit Licinianus Carthaginensis in Hispania Episcopus.* III. *Quomodo accipiendus Hieronymi locus: Hilarii libros inoffenso decurrat pede.* IV. *De auctore librorum in Jobum inter Origenis Opera, cui perperam inuritur Arianismi nota, conjectura.* V. *Homilia in Psalmos quosdam a Martenio edita Hilario abjudicantur.* VI. *Sermo ad Neophytos collatus cum Origenis fragmentis in Psalmos.*

I. **S**anctus Hieronymus frequenter cum in Epistolis suis, tum in libris adversus Rufinum nonnulla Origenis opera affirmat latine reddita fuisse ab Hilario Pictavorum Episcopo, illustri, ut omnes norunt, Nicænae fidei vindice: cui licet alicubi (1) leviolem græcarum literarum peritiam concedere videatur; passim tamen summis illum vel hoc nomine laudibus cumulat; tantique viri exemplo æmulos refellit, qui eum criminabantur, seu quod olim dedisset operam Origeni interpretando, quem perniciosis erroribus scaterre contenderet: seu quod plerosque illius errores dissimulans eadem in vertendo licentia usus fuisset, quam Rufino objiciebat. „*Si que bona sunt, inquit (2), transtuli, & mala vel amputavi, vel tacui, arguendus sum, cur per me Latini bona ejus habeant, & mala ignorent? Si hoc crimen est, arguatur & Confessor Hilarius, qui Psalmorum interpretationem, & Homilias in Job ex libris ejus, id est, ex græco in latinum trans-*

tu-

(1) Epist. LXXXIV. num. 3. Edit. Vall.

(2) Epist. LI. num. 2.

tulit. „ Et Joanni Hierosolymorum Episcopo, qui Origeniana parti favebat, quaerenti, cur quaedam Graeci Doctoris opera nostrae linguae hominibus dedisset, quae pias illorum aures offenderent, „ hoc, inquit Hieronymus [1], non solus ego feci, sed & Confessor Hilarius fecit; & tamen uterque nostrum noxia quaeque detruncans, utilia transtulit. „ De methodo hac interpretandi suo loco verba faciam. Interim vero ex allatis constat, Hilarium sibi locum poscere inter veteres Alexandrini Doctoris interpretes; ac vertenda selegisse opera, quae piis hominibus utilia forent; nimirum Enarrationes in Psalmos, & in Jobi librum Homilias.

Ingenue tamen fatendum est, rem hanc quibusdam difficultatibus obnoxiam esse. Nam idem Hieronymus semel atque iterum Hilario jungit Ambrosium, & Victorinum; quos auctoris, non interpretis personam gessisse certum est. „ Nec doctiores, ait (2), sumus Hilario, nec fideliores Victorino, qui ejus tractatus non ut interpretes, sed ut auctores proprii operis transtulerunt. Nuper Sanctus Ambrosius sic Hexaëmeron illius compilavit, ut magis Hippolyti sententias, Basilique sequeretur. „ Si quis vero audeat dubitare, an forte qui extant plures numero inter Opera Pictaviensis Episcopi, tractatus in Psalmos, Origeniani sint, nec eidem Antistiti nisi ut liberiori interpreti adscribi debeant; invicta obstant rationum momenta, quibus Petrus Coutantius (3) lubens quidem indulget Hilarium ex Adamantii scriptis profecisse, sed veri nominis interpretem esse negat. Aliud enim est (uti vir summus animadvertit) quemdam auctorem sibi sumere ad imitandum; aliud eundem interpretari: Nec interpres est dicendus, qui alia addit, alia refecat, cetera in proprium stylum convertit. Nihil tamen secius Hilarium nedum imitatore, sed interpretem habendum plane demonstrat saepius laudati Hieronymi eruditissima ad Augustinum Epistola, ubi (4) haec habet: „ Apud Latinos Hilarius Pictaviensis, & Eusebius Vercellensis
Epi-

(1) Epist. LXXXIII. num. 7.

(2) Epist. LXXXIV. num. 7.

(3) Vid. Admonit. Gen. num. XIII. XIV. XVI. &c.

(4) Epist. CXII. num. 20.

Episcopi Origenem & Eusebium (in Psalmos) transfulerunt ; quorum priorem & noster Ambrosius in quibusdam secutus est . En ut apertissime binos interpretes ab auctore distinguat. Hilarius nimirum & Eusebius, ille Origenis, hic vero cognominis Casariensis Episcopi lucubrationes in Psalmos transfulerunt: Ambrosius autem non ita fecit; sed quædam ex Origene selegit, præsertim agens de mundi creatione. In commentario etiam de Viris Illustribus Cap. C. alibi dicta repetens, atque accurate libros ex Hilarii penu depromptos a græcis fecernens latine redditis, memorat *tractatus in Job; quos, inquit, de græco Origenis ad sensum transtulit; nempe more suo liberius ac soleant plerique interpretes. Optimum enim aliquando visum est eidem Sancto Doctori (1) genus illud interpretandi, quo non verbum e verbo, sed auctoris redditur mens atque sententia; idque Hilarium fecisse testatur, qui „ homilias in Job, & in Psalmos tractatus plurimos in latinum vertit e græco; nec assedit littera dormitanti, & putida rusticorum interpretatione se torfit, sed captivos sensus in suam linguam victoris jure transposuit .* Nihil venustius, at simul aptius nihil ad confirmandum quod mihi videtur sin minus certum, saltem probabilius, expensis diligenter atque invicem collatis omnibus Hieronymi testimoniis. Nec enim inter ipsum, & invidos ejus obrectatores quæstio vertebatur, an primigenius cujuspiam libri conditor *contentiose* sectari debeat voces & lineas alterius linguæ scriptoris, quem imitandum aggreditur. Quis enim hoc ab eo postulet, qui personam interpretis non suscepit? sed quæstionis tunc exorta hoc erat argumentum; rectene an secus interpretis munere Hieronymus functus fuisset, qui celebrem Epiphaniæ Epistolam eleganter quidem, sed liberius verterat. Quæ vero tanti vir ingenii atque doctrinæ putabat *sibi sufficere nominasse Hilarium Confessorem*, hujusque exemplum velut omni exceptione majus adversariis opponere, si quosdam Hilarius Origenis tractatus dumtaxat *ut auctor* imitatus est; ipse vero Epistolam Sancti Epiphaniæ *ut interpres* nostræ linguæ hominibus dedit?

G

II.

(1) Epist. LXVII. num. 6.

II. Alter accedit testis, Licinianus Carthaginensis in Hispania Episcopus, cujus Epistolam ad Gregorium Magnum edidit (1) Lucas Acherius. Ad hunc vero sanctissimum, doctissimumque Pontificem scribens penes se esse retulit "*sex libellos Sancti Hilarii Pictaviensis, quos de græco Origenis in latinum vertit; sed non omnia, subdit, secundum ordinem libri Sancti Job. exposuit.*" Quid, amabo, hoc testimonio clarius? Nec enim cum Petro Coutantio [2] suspicari licet, Hispanum Antistitem fuisse deceptum ementita codicis inscriptione; neque juvat Hieronymum opponere, qui numquam Hilario ut interpreti adscripsit *libellos* in Jobum, sed *homilias, sive tractatus*. Nam illas Doctoris Alexandrini homilias, quas jampridem se vertisse in latinam linguam idem Hieronymus (3) affirmat, in celebri ad Macarium Prologo Rufinus noster (4) appellavit *libellos* generali nomine, quod hujusmodi opuscula complectitur: Quare & ipse Doctor Maximus suam ad Sanctum Damasum Pontificem Epistolam cum *libelli*, tum *tractatus* nomine citat libro III. Comment. in Isaiam his verbis: "*De hac visione ante annos triginta . . . scio me brevem dictasse subitumque tractatum.*" & paullo post: "*Ad illum itaque libellum mitto lectorem.*" Ex hoc igitur capite non est cur suspicemur pseudepigraphum fuisse codicem, quo Licinianus utebatur.

Neque plus negotii facessit opinio de stellis ratione præditis, quæ Episcopi illius oculos adeo offendit in latina interpretatione Homiliarum in Jobum, ut non satis mirari se profiteretur, quæ vir doctissimus & Sanctus *has Origenis nannias* transfulerit. Id revera in tractatibus ad populum habitis, dum Jobi librum explicaret, Adamantium docuisse colligimus ex Hieronymi Epistola LXI. num. 2. ubi hæc habet: "*de stellis celoque disputans quadam locutus est, quæ Ecclesia non recipit*" nempe rationem iis tribuens, & arbitrii libertatem. Sed hac de re ipsummet Origenem audire juvat in
mo-

(1) Spicil. Tom. I. pag. 309. vet. edit. noviss. verò Tom. III. pag. 314.

(2) V. Præfat. Gen. num. 25. 29. & in Psalm. CXLVIII. num. 5.

(3) lib. II. contra Rufin. num. 14. de Vir. Illustr. Cap. ult. atque alibi.

(4) Vid. Origen. Opera Tom. IV. pag. 46. edit. Ben.

monumentis illis, quæ supersunt. Primus qui forte sese offert, locus extat lib. V. contra Celsum num. 10. καὶ γὰρ (inquit) τὸ μὲν αἰσθητὸν φῶς αὐτῶν ἔργον ἐστὶ τῶν πάντων δημιουργῶ. τὸ δὲ νοητὸν τὰ καὶ αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶ ἐν αὐτοῖς αὐτεξέσις ἐληλυθός. Quæ ita reddi debent. “*Sensibile enim eorum lumen illius opus est, qui omnia condidit: lumen vero mentis forsitan & eorumdem opus est, atque ex libera, quæ illis inest, voluntate profectum.*” His gemina sunt quæ docet in libro de Oratione num. 7. Quod enim commentus est ad prædestinationis nodum solvendum, fingens nimirum animas hominum ex anteactæ vitæ meritis vel in honorem, vel in contumeliam induere corpora; idem omnino de sole ac stellis pronunciat: ἐκάστῃ αὐτῶν τοιαύτην ψυχὴν ὑπὸ τῆ λογῆ κατηρητισμένην, καὶ περὶ (legendum παρὰ) τὴν αὐτῶν αἰτίαν ἔχόντων, καὶ τοιαύτῳ σώματι αἰθερίῳ καὶ καθαροτάτῳ χρωμένων. “*Cum singula suo etiam merito animam ejusmodi ratione ornatam habeant, atque athereo & purissimo corpore utantur.*” Verba autem illa, καὶ παρὰ τὴν αὐτῶν αἰτίαν, quæ dissimulat interpretes, explicanda sunt, uti fecimus, ex eodem libro de Oratione num. 19. ubi ait animabus numquam deesse libertatem, καὶ παρὰ τὴν αὐτῶν αἰτίαν, suoque merito vel summum assequi virtutis apicem, vel in omnia scelera labi. Hæc eadem loquendi ratio occurrit lib. III. contra Celsum num. 70. ὡσπερ ἂ δύναιται τὸ πεφυκὸς γλυκάνειν τῷ γλυκύ τυγχάνειν, πικράζειν (adde ἢ) παρὰ τὴν αὐτῆ μόνην αἰτίαν. ἔδὲ τὸ πεφυκὸς φωτίζειν, τῷ εἶναι φῶς, σκοτίζειν, ἔτις ἔδὲ ὁ Θεὸς δύναιται ἀδικεῖν. Quorum hic est sensus: “*Quæmadmodum ea quæ natura sua ita comparata sunt, ut res alias dulces efficiant, amaras reddere nequeunt, non suæ quidem voluntatis electione, sed quod nativæ dulcedine prædita sint: neque id offundere tenebras ullo modo potest, quod suapte natura lumen est; ita ne Deus quidem injuste agere.*” Tandem lib. IV. num. 70. ὁ ἀπόστολος τῆ Γητῆ πύλος, διδάσκων ἡμᾶς συνοίσειν μὲν τῇ χρείᾳ τῆ παντός καὶ τῆ φαυλοτάτης, παρ’ ἑαυτῆς δὲ ἔσεσθαι ἐν τοῖς ἀπεύκτοις, χρησιμοτάτης δὲ ἔσεσθαι καὶ σπυδαιοτάτης τῷ παντί, παρ’ ἑαυτῶν αἰτίαν ἐν καλλίσῃ χώρᾳ ταχθῆσομενας, καὶ τ. λ. Cujus loci interpretatio cum medicam magnum pariter postulet, nostram adhibemus. “*Apostolus Jesu*

Christi Paulus nos edocens *Universi utilitati servire posse vel nequissimos, sua tamen culpa vilioribus ministeriis addicendos: vicissim autem maximam utilitatem afferre eos, qui virtutem colunt, atque idcirco pro meritis in sede honestissima locandos; in magna domo, inquit, non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea &c.*, Videtis quoque lib. VI. num. 44: et Commentarium in Genesim Tomo I. Operum pag. 6. præsertim vero Justinii Martyris Apologiam I. num. 14. una cum doctissimi monachi Benedictini annotatione ad hunc locum. Sed jam illuc redeat oratio, unde paulisper digressa est. Solem igitur atque astra mente donare placuit Origeni; quod apertissime sententiam hanc tradi existimaret in sacris libris, ut ex. gr. Psalmo CXLVIII. ubi Sol & Luna, & Stellæ omnes excitantur ad laudes Deo deferendas. Latiorrem vero fabulandi campum dedisse videtur Jobi liber (1) ad eum locum, ubi legitur: *ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis, & Cæli non sunt mundi in conspectu ejus; & rursus ad illa verba: Luna etiam non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus: His enim præsertim abutitur lib. I. de Principiis Cap. VII. ita differens: "Stellæ cum tanto ordine ac tanta ratione moveantur ut nullo prorsus cursu earum aliquando visus sit impeditus (forte legendum: ut in nullo prorsus casu earum aliquando cursus sit impeditus); quomodo non est ultra omnem stoliditatem tantum ordinem, tantamque disciplinæ ac rationis observantiam dicere ab irrationabilibus exigi vel expleri? Apud Hieremiam sane etiam Regina cæli Luna esse nominatur. Quod si animantes sunt stellæ, & rationales animantes, sine dubio videbitur inter eas & profectus aliquis, & decessus. Hoc enim, quod ait Job, stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus, talem mihi quemdam videtur indicare intellectum.*, Cum igitur hæc omnia satis evincant, Origenem hanc de stellis errorem cum alibi, tum præsertim in commentariis ad librum Jobi tradidisse; merito ejus nomine inscriptæ erant sex illæ Homiliæ, sive libelli, quos in Epistola ad Gregorium Magnum habere se testatur Licinianus.

III.

(1) Cap. XV. vers. 15. & Cap. XXV. vers. 5.

III. Sed Petrus Coutantius reponit hoc maxime obstare, ne versionem putida fabella adpersam Hilario tribuamus; quem Hieronymus passim affirmat noxiis quibusque amputatis utilia transtulisse; cujusve libros, ad Latam scribens Virginem ejus filiam hortatur ut *inoffenso decurrat pede*. An vero consilium hoc dedisset vir prudentissimus, qui nosset illius opera non omnino expurgata ac deterfa Origenianis maculis, atque hac præsertim, quam in Epistola ad Vigilantium notat in ejusdem Origenis tractatibus in Jobum? Ut huic difficultati satisfaciam, quærendum puto, an Hilarius sive ut Origenis imitator, sive ut interpret, ita noxia quæque prætermiserit, ut nihil superesset, quod Ecclesia minus probaret. Nova prorsus hac de re & singularis est opinio Muratorii in libro *de Paradiso* contra Burnetum Cap. XIII. “*Sunt, inquit vir celeberrimus, qui putant a Sancto Hieronymo scribente, Hilarii libros inoffenso decurrat pede, indicari puritatem doctrinæ illius. Mibi potius creditur innui tenebrosa non raro & male coharens, & intricata illius oratio, quæ vel peritioribus negotium non leve faceffit.*”, Quod Sancti Præsulis stilum attinet, idem judicium protulerat Hieronymus epistola LVIII. num. 10. *Gallicano, scilicet, corburno attolli, & cum Graciæ floribus adornetur, longis interdum periodis involvi; atque adeo a lectione simpliciorum fratrum procul esse. Quod sane judicium cum ipsa experientia confirmet, mirari subit, quæ Balleriniis fratribus (1) illius stilus visus sit planus & facilis, & fere concisus. Sed quæstione hac dimissa, quæ minoris est momenti, statuendum est tamquam certum, libros Hilarii ex Hieronymi sententia absque offensione ulla nedum a peritioribus, verum etiam a sacra Virgine Latæ filia perlegi potuisse. Hic enim obvius est sensus verborum, ut paulo post dicemus. Sed non inde sequitur, ita puros esse, ut ne levi quidem macula adpersi videantur. Nonne enim Vigilantio & Rufino reponit Sanctus Doctor, se Origenis malis in bonorum interpretatione sublatis fecisse ut Latini bona illius nosset, mala ignorarent? Hæc autem si ita ad vivum reseces, ut nihil*

(1) Ad. S. Zenonis Opera Dissert. I. Cap. I. §. II. pag. XXXII.

hil furfuris reliquum sit in versionibus Hieronymianis; actum erit de Homiliis in Lucam, quas interpreti Sanctissimo jure vindicat Joannes Pearsonius (1) ab inanibus Dallæi conjecturis. Quo vero sensu purgatos omnino fuisse ab Hilario interprete libros Origenis; quo sensu idipsum se fecisse ad illius exemplum Hieronymus profiteatur, declarat lib. II. in Rufinum num. 23. referens se, dum adhuc esset adolescens, homilias dumtaxat ad populum habitas transtulisse; *“in quibus non tanta scandala tenebantur, nullis præjudicans ex his, qua probantur, illa suscipere, qua manifeste hæretica sunt.”* Non omni scilicet errore deterfas (ut in iis constat, quas selegit vertendas homilias in Lucam) latinis hominibus dederat; sed hoc operum genus aptius visum est ad pensum hoc amicorum causa aggrediendum, quod minora scandala offerret. Hoc idem luculenter confirmat in Epistola ad Pammachium & Oceanum (2), ad quos scribit, neminem ante illam ætatem libros Origenis de Resurrectione, de Principiis, Stromata, & Tomos ausum fuisse latinitate donare; se vero, quamquam multis petentibus, noluisse; ne mala illius etiam latinis nota faceret. Cum enim hujus generis scripta nihil, aut parum bonæ frugis haberent, errores vero plurimos; nullam sibi laudem, sed ignominiam interpretes quærivissent. Quamobrem Rufinum arguit summæ impudentiæ ac temeritatis ob susceptam interpretationem librorum *de Principiis* quos satius erat a nostris ignorari. *“Vis enim, alibi inquit (3), Origenem in latinum vertere? Habes multas homilias ejus, & tomos, in quibus moralis tractatur locus, & scripturarum panduntur arcana. Hæc interpretare: hæc rogantibus tribue. Quid primus labor tuus incipit ab infamia?”* Quo loco observari velim Sanctum Doctorem Rufino indulgere, ut præter homilias, si lubet, etiam *tomos* latine reddendis incumbat: quamquam in Epistola ad Pammachium & Oceanum mox laudata *tomos* rejecerit ad eam librorum classem, qui vix ullam nostris utilitatem, detrimenti vero plu-

ri-

(1) Vindic. Ignat. Par. I. Cap. VII. Vid. PP. Apost. Vol. II. Par. II. pag. 515.

(2) in Edit. Vallars. LXXXIV. num. 7.

(3) in Ruf. lib. II. num. 24.

rimum afferre poterant. Sibi tamen non contradicit Vir Sanctissimus. Nam cum alibi (1) scribat non omnes omnino *tomos Origenis*, sed omnes propemodum erroribus plenos esse; quosdam saltem ut ut pauciores numero referre potuit ad classem librorum si non optimæ, saltem melioris notæ, qui ex fecundo Alexandrini Doctoris calamo prodierunt. Quare licet in Epistola ad Pammachium & Oceanum codices Veronensis & Regius (2) non exhibeant *τόμους*; nihil tamen censeo immutandum, cum utriusque loci collatione facta omnes non rejiciendos esse, atque adeo quosdam utcumque ferri posse Hieronymo visum sit. Illud certe constat mitius eundem sensisse de Homiliis, quarum potissimum erat scopus auditorum animos ad pietatem inflammare: Idcirco flagitantibus amicis non paucas ipsemet latinas fecit, hac tamen cautione adhibita, ut loca quædam præteriret, aut emendaret, cætera vero pii lectores expenderent juxta illud Apostoli monitum, *omnia probate; quod bonum est tenete*. Atque id quidem, uti diximus, gloriatur se fecisse secutus Hilarii morem, de quo rursus agens in Rufinum (3) qui duas maxime excusationes afferebat, se nimirum alicubi plusquam interpretem ea detruncasse, quæ vel ab Hæreticis, vel ab invidis Adamantii nomini supposita fuerant: alibi vero meri interpretis officio functum, quin ea probaret, quæ falsa & noxia videbantur: *recte ista diceret (reponit) si libri tui περί ἀρχῶν Πραφατιουculam non haberent. Quod & Hilarius in transferendis ejus homiliis fecit, ut & bona & mala non interpreti, sed suo imputarentur auctori: si non dixisses amputasse te pessima, & optima reliquisse, utcumque de luto evaderes.* Quamquam cætera, quæ collegimus, Hieronymi testimonia deessent, vel ex hoc uno discimus primo Hilarium Origeniana Opera fuisse interpretatum. Secundo illa prudenter selegisse, quæ minoribus scædabantur maculis. Tertio nihil præfari consuevisse de auctoris laudibus, ut omne penes auctorem ipsum, nullum penes interpretem crimen esset; si quid nota dignum in lati-

na

(1) in Rufin. lib. II. num. 19.

(2) Vid. not. a Operum Tom. I. pag. 525.

(3) Lib. III. num. 14.

na versione lectores animadverterent. Quare ut propositæ quaestioni finem imponam, elogium illud, *Hilarii libros inoffenso decurrat pede*, accipiendum est de summa doctrinæ ejus, quæ ad fidem & mores spectat: quam Doctor Maximus laudat, nihil veritus maculis quibusdam, quæ fortassis in tractatibus e græco redditis supererant, offendi posse Virginem Lætæ filiam. Hanc sane ibidem hortatur, ut Sancti Cypriani opuscula semper in manibus teneat, Sancti Martyris, necnon Athanasii, ac Hilarii scripta distinguens ab illis Ecclesiæ scriptoribus, quos ita legi monet, ut magis judicandi sint, quam sequendi. An vero sacram virginem absque ullo delectu sequi jussit quæcumque docuerat illustris Carthaginensis Episcopus? Nihil minus. Verum probe sciens Cyprianum (1) totum esse in exhortatione virtutis, ejusdem navos, veluti egregio corpore inspersos, neglexit; nec enim rem se dignam Maximus Doctor existimabat illorum errores prode- re, quorum admirabatur ingenia: quod invitus demum fecit, non tam sui, quam Catholicæ veritatis defendendæ studio succensus. Uno verbo: quamquam Origenis in Jobum homiliæ a Sancto Hilario latine redditæ fabellam de stellis ratione & arbitrio instructis [ut Liciniani codex fidem facit] venditarent; hæ, alizve fortassis hujusmodi nœnix in illis præsertim libris, quorum Pictaviensis Episcopus auctor non erat, neque laudator, sed nudus interpret, nihil obstabant, quin clarissimi Antistitis opera, Hieronymi judicio, sine ullo offensionis periculo legerentur.

IV. Hæc tamen Hilarii interpretatio (quod ipsum accidit primigenio textui) ætatis injuriam non effugit, unico excepto fragmento, quod (2) nobis servavit Sanctus Augustinus lib. II. contra Julianum. Nec enim audiendi sunt qui suspicantur (3) Hilario interpreti adscribi posse libros in Jobum inter Origenis opera editos a Genebrardo. Hoc jamdiu argumentum illustrarunt viri doctissimi. Sed novam mihi eamdemque invictam rationem addere liceat, cur hoc in Jobum opus,

(1) Epist. LVIII. num. 10.

(2) Vid. Origenis Opera Tom. II. pag. 500. Edit. Ben.

(3) Vid. Coustant, Præfat. gen. num. 25.

opus, quod latine tantum extat, nec Origenis foetus haberi possit, nec Hilario tribui ut interpreti; simul vero oblata opportunitate in medium proferam quid mihi de auctore hoc anonymo, ejusque in Jobum libris sentiendum esse videatur. Is enim, ut hoc primo loco observem, ad illa verba, *cum fierent stellæ, laudaverunt me voce magna Angeli Dei*, hæc habet, quæ omnino pugnant cum Origeniano dogmate, & genuina Hilarii versione. “*Tunc, inquit (1), laudaverunt quando inanimata stellæ factæ sunt: multo magis tunc laudaverunt, quando animata & sensata stellæ factæ sunt, idest, anima Sanctorum, atque justorum; de quibus stellis dicendum est: stellæ enim a stellâ differt in claritate; ita & resurrectio mortuorum: & alibi: fulgebunt justi ut luminaria Cæli, & sicut stellæ in perpetuum.*”, Quæ sane explicatio, quemadmodum vel rudiores intelligunt, non modo non redolet Origenis hæc de re sententiam, sed omnino illi adversatur.

Quod vero Daniel Huetius (2), Guillelmus Cave (3), Petrus Coutantius (4), Carolus de la Rue (5) uno ore contendunt, hoc Commentarium Ariana labe infectum esse; adeoque perperam ejus versionem Hilarii nomine inscribi, illustri, si quis alius, Nicænæ fidei confessoris & vindicis; id (audacter dicam) nullo prorsus nititur fundamento. Quin immo locus ille, quem in crimen vocant, statim ac foedum, quo laborat, mendum expungatur, rectam nobis offert scriptoris anonymi doctrinam de ὁμοούσιῳ Trinitate. “*Tria cornua, inquit (6), fecit Diabolus in typum atque figuram trionymæ illius sectæ, triumque Deorum hæresis, quæ universum orbem terræ in modum tenebrarum replevit: quæ Patrem & Filium & Spiritum Sanctum aliquando tamquam tres Deos colit, nonnunquam unum adorat, quemadmodum Græcorum lingua memoratur, Triada vel homousion.*”, Vox illa aliquando glossæma est ab imperita manu additum, ob pravam lectionem non-

H

num-

(1) lib. I. Origen. Tom. II. pag. 861.

(2) In Append. Lib. III. Origenian. num. 2. Tom. V. noviss. edit.

(3) Prolegom. ad Hist. Litt. sect. IV. Regula I.

(4) In Hilar. Præfat. Gen. num. 25.

(5) Origen. Oper. Tom. II. pag. 850.

(6) Ibidem pag. 870.

numquam, cuius loco reponi velim, non tamquam. Particula vel, quæ præmitti debet, extra locum rejecta est inter Triada (vel) homouſion. Loquitur igitur Anonymus de ſecta, quæ Patrem & Filium & Spiritum Sanctum tamquam tres colit, non tanquam unum adorat, vel, quemadmodum Græcorum lingua memoratur, Triada homouſion. Sed audire præſtat quæ ſubdit Anonymus. "Iſtam ergo Trinitatis ſectam & hæreſim atque infidelitatem jam olim de longe deſignans verſutiſſimus ille Diabolus tria cornua miſit ad Job deprædandum. Sic namque etiam nunc memorata trionyma hæreſis præſertim prædatur atque expugnat Eccleſiam.", His porro verbis antiquus ſcriptor, ſi accurate expendantur, non Fidem Nicænam ejuſque aſſertores fugillat, ſed Arianos, quorum impietas vi ac dolo quam latiffime per orbem univerſum olim propagata fuerat. Simul vero inſectatur obſcuriorem Tritheitarum ſectam, quam ſæculo VI. condidit Joannes Philoponus. Quamquam enim aliquod diſcrimen inter veteres Arianos, ac Tritheitas Anonymo ſynchronos ſtatuendum ſit; horum tamen error a Nicephoro (1) eleganter appellatur *Ariani dogmatis rivulus*. Impia ſcilicet Arii doctrina, quæ univerſum orbem jam pridem tenebris oppleverat, ruruſus Philopono ſeu Diabolo duce, triplici velut agmine bellum Eccleſiæ inferebat quo tempore vir pius in explicando Jobi volumine totus erat. Nec enim (quod obſervari velim) *Trinitatis conſubſtantialis* fidem cum triplici Diaboli cornu comparat Anonymus, ſed inductam ſua ætate a Philopono *trium Deorum*, ſeu *triplicis Deitatis* hæreſim. Quare locum illum, quem inepte vertit latinus interpres, *iſtam ergo Trinitatis ſectam atque hæreſim* &c. ut ex integro contextu liquet, ita reſtituimus: *Hanc igitur triplicis Deitatis hæreſim*; cum græcus ſcriptor heic uſus non fuerit voce τριᾶδος, ſed τριθεΐας: quæ voces quam longo intervallo inter ſe diſtent, cum per ſe clarum eſt, tum luculentiffime docet Sophronius Hieroſolymitanus (2) in Epiftola ad Sergium his verbis: "Numeratur beata Trinitas (τριᾶς) non eſſen-

(1) Hiſt. Eccl. lib. XVIII. Cap. L.

(2) V. Acta Concil. VI. Œcumenici Tom. VII. Concil. Labb. Coleti pag. 891. et ſeq.

essentiis aut naturis, aut diversi deitatibus, tribusve dominationibus, absit, sicut insaniunt Ariani, & rabide nuper latrant triplicis deitatis (τριθεϊας) antesignani; qui essentias tres, totidemque naturas, ac dominatus, tresve similiter deitates inaudite predicant. „ Tritheitæ igitur illi sunt, quibus auctor vitio vertit, quod Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, tamquam tres Deos, non tamquam unum venerentur; nec fidem Trinitatis, quam unius essentia Catholica profiteretur Ecclesia, sed impiam τριθεϊας hæresim confert cum triplici cornu adversus patientissimum virum a Satana immisso. Scriptoris hujus orthodoxiam pluribus confirmare possemus; sed unum vel alterum testimonium addere sufficiet, quo magis constet locum mox allatum vitio laborare, atque eam poscere emendationem quam paucis immutatis adhibuimus. Haud enim Arianum hominem credibile est scribere quæ ibidem leguntur, nimirum sectas omnes (1) adversus Ecclesia unitatem nunquam non dimicare, sed irrito conatu. Firmum enim, inquit, fundamentum Dei stabit; & porta inferi non prævalent adversus eam. Nil vero luculentius iis, quibus explicat, cur Job, aliique sancti viri inter dolores & tribulationes conquesti sint “ Cum & ipse, ait (2), qui omnium Sanctorum rector, & conditor Cæli ac terræ, & mediator Dei & hominum Jesus Christus filius Dei vivi, cum humano se indueret corpore, cum corruptibilem sibi circumdaret formam, cum iret ad passionem atque crucem, questus est dicens: Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste, hoc est, hac passio. Et cœpit trepidare & mœstus esse. Non quia trepidaverit Deitas, sed quia carnis infirmitatem ostendit. „ Nihil, inquam, his luculentius. Nam uti docet Petavius (3), Nicænæ fidei hostes, ut ejusdem cum Patre substantia Filium negarent, qualemcumque illam divinitatem, quam ei tribuebant, tristitia, doloris, ac mortis participem fateri cogebantur. Sed hac de re sermo recurret Cap. sequenti.

H 2

Præ-

(1) Lib. I. pag. 870. col. 1. F.

(2) Lib. III. pag. 901. col. 1.

(3) De Incarnat. lib. X. cap. V. num. 1.

Præter hunc locum, quem deterimus, ut nemini deinceps fucum facere possit, displicet viris doctissimis, quod Anonymus (1) maxime celebret nomen Luciani Presbyteri Antiocheni, quem suarum partium fuisse Ariani gloriantur. Ejus enim auditor fuerat Arius ipse, qui Eusebium Nicomedensem appellat *conlucianistam* (2), quippe qui ex eadem schola prodierat. Ad hæc illius sectæ homines jactabant se reperisse Luciani manu descriptam fidei expositionem, in Antiocheno Concilio promulgatam (3). Et quod maximi est momenti, Alexander Episcopus Alexandrinus in Epistola celeberrima ad cognominem Constantinopolitanum Episcopum (4) narrat Lucianum Paulo Samosateno, qui semina jecit Arianae perfidiae, additum, *extra communionem trium Episcoporum mansisse plures annos*. Hæc illi. Sed ut a primo ordiamur, ultro demus Lucianum Arii, & Eusebii præceptorem fuisse. Quid inde consequi putant? Nonne Tatianus sanctissima Justinii Martyris philosophia imbutus, post ejus mortem (5) *proprium characterem doctrina constituit*, atque erroris magister haberi maluit, quam discipulus veritatis? Quod vero addunt de Symbolo Antiocheno, fabella est plane digna ingenio Arianorum. Sozomenus postquam retulit, quod jactabant Ariani, formulam scilicet se reperisse manu descriptam Luciani Antiocheni, statim subdit, se nescire, *utrum istud vere dixerint, an conscriptionem suam auctoritate martyris confirmare voluerint*. Sed quod historicum latuit, nobis plane compertum est. Sanctus enim Athanasius in libro de Synodis (6) non obscure indicat formulæ hujus, quam secundam vocat, eos ipsos, qui Synodo interfuerunt, auctores extitisse, *cum eos prioris pæniteret, ac nova quadam & plura excogitassent*. Et Acacium in primis refellit (7), Eusebium, & Eudoxium hoc argumento: "*Si enim non refugitis expositam in*

En-

(1) Lib. II. pag. 886.

(2) Theodoret. Hist. Eccl. lib. I. Cap. V.

(3) Sozomen. Hist. Eccl. Lib. III. Cap. V.

(4) Apud Theodoretum l. c.

(5) S. Irenæus adv. hæres. lib. I. Cap. XXVII. num. 1.

(6) V. num. 23. Tom. I. Part. II. pag. 733

(7) Ibidem num. 36. 37. 38. pag. 752. et seq.

Encaniis fidem, in eaque scriptum est, Filium esse substantiæ Patris sine discrepantia imaginem, cur in Isauria rejicitis ὁμοῦσιον?,, Quin & Acacius ipse (1) non Luciano, sed Asterio sophistæ vaferrimo, qui Synodo intererat, tum verba hæc *inconvertibilem & immutabilem*, tum alia pleraque attribuit. Hoc enim erat Arianorum studium, variis, quæ in dies cudebant, fidei Symbolis se Catholicos venditare, quamquam Dei Filium Patri *consubstantialem* profiteri nollent. Itaque in altera hac, quæ Luciano perperam adscribitur, expositione plura congesterunt, veluti Nicænæ Fidei additamenta “*totum (2) de toto, unum ex uno, perfectum de perfecto, regem de rege, dominum de domino, verbum, sapientiam, vitam, lumen verum, viam veram, resurrectionem, pastorem, januam, inconvertibilem & immutabilem, divinitatis, essentia & virtutis & gloria incommutabilem imaginem, primum editum totius creatura, qui semper fuit in principio apud Deum Verbum Deus.*” Tanta hæc nominum pompa suos prodit auctores, qui multa de industria Dei Filio tribuunt, ut (3) *per intempestivam ostentationem ac nimiam loquacitatem simplices seducant, & suam possint hæresim occultare.* Hoc de Antiochena aliisque Eusebiano- rum formulis iudicium profert qui eos intus & in cute nove- rat, Magnus Athanasius: qui cum nullibi referat eos jactare pro- fessionem hanc Fidei a Luciano Martyre conditam fuisse; me- rito colligimus id deinceps ab illis adinventum, ut suas ver- borum ambages tanti viri auctoritate excusarent, erroresque defenderent. Commentum hoc perinde latuit alterum Nicæ- næ Fidei propugnatorem Hilarium. Celebris est inter illius opera liber de Synodis, quem, ut pluribus docet Coutantius [4], vir sanctissimus edidit eo potissimum consilio, ut semi- arianos, qui Anomœorum blasphemias execrabantur, ad ve- ritatem revocaret. Quamquam enim illos ut Catholicos ha- buerit numquam; plura tamen benigne interpretatus est, quæ in eorum formulis rectum sensum offerre quodam modo pos- sent.

[1] Apud Sanctum Epiphanium Hæc. LXXII. num. 6.

[2] Apud S. Hilarium de Synodis num. 29. Tom. II. pag. 478.

[3] De Synodis num. 32. pag. 748.

[4] Præfat. ad hunc lib. Tom. II. pag. 447. et seq.

sent. Antiochenam igitur fidem describens, mitius explicat eum locum, ubi (1) legitur Patris, & Filii, & Spiritus Sancti nominibus innui " *propriam uniuscujusque substantiam, & ordinem & gloriam, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum.* ", Quid ad hæc Pictaviensis Episcopus? ea nimirum dicta fuisse adversus eam sectam, " *qua post sanctam Synodum Nicenam in id proruperat, ut tria nomina Patri vellet adscribere...* Et Pater solus atque unus idem atque ipse haberet & Spiritus Sancti nomen, & Filii. ", De hac igitur expositione fidei loquitur, uti elucubrata post Nicenam Synodum; ejusque auctores utcumque defendit, Episcopos scilicet Antiochiæ coactos, quin confugiat ad Lucianum olim Ecclesiæ illius Presbyterum, qui eam sua manu descriptam reliquisse ferebatur. Haud opus erat Hilario ad excusandos Antiochenos *æquanimittatem legentium* (2) postulare, ne in illos temere sententiam dicerent, antequam genuinam conscriptæ fidei sensum, & sinceram auctorum mentem ipse aperiret. Sed optima excusatio atque defensio hæc erat: Antiochenos Patres non auctores esse novi cujusdam Symboli; sed subscripsisse illi quod jamdiu Lucianus Martyr sua manu descriptum reliquerat. Quæ omnia, ni mea me fallit opinio, satis evincunt, Athanasii, atque Hilarii ævo nihil de adoptato ab Antiochenis Luciani Symbolo vulgatum fuisse. Omnium primus post annos fere centum historiolum hanc, uti diximus, Sozomenus posteritati commendare voluit, non tamen dissimulans, quam suspecti illi essent, ex quorum officina prodierat. Primus, inquam, Sozomenus fabellæ hujus meminit. Dialogos enim *de Sancta Trinitate*, quorum auctor disputantes inducens Orthodoxum, & Macedonianum (3) laudat *expositionem* Luciani, perperam Athanasii nomine insigniri omnes consentiunt; nulli vero magis convenire Combesius ostendit, quam Sancto Maximo, quem septimo dumtaxat Ecclesiæ sæculo claruisse notum est. Igitur quærenti Macedoniano, an Orthodoxus subscribat τῆ ἐκδέσει Luciani, &
an

(1) num. 29. et seq. Tom. II. pag. 480.

(2) Ibidem num. 32. pag. 480. B. C.

(3) V. Dial. III. inter Opera S. Athanas. Tom. II. pag. 307. Ben. ed.

an quidquam in ea damnet, Orthodoxus reponit se additamentum illud rejicere quod illius symmystæ fecerant expositioni Fidei a martyre editæ; *idque possum, inquit, demonstrare a vobis factum esse contra ejus sententiam.* Id non negat hæreticus, quin potius concedit; nam vicissim nostris objicit additionem factam Nicæno Symbolo; nimirum a Patribus Concilii secundi Œcumenici anno CCCLXXXI. Mox ambo consentiunt in Luciane scriptum: ὁ υἱὸς τῆ Θεῆ ἁγίας καὶ βελῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης ἀπαράλλακτος εἰκὼν, *Filium nempe esse Dei substantiæ, consilii, potentia, & gloria sine dissimilitudine* (seu Hilario interprete *incommutabilem*] *imaginem.* Atque hinc argumentum sumunt disputandi, an Filius ex Luciani sententia sit ejusdem cum Patre substantiæ, vel tantummodo similis. Clarum est quamdam illi adscribi fidei formulam, in qua verba allata legebantur; sed interpolatam ab Arianis fuisse, sive addita nonnulla quæ cum ea conciliari nequeunt. Atqui in Antiochenæ Synodi expositione invenire est pericopen illam, qua (1) Dei Filius dicitur *substantiæ, consilii, potestatis & gloria non dissimilis imago ἀπαράλλακτος εἰκὼν.* Hanc igitur decerptam fuisse colligimus ex aliquo Luciani libello de Fide; nec enim unum dumtaxat conscripserat Sancto Hieronymo teste in commentario de Viris illustribus Cap. LXXVII. Quemadmodum etiam ex Origene, ut jam doctissimus Huetius animadvertit (2), Antiochenæ formulæ artifices mutuati sunt ea, quæ paullo post subdunt obtentu rejiciendi Sabelianorum hæresim, Patrem scilicet, Filium, & Spiritum Sanctum *hypostasi quidem tria esse, concordia vero unum*: Appendix vero, quam Orthodoxus pugnare ait cum Luciani Symbolo, est proculdubio anathema, cui devoentur in Antiocheno Concilio qui dixerint (3) Filium esse *κτίσμα ὡς ἐν τῶν κτισμάτων καὶ τ. λ. creaturam, ut unam ex rebus creatis, aut genimen, ut unum ex genitis, aut facturam, ut unam ex factis.*

Nam

(1) Vid. S. Athan. de Synodis num. 23. Tom. I. Part. II. pag. 736. et S. Hilar. de Synodis num. 29.

(2) Origenian. Lib. II. Quæst. II. num. III. Operum Tom. V. pag. 116. 1^{en.} ed.

(3) Apud S. Athanasium De Synodis num. 23. Tom. I. Part. II. pag. 736.

Nam & Arii Commilitones Alexandro Episcopo suo scripserant (1): κτίσμα ἐστίν, ἀλλ' ἔχ' ὡς ἐν τῶν κτισμάτων: ποίημα ἐστίν, ἀλλ' ἔχ' ὡς ἐν τῶν ποιημάτων: γέννημα ἐστίν, ἀλλ' ἔχ' ὡς ἐν τῶν γεννημάτων. *Creata res est, sed non ut una e rebus creatis: facta res est, sed non ut una e rebus factis: genita res est, sed non ut una e rebus genitis.* Sed hoc verborum furo, ut observat magnus Athanasius, impia hæresis incassum se occultare studuit. Quamquam enim concederent, Dei Filium rebus creatis comparatum, illis excellere; nihilo tamen minus esse κτίσμα, ποίημα, ἢ γέννημα (2) aiebant; quippe & inter eas res, quæ reapse ac proprie creatæ sunt, aliæ sunt aliis præstantiores (stella enim a stella differt in claritate) omnes tamen creaturæ sunt. Eadem, ac usi fuerant sectæ proceres, simulatione utitur Concilium Antiochenum, dum anathemate ferit eos, qui Dei Filium cæteris rebus a Deo conditis præstantiorem negarent, quin tamen e rerum conditarum censu illum eximens discrete profiteatur *genitum, non factum, per quem omnia facta sunt.* Sed de his satis. Superest nunc dicendum de Alexandri Episcopi testimonio, quod tertio opponebant: Lucianum scilicet, quod addictus fuisset Paulo Samosateno, qui Arianæ perfidiæ semina jecit, *extra communionem trium Episcoporum mansisse plures annos.* Id nos ultro concedimus. Non tamen inde consequitur, ut contendit Valensius (3), Antiochenam Sedem post ejectum Samosatenum tenentibus (4) Domno, Timoxo, & Cyrillo Lucianum ejusdem Ecclesiæ presbyterum schisma fecisse, collectas seorsum agentem; sed ἀποσυνάγωγος ἔμεινε τριῶν ἐπισκόπων πολυετὴς χρόνος. Atqui ἀποσυνάγωγος non dicitur qui sponte sua recedens ab Ecclesiæ atque Episcopi sui communionem, seorsum collectas celebrat; sed proprie ac vere dicitur is, qui Præsidum auctoritate extra conventum pellitur: cujus rei exemplum illustre habemus Joannis Cap. IX. v. 22. ubi legimus conspisse

(1) Ibidem num. 16. pag. 719. et Orat. II. contra Arianos num. 19. Tom. I. Par. I. pag. 486.

(2) Quo sensu γέννημα acciperent Ariani, explicat idem S. Athanasius pag. 487. et pag. 488.

(3) Annot. ad Theodorum H. E. Lib. I. Cap. IV.

(4) Euseb. H. E. Lib. VII. Cap. XXXI.

rasse Judæos, ut si quis Jesum confiteretur esse Christum, ἀποσυνάγωγος γένηται, *extra synagogam fieret*. Hujus itaque verbi vim melius reddiderunt antiquiores interpretes, quos sequitur Magnus Annalium parens ad annum CCCXVIII. num. 75. referens Lucianum a tribus Episcopis sibi continue succedentibus ex Ecclesia ejectum fuisse. Cæterum ipse Valerius ultro concedit, tandem aliquando virum Sanctissimum a Tyranno Episcopo Cyrilli successore in communionem receptum, Ecclesiæ enim Antiochenæ Tyrannus jam inde præerat, cum Diocletiani & Maximiani Imperatorum feralia edicta proposita fuerunt & promulgata; nam Episcopi *hujus ætate*, ut Eusebius testatur (1), *Ecclesiarum vastatio maxime viguit*. Lucianus autem non amplius ἀποσυνάγωγος vixit, usque dum persecutione Maximini jussu *recrudescente* post exquisitissimos cruciatus Nicomediæ Christi Martyr occubuit. Quidquid igitur Arianorum factio de eo venditaverit, certum est martyrii corona donatum fuisse in Ecclesiæ communione. Atque adeo mirum non est, quod Anonymus in Jobum viri cum Sanctitate tum eruditione illustris laudes persequatur; quibus eum cumulant Sancti Patres, aliique scriptores Catholici apud laudatum Baronium, Bollandum, Ruinartium, Tillemontium.

Floruit igitur Anonymus sæculo Ecclesiæ sexto; atque omnino purus Arianae labis, Philoponi hæresim tunc temporis grassantem insectabatur. Quibus positis, suspicari licet commentarium esse reddendum Anastasio Sinaitæ Patriarchæ Antiocheno, qui illa tempestate magnum eximia morum sanctitatis atque doctrinae nomen adeptus est. Cui magis enim, quam Ecclesiæ illius Antistiti convenient laudes Luciani, quem ibidem Presbyteri gradu functum, peculiari cultu Antiocheni (2) prosequabantur? Idem profecto calamum exercuit (3) adversus eos, qui dicunt *tres essentias in divinis*; singillatim vero Philoponi librum, cui titulus erat, διαιτητής, *sive arbiter*,

I

(1) Euseb. Lib. IX. Cap. IV. et VI. Vid. Annot. Vales.

(2) V. Homil. S. Jo. Chrysofomi Operum Tom. I. pag. 524. Montf.

(3) Fabric. Bibl. Græc. Tom. IX. seu lib. V. Par. V. Cap. V. num. 18.

biter, confutavit (1): is inquam; nisi unum ab altero Anastasio ejusdem Sedis Patriarcha distinguere placeat, & sua cuique scripta tribuere; quod nobis perinde est, cum uterque (2) ipsa illa ætate floruerit. Auctori præterea librorum in Job, ut jam observavimus, stellæ animatæ sunt homines justi & sancti; neque secus Sinaita lib. IV. Anagogicarum Contemplationum in Hexaëmeron (3) stellarum nomine intelligi jubet choros Angelorum, Sanctorumque cum Christo regnantium. Suos demum laudat Anonymus commentarios in Genesim his verbis (4): "*Fructus terræ anno illo (diluvii) neque germinaverunt, neque creverunt, neque maturescere comprobati sunt, sicut in Genesim scribentes asseruimus.*", Hoc vero Mosis volumen a Sinaita illustratum produnt cum libri XI. jam pridem vulgati, tum duodecimus a Petro Allixio Londini græce & latine editus anno MDCLXXXII. sub titulo quem & alii præferunt, *Anagogicarum Contemplationum in Hexaëmeron*; qui tamen non sex dierum tantum, ut falso inscribitur, historiam, sed alias præterea post creationem res gestas mystice explicat. Atque hinc merito colligimus integrum nos non habere Sinaitæ Commentarium in Genesim; sed alios hujus argumenti libros vel injuria temporis consumptos periisse, vel adhuc latere; ubi fortassis auctor quo loco differuit de Noachico diluvio, terram aquis obrutam, id temporis omnino infecundam descripserat. Sed quidquid de nostra hac conjectura docti viri censeant, illud saltem concedant necesse est, Anonymo in Jobum nil prorsus tale merenti fœdam injuri Arianæ impietatis notam, utpote Scriptori Orthodoxo, qui non Fidem Nicænam improbat, sed Tritheitarum hæresim suis temporibus Ecclesiæ infestam.

V. Eamdem atque in Jobum Homiliæ sortem subierunt Tractatus in Psalmos, & quidem *plurimi* ab Episcopo Pictaviensi latine redditi. Aurei enim qui supersunt ejus tractatus in Psalmos nullam habent, si pauca quædam excipias, cum

Ori-

(1) Vid. Gretserum Tom. IX. Max. Bibliot. PP. Lugdun. pag. 808.

(2) Vid. Fabric. l. 1. Cap. V. & VI.

(3) Tom. IX. Max. Bibl. PP. Lugdun. pag. 677. E.

(4) In Jobum Tom. II. Origen. ed. Benedict. pag. 754. B.

Origenianis fragmentis affinitatem; neque de insigni hoc, quod Hilarius posteritati reliquit, ingenii sui monumento verba facit Sanctus Hieronymus iis in locis, ubi ait Sanctum Antistitem captivos græci scriptoris sensus in suam linguam victoris jure transferre. Dolendum sane collectionem hanc ad nos mutilam pervenisse: grates vero habendæ plurimæ doctis viris, qui nulli diligentia pepercunt, ut huic malo mederentur. Nec inanis omnino fuit labor Petri Coutantii; aliquot enim tractatibus illam auxit, nempe in Psalmum IX. XIII. & XCI. Totidem reperit Edmundus Martenius Hilarii nomine insignitos, sc. in Psalmum XV. XXXI. & XLI. quorum expositiones desunt in editis operibus Sancti Doctoris. In his vero doctissimo Ascetæ visum est Hilarii methodum ac stilum; nec non Scripturæ versionem ab eo adhibitam animadvertere, atque idcirco illas eidem tribuit: cujus judicio post Scriptores Historiæ literariæ Galliarum nuper subscripsit Andreas Gallandius Oratorii Veneti Presbyter in Prolegomenis ad Tom. V. novissimæ Bibliothecæ SS. Patrum Cap. IX. num. IV. Mihi vero, quin viris summis aliquid detractum velim, nonnulla afferre lubet, quæ me valde anticipem tenent, ac tantum non retrahunt ab illorum sententia amplectenda.

Primo siquidem non eandem uterque usurpat sacrorum librorum interpretationem. Nam S. Hilarius in Psalmum CXXXI. v. 13. habet: (1) *Quoniam elegit Dominus Sion; prælegit eam in habitationem sibi.* Alter vero (2): *Quoniam elegit Dominus Sion; complacitam habuit inhabitationem sibi.* Ille sæpe referens celeberrimum Apostoli testimonium in Epistola ad Philippenses, constanter legit, *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo;* atque hoc velut invicto argumento, quemadmodum & cæteri Patres, utitur adversus Arianos: Alter, præterquamquod reddit *parem* (3), nihil de Christi Divinitate vel leviter attingit: iisque interpretibus, numero paucis, adjungi po-

I 2

test,

(1) num. 18. Oper. Tom. I. pag. 511.

(2) In Psalm. XLI. num. 2. Bibl. PP. Tom. V. Pag. 90.

(3) In Psalm. XLI. num. III. pag. 99.

test, qui genuinum Paulini loci sensum non sunt assecuti. Majus est discrimen inter Hilarium & auctorem a Martenio editum in commate 5. Psalmi XXXI. Hilarius Davidica verba ita refert (1) *Iniquitatem meam ego agnovi, & peccatum meum non abscondi*. Alter (2): *Peccatum meum cognitum mihi fac*: qua supposita lectione, distinguendum statuit inter *iniquitatem*, quæ ignota esse nequit, & *peccatum*, scilicet ἀνομίαν [ita enim sanandus locus, ubi legitur hoc verbi monstrum, *Ansdayan*) qua voce innui docet tempus illud, quo sine lege vixerat mundus, tum etiam curas hujus sæculi, quarum imagines invitis hominibus piis frequenter occurrunt. Quare, inquit, *iniquitatem* ut sibi plane perspectam Psaltes fatetur: *peccatum* vero *cognitum sibi fieri deprecatus est*. Differre quidem iniquitatem a peccato etiam Hilarius tradit l. c. illam enim, utpote *transgressionem legis Dei* judicat graviolem; cum peccatum (ἀνομία) illi sit quidquid *extra legem* delinquitur, uti sunt gentium crimina; sed nullum statuit in hoc discrimen, quod iniquitatem suam quidem poenitens agnoscens, non vero peccatum, preces ad Deum fundat, ut sibi cognitum fiat. Cæterum ex eodem fonte uterque hausisse videtur distinctionem inter ἀμαρτίαν, & ἀνομίαν. Origenes enim lib. IV.: Commentariorum in Epistolam ad Romanos num. I. hæc habet interprete Rufino: "*Iniquitas* (3) *sane a peccato hanc habet differentiam, quod iniquitas in his dicitur, qua contra legem committuntur: unde & græcus sermo ἀνομίαν (lege ἀμαρτίαν) appellat iniquitatem: Hoc vero, scilicet peccatum [sive ἀνομία] est, quod sine lege committitur.*"

Secundo aliud argumentum dubitandi an tres illi tractatus parentem habeant Confessorem Hilarium, nobis præbet allegorica interpretatio auctori de quo disseruimus familiaris, eademque prorsus ignota Sanctissimo Pictavorum Episcopo. "*Ossa*, inquit ille (4), *spiritualiter quid æstimemus, frequenter notavimus; quia sicut corporis sui stabilimentum & fortitu-*

(1) In Psalm. CXXXIX. num. 8. Tom. I. pag. 494. 495.

(2) In Psalm. XXXI. num. IV. et V. Bibl. pag. 88.

(3) Origen. Oper. Tom. IV. pag. 524. et seq.

(4) In Psalm. XXXI. num. III. Bibl. Tom. V. pag. 88.

titudo patientia est. „ & rursus (1) „ *Quod autem ait: con-*
fringit ossa mea, non utique proxima mors subintelligendum est,
sed quia heic in tribulatione frangebatur patientia ejus, quæ est
stabilimentum & fortitudo mentis nostra, sicut ossa sunt cor-
poris. „ Hilarius ne semel quidem, nedum frequenter, in il-
lis tractatibus, qui extant, hac utitur allegorica explicatione.
 Vocem hanc *ossa* aliter interpretatur (2) in Psalm. LII. num.
 16. „ *spes æternitatis in ossibus significari solet. Integram au-*
tem & incorruptam spem æternitatis significari in ossibus etiam
illic meminimus, ubi dicitur: custodit Dominus omnia ossa
justorum &c. quia secundum demonstratam Ezechieli resurre-
ctionem sacramentum ejus sub ossium significatione sit revelatum. „
 Vides heic citari Tractatum in Psalmum XXXIII. quem de-
 sideramus; in quo pariter significari ea voce docuerat spem
 beatæ æternitatis, qua justis aliquando fruuntur. Alibi vero
 (3) ad illa Davidis verba, *Dissipata sunt ossa nostra secus infer-*
num, ait justos ita animo comparatos esse, ut veluti sua de-
 fleant aliorum mala „ *Omnes enim unius corporis membra su-*
mus, ut & in altero Psalmo ait: Dispersa sunt omnia ossa mea,
non utique ea ossa, per quæ corpus nostrum in hanc firmitatem
virtutis continetur; sed quia omnes unum corpus sumus, & in-
vicem membra sumus, corporis nostri ossa sunt ceteri. „

Dissentiant quoque in explicandis verbis illis: *effudi in*
me animam meam. Etenim Sanctus Doctor nos admonet (4)
 „ *effundendum coram Deo omnem affectum, ut nihil nobis fiduciæ*
sit, sed ut per eum, ante quem nos pro peccatis effundimus, ad-
juvemur. „ Et „ *effusionem animæ in lacrymarum profusione sitam*
esse, quia per eas rogandus est qui est solus fidelis adiutor. „
 Nihil cum his commune habet alter in Psalmum XLI. Sed
 idem illi est (5) effundere animam, ac illam projicere,
 perdere, ac vilem æstimare, quoties persecutiones & impro-
 peria propter Dei nomen justis ferre contigerit.

Mul-

(1) in Psalm. XLI. num. XIV. Pag. 93.

(2) Tom. I. pag. 103.

(3) In Psalm. CXL. num. 15. pag. 598.

(4) Tract. in Psalm. LXI. num. 6.

(5) num. IV. pag. 90.

Multo minus Hilarium nobis exhibent quæ leguntur in Psalm. XV. num. V. ubi de Christo Patrem orante, ut a se transeat calix proximæ passionis & mortis, auctor illius commentarii hæc habet: "*secundum* interiorem hominem *con-* *sentiebat legi Patris, ut pateretur; secundum* exteriorem autem, *ut ipse testatur, in carne trepidabat.* „ Hæc inquam, Episcopo Pictaviensi minus conveniunt, qui nusquam *interioris & exterioris hominis* distinctione usus est. Sed cum sibi refellendi essent Ariani, qui dispensationem assumpti corporis ad divinitatis trahebant contumeliam, ut (1) non ejusdem cum Patre substantiæ Filium esse probarent, minorem quamdam ejus divinitatem, utpote passionis capacem, reapse dolores, & mortem subiisse dicebant; ut horum, inquam, impium dogma refelleret, tristitiam Christi, metum, dolores, mortem (2) constanter refert ad naturam assumptam, adeo ut *in-* *firma omnia* passus pro nobis sit *secundum* hominem, non *secundum* Deum. Neque secus salutiferæ passionis mysterium explicant cæteri Ecclesiæ Patres adversus Eutychem & Monothelitas: duas nimirum in Christo naturas & voluntates secernunt, quin ad illud certamen inter hominem interiorem atque exteriorem confugiant, cujus ope nodum solvit interpres Psalmi XV. a Martenio editus. Cæterum interioris, & exterioris vocabula adhibuit etiam Hilarius, sed longe alio sensu; illud enim refert ad Dei formam: hoc ad formam hominis. "*Cum id*, inquit (3), *quod assumptum est, non proprietas interior sit, sed exterior accessio.* „

In his demum trium Psalmorum explanationibus frustra quæras scriptorem Sancti Hieronymi judicio (4) suis temporibus disertissimum, & latinæ eloquentiæ Rhodanum, qui Gallicano cothurno elatus longis interdum periodis involvitur. Hunc præsertim characterem servant Hilarii Tractatus in Psalmos auctore Fortunato in ejus vita num. 14. "*Quis*, ait, *abun-*

(1) Vid. Petav. De Incarnat. Lib. X. Cap. V. num. 1.

(2) Coutant. Præfat. Gen. a num. 98. ad 100.

(3) In Psalm. LXVIII. num. XXV. Vid. Coutant. l. c. num. 106.

(4) Vid. Testim. a Coutantio collecta Tom. I. pag. CLIII.

abundantiam rigantis ingenii contendat evolvere, aut ejus verba verbis valeat exaquare? Qualiter ille indivisa Trinitatis libros stilo tumente contexuit, aut scripta Davidici carminis sermone cothurnato per singula referavit? „ Nullus heic, aut plane cæcutio, visitur splendor & abundantia dicendi: numerus orationis nullus; nulla demum ingenii Gallicani sublimitas.

VI. In veteri codice Martenius ultimo loco descriptum reperit sermonem in die Paschatis ad Neophytos, in quo Psalmus CXLIX. explicatur: Qui quidem sermo, ut idem ait, si non est Hilarii, saltem antiquissimi est scriptoris; atque idcirco dignum censuit, qui publica luce donaretur. Ut de hoc quoque nonnulla proferam, hætenus, aut ego fallor, a nemine observata, auctor Hilario nitidior Origenem pluribus in locis non imitatur modo, sed exscribit, quemadmodum ex iis, quæ supersunt in hunc Psalmum Alexandrini Doctoris fragmentis quisque perspiciet.

1. Anonymus num. I. (1)

“ *Novus homo est, sicut dicit Apostolus, qui secundum Deum creatus est. Et iste est novus, qui cantare potest Domino canticum.* ”

Origenes (1).

ἔτος ἀδει καινὸν κ. τ. λ. *ille canit canticum novum, qui veterem hominem secundum erroris desideria corruptum deposuit, & novum induit, qui secundum Deum creatus est.*

2. Anonymus num. II.

“ *In Ecclesia sanctorum. Non dixit, quia potest hoc unus sanctus implere, aut duo vel tres, sed Ecclesia & congregatio multorum. Sicut enim multi malignantes Ecclesiam faciunt malignantium; ita multi sancti in unum congregati faciunt Ecclesiam Sanctorum.* ”

Origenes.

ὡς ἔχ ὑπαίτος αἴνος &c. *Quemadmodum non est speciosa laus in ore peccatoris; ita nec in Ecclesia malignantium, sed in Ec-*
cle-

(1) Vid. Galland. Bibl. SS. Patrum Tom. V. pag. 93. & seq.

(2) Vid. Selecta in Psalmos, Operum Tom. II. pag. 846. & seq.

72.
clesia Sanctorum: idque in hac potius, quam in uno aliquo aut paucis.

3. Anonymus num. III.

“ Latetur Israel in eo qui fecit eum faciamus hominem & plasmavit hominem. In quo utique si (quis) diligentius prospicit, videt illum interiorem, qui ad imaginem Dei est, qui & israel nominatur, factum dici: illum vero, qui de terra limo est, plasmatum nominari . . . Latetur ergo Israel, qui est interior homo secundum imaginem Dei creatus, super eo qui fecit ipsum, non qui plasmavit; sed qui fecit: quia hoc ad rationabilem spiritum pertinet, illud ad materiam corporalem . . .”

Origenes.

ἐπὶ περὶ μὲν &c. Cum de illo quidem, quod est secundum imaginem, dictum sit, fecit (ἐποίησεν); de eo vero, quod est de pulvere, dictum sit, plasmavit (ἐπλασσε); & sancta latitia consistat in eo, quod est secundum imaginem; idcirco Israel jubetur latari in eo qui fecit eum.

4. Anonymus num. VI.

“ Quoniam lex spiritualis est, non adducimur per hac ut musicis delectemur; sed intelligimus tympanum dici de iis, qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis; hoc enim per lignum efficitur . . .”

Origenes.

οἱ μὲν νεκρῶσαντες &c. Qui mortificant membra sua, quae sunt super terram, eaque in lignum agunt, ut simul cum Christo crucifigant principatus & potestates, hi in tympano canunt Deo.

5. Anonymus num. VII.

“ Consequens videtur in alto esse illam terram, quam mansueti in hereditate percipiunt. De ista vero terra, in qua nunc sumus, dicitur, quae deorsum est. Exaltabit te, ut heredites terram, illam sine dubio in qua est Jerusalem Caestis . . .” Et num. VIII. „ Exultabunt sancti in gloria. In qua gloria? non in illa, quam Moyses habuit, (sed) de qua dicit Apostolus: nos autem omnes revelata facie gloriam Domini speculamur . . .”

Origenes.

ὃ ὑψώσεται προἰαῖς &c. Et exaltabit mansuetos in ea quam iustes hereditate accipient terra, non inferiore, sed illa ubi est super-

perna Jerusalem. "Et: „exultabunt Sancti in gloria. In quali gloria? Utiq; de qua dicit: Qui gloriatur, in Domino gloriatur, vel in tali, quam Moyses habuit, quando glorificata est facies vultus ejus; & de qua Paulus ait: Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes &c.

6. Anonymus num. IX.

"Impiorum & eorum, qui operibus mortui sunt, sepulcrum patens est guttur eorum. Sancti vero... exaltationes Dei sunt in gutture eorum. „

Origenes.

ὧν ἔ τάρπος &c. Quorum guttur non est sepulcrum patens; horum exaltationes Dei sunt in gutture eorum.

Alia conferre non licet, cum Anonymi Sermo ad Neophytos mutilus ad nos pervenerit. Sed manum e tabula non detraham, quin paucis explicem, cur Origenes, eumque secutus latinus auctor num. VI. dixerit eos, qui carnem suam crucifixerunt, psallere in tympano. Hæc autem allegorica interpretatio facilius in græco textu percipitur. Nam apud Græcos τύμπανον nedum musices instrumentum est; sed etiam, uti fufius ostendi in Opusculo De Actis Martyrum Lugdunensium, sumi solet pro quolibet supplicii genere, quod mortem afferat. Itaque Celsus, ut aliis parcam exemplis, refert Jesum Christum ἀποτυμπανισθῆναι, quem procul dubio noverat cruci affixum obiisse. Hanc verbi significationem Origenes allegoriis indulgens libenter arripuit; ideoque psallere in tympano ait illos, qui membra sua cum Christo in lignum, seu in crucem agunt. Porro hæc regia est via (1) a qua sectatores Christi discedere non licet. Si enim compatimur, & conregnabimus. "Quod premium non eis tantum paratum est, qui pro nomine Domini impiorum sevitia sunt perempti; quoniam universitas Deo servientium Deoque viventium, sicut in Christo est crucifixa, ita est in Christo coronanda: illis quidem in omni gloria præcellentibus, qui terribiles mortes, & sæva tormenta usque ad exhalationem spiritus tolerando superaverunt; sed etiam iis subsequenter,

K

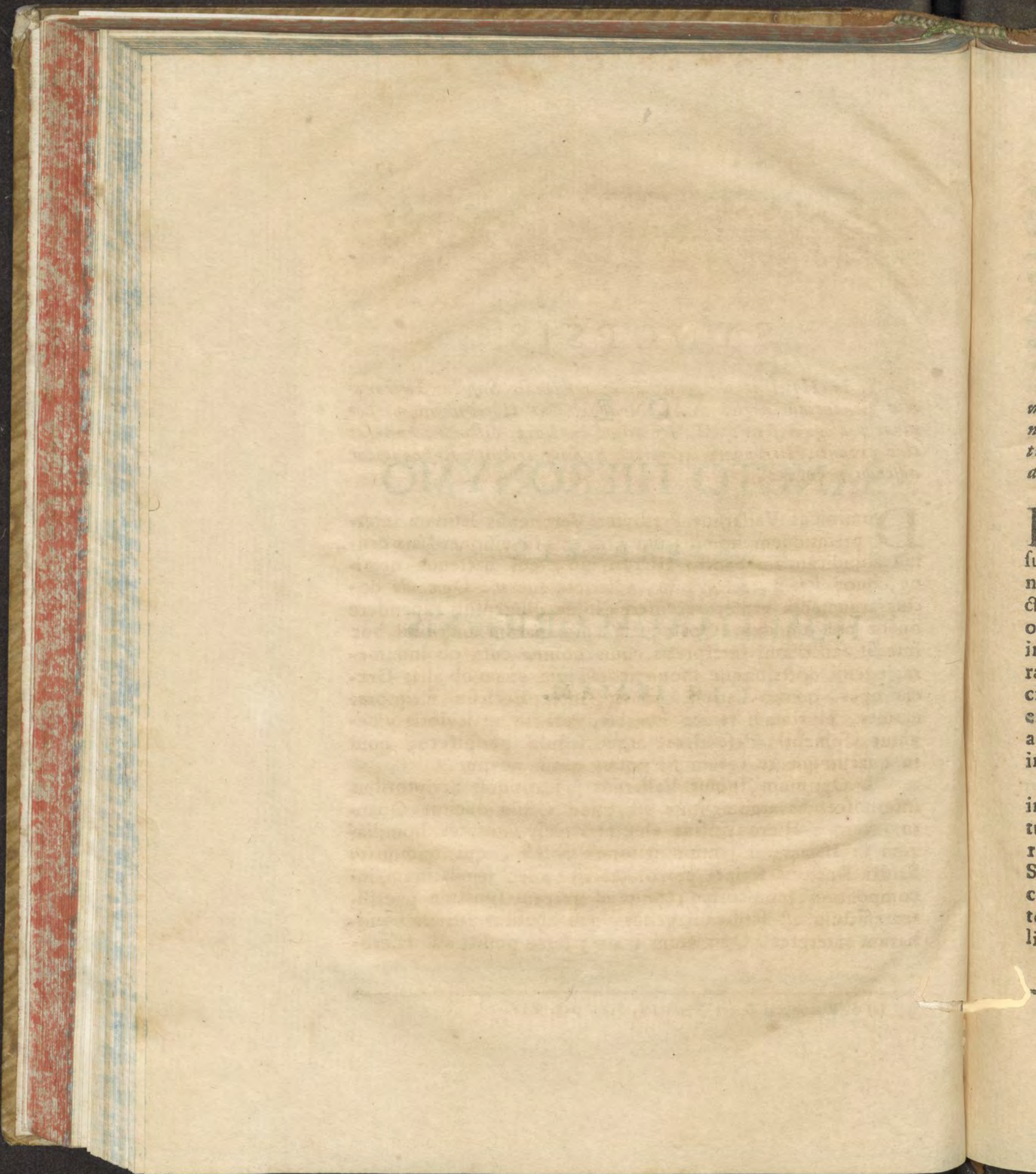
qui

(1) S. Leo M. Serm. LIV. de Passione II. Cap. III. & serm. LXIX. de Pass. XVIII. Cap. V. Baller. ed.

qui avaritia cupiditatem, superbia elationem, desideriaque luxuria, carnis suae mortificatione vicerunt. Unde merito Apostolus ait, quod omnes, qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patiuntur: *cujus atique non est extraneus, qui non est pietatis alienus.* „

D E
SANCTO HIERONYMO
INTERPRETE
HOMILIARUM ORIGENIS
IN ISAIAM.

m
n
t
a

I
fu
n
ch
o
in
ra
ci
es
a
in

in
tu
ru
S
c
te
li

SYNOPSIS.

I. In Homiliis Origenis latine reddendis Sanctus Hieronymus elegantiam neglexit. II. Non omnibus Homiliarum versionibus prologum fecit. III. Homilias in Isaia visiones, quae latine extant, Hieronymo interpreti Rufinus tribuit: Rufino igitur adscribi nequeunt.

Dominicus Vallarsius Presbyter Veronensis latinam interpretationem homiliarum Origenis in visiones Isaiae censuit abjudicandam Sancto Hieronymo, cui haec hactenus nemine, quod sciam, refragante, adscripta fuerat. Quae vir doctus argumenta profert recensere, atque diligentius expendere operae pretium duxi. Quamquam enim parum aut nihil hoc interfit sanctissimi interpretis, cujus nomen cum ob innumera ingenii doctrinaeque monumenta, tum etiam ob alias Graeciae opes, quibus Latium ornavit, inter Ecclesiae scriptores eminet; plurimum tamen interest, vera, ut ut levioris videantur momenti, defendere, atque sedulo perspicere, quid in quacumque re verum sit potius quam novum.

I. Optimum, inquit Vallarsius [1], antiquis Scriptoribus internoscendis argumentum est, quod a stilo ducitur. Quantum vero a Hieronymiana elegantia absit interpres homiliarum in Isaiaem, is tantum ignorare potest, qui numquam Sancti Doctoris scripta pervolutaverit: adeo semilatinum, incompositum, suboscuro, atque ad graecam syntaxin pueriliter effectum est scribendi genus, quo abutitur latinus homiliarum interpres. Quis enim (ait) ferre possit, aut Hiero-
ny-

(1) S. Hieronymi Opera Tom. IV. Praef. pag. XIV.

nymo digna existimare hæc sequioris ævi vocabula : *nuncupativus, principari, speculatorius, turpiloquium, figuraliter, invenibile, magniloquax*, aliaque hujus furfuris, quibus scattet latina versio? Hæc sunt quæ primo loco Vallarsius opponit. Atque hoc ipso argumento olim conatus est Bochartus Homilias in Ezechielem eidem interpreti eripere. Sed Calvinianum hominem Huetius refellens, sapientissime animadvertit (1) argumentum a stilo sumptum rem periculi plenam esse, & quod voces attinet, condendum prius Glossarium satis accuratum, quam decernere liceat hanc vocem vel illam numquam usurpatam fuisse ab auctore, de quo disputatio instituta est. Tum allatis exemplis dictionum quarumdam apud Hieronymum Abrincensis Episcopus ab adversario petit, an opera illa ut adulterina rejicere in animum inducat? An ignoras, inquit, ad tribunal Christi raptum poenas dedisse, quod Tullio legendo vacaret; quo ex tempore cultiores literas neglexit? Hinc fit ejusdem Præsulis judicio, ut libri, quos senior composuit, *barbari* sint, quemadmodum ipsemet Hieronymus fatetur in Prologo lib. III. Commentariorum in Epistolam ad Galatas, ubi ait omnem sermonis elegantiam, & latini eloquii venustatem Hebraicæ linguæ stridore sibi deperditam. Hæc doctissimus Huetius; cujus tamen postrema observatio, ut præteream paullo severiorem esse, nihil causæ huic nostræ prodest. Nec enim Doctor Maximus hebraicæ linguæ dabat operam, neque senio confectus erat, quo tempore latinis hominibus dedit Origenis Homilias. “ *In adolescentia* (inquit lib. II. Apologix adversus Rufinum num. 24.) *homilias tantum ejus, quas loquebatur ad populum, in quibus non tanta scandala tenebantur, simpliciter rogantibus transtuli.* „ Cæterum nihil verius, quam semilatinas, & barbaras voces in iis libris, ubi Hieronymus interpretis personam agit, non raro legentibus se offerre. Vallarsius igitur perperam ex homiliis in visiones Isaïæ colligit quasdam hujusmodi voces; cum iisdem omnino vel affinibus redundant homiliae in Jeremiam & Ezechielem, quas uti genuinas, sive a Sancto Do-

do-

(1) Tilladet Dissert. sur diverses matieres. Paris 1712. Tom. I. pag. 41. 42.

ctore in nostram linguam translatas idem Vallarsius edidit Tom. V. collectionis Hieronymianæ. Qui cum sero didicisset, Doctorem maximum semel atque iterum usurpare dictionem hanc, *nuncupativus* (1), deleri postulat quod se dixisse meminit in Præfatione Tomi IV., nullibi scilicet a Hieronymo adhibitam reperiri. Verum hoc idem observandum erat de verbo *principari*; quo idem interpret utitur Hom. III. & VIII. in eundem Prophetam (2): ut præteream ita loqui non infimæ notæ scriptores, quorum nonnullos in notis ad Bachiarium attulimus, plures vero addere in promptu esset, ac præsertim Augustinum lib. I. de Nuptiis & concupiscentia Cap. IX. n. 10. ubi docet naturali ordine viros potius feminis, quam viris feminas *principari*. Nemo præterea inficias eat barbaram esse vocem *figuraliter*. At nihilo secius familiaris est (3) Homiliarum in Jeremiam & Ezechielem interpreti, qui hoc uno vocabulo reddit quod Origenes pluribus modis expresserat, scilicet (4) προσχήματος ἕνεκεν: τροπικῶς: συνειδοχικῶς: μυθικῶς —. *Speculatorium* autem, quod critico Veronensi displicet in interprete homiliarum in Isaiam, non est minus elegans, ac sit *cogitatorium*, seu *meditatorium*, quod (5) jure Latii donare Hieronymo placuit. Sed præstat alia plura hujus characteris vocabula, & græcnicas phrasas decerpere ex homiliis in Jeremiam & Ezechielem; ut nemo ex hoc capite, quin Origenianæ illæ novem in visiones Isaïæ ex eodem prodierint interprete, revocare possit in dubium. Utemur autem Cl. Vallarsii editione, quæ illas exhibet, ut jam dictum est, Tomo V. Operum Sancti Hieronymi.

1. Vidē quid acciderit in Ægypto a fame. 877. c. ab xgrotatione decorem suum perdat. 999. A.

2. Major ab Israelita 931. B. Deteriores ab his lignis 932. A. Timore majore ab eo. — caritate majore ab ea. 941. A.

3. Ac-

(1) Homil. II. in Jerem. pag. 719. & seq.

(2) Tom. V. pag. 779. B. & 818. E.

(3) Tom. V. pag. 775. C. 816. B. 822. B. 864. B. 891. A. 927. A. 961. C. 985. C.

(4) Origen. Oper. Tom. III. Ben. pag. 184. E. 194. A. 207. C. 234. D.

(5) Vid. Hom. XIII. in Ezech. pag. 998. C.

3. Accidentium diversa moderatur. 780. B. — quiddam significare mysterii. 856. A.
4. Accipietis *ad plenum* 902. B. *in* semel natum. 804. B.
5. Supplicium aquacius, seu meracius. 824. A.
6. Alieni eramus testamentorum & repromissionis. 871. A. Digna vitæ 770. C. Indigni velocioris medelæ 972. E.
7. Amaroris 986. F. Dulcore. 985. F. Dulcoratur. 815. E.
8. Capituli continentia 765. B. sequentia scripturæ 913. E. 931. C.
9. Comprophetantes. 797. B.
10. Confusiones nequissimas 908. B.
11. Scit enim ab his differentias (sc. τὰ διαφέροντα, *præstantiora*). 750. A.
12. Feliciter gesserit (εὐπράττειν) pag. 989. C.
13. Gravitudo 887. G.
14. Humilitatio 770. C.
15. Incontritrus, & inconvincibilis. 771. B.
16. Inanimales nubes 796. C. Inferaces bonorum. 887. C. Vineas inferaces 932. A. Infertilitas 914. C. 918. E.
17. Intentatio cordis. 905. B.
18. Inoperatur. 969. B. (ἐνεργῆται). Repausare (ἀναπαύεσθαι) 992. A.
19. Placitionem fui 968. C.
20. Principale cordis (τὸ ἡγεμονικόν) 755. E. 768. A. alibi.
21. Animas hominum regnatas a peccatis (βασιλευμένους) 748. B.
22. Quantum recipere potest. 762. E.
23. Subjacens. 778. E. 779. A. 795. B.
24. De eo sublevantur. 829. C. (*se efferunt*).
25. Sapientiam stultificandam 801. A. Mirum non est hæc atque alia, quæ fastidiosas aures offendunt, in his hominibus occurrere. Has enim Sanctus Doctor ab Adamantio ad populum habitas, cum adhuc, uti monuimus, adolescens latinitate donaret, id unum sibi proposuit (1), ut idioma *supra-*

(1) Vid. S. Hier. Prologum ad Vincent. inter Origenis Opera Tom. III. pag. 353. & apud Vallars. Tom. V. pag. 741.

*pradicti viri, ac simplicitatem sermonis etiam translatio conser-
uaret, omni rhetorica artis splendore contempto. Argumentum
igitur a stilo ductum nocet potius quam faveat eruditissi-
mo viro; nec enim in Origenis tractatibus, quos Sanctus
Hieronymus interpretatus est, eam quærere debemus elegan-
tiam & venustatem, quam in ceteris ejus libris omnes me-
rito suspiciunt.*

II. Ast novem illæ in Isaia visiones homiliae, de qui-
bus nobis est quaestio, prologo carent: quod unum esse di-
scrimen ad Hieronymianas ab aliorum versionibus secernen-
das monuit Gelasius. Altera hæc est Vallarsii difficultas, cui
ut satisfiat, Gennadii (de hoc enim vir doctus loqui voluit,
non de Gelasio) Gennadii, inquam, testimonium referre
juvat Cap. XVIII. de Viris illustribus. "*Horum omnium,*
ait (scilicet Græcorum, quos ibidem recenset) quacumque præ-
missis prologis a latinis leguntur, a Rufino interpretata sunt.
(Qua autem sine prologo, ab alio translata sunt, qui prologum
facere noluit) Origenis non omnia; quia & Hieronymus transf-
tulit aliquanta, quæ sub (forte suo) prologo discernuntur.,,
Ex his discimus Sanctum Hieronymum & Rufinum suas
quemque versiones Epistola quadam seu prologo exornare
consuevisse. Id saltem Gennadius affirmat. Sed quis inde con-
cludere ausit neutri adjudicandas quæcumque prologo carent?
Illa enim, *qua autem sine prologo, ab alio translata sunt, qui*
prologum facere noluit, quis non videat scholion esse homi-
nis imperiti, quod Gennadio invito in textum irrepfit? Hoc
proinde glossema deest in codice Corbejensi antiquissimo,
cujus potior nobis auctoritas est, utpote magis consoni men-
ti scriptoris. Hic enim sermonem de Rufino institutum pro-
sequi volens, addit *non omnia Origenis,* quæ latini legebant,
eidem interpreti accepta esse referenda, cum & Hieronymus,
ut Prologi declarant, nonnulla reddiderit. Sed quamquam
Gennadius ita scripserit, ejus testimonio parum moveor; nec
enim satis accuratus est, uti jampridem monui in Bachiario
illustrato. Nemo quidem negaverit, quin Hieronymus ple-
rosque Origenis libellos a se translatos præfatione auctos vi-
ris nuncupaverit ac foeminis, dignitate, doctrina, religione
illu-

illustribus. Sed nonne secus ei agere licuit, ac sine prologo in lucem emittere homilias in visiones Isaia? Exemplum sane luculentissimum habemus homiliarum XIV. in Jeremiam, quæ sine prologo ad nos usque pervenerunt. Nam ille, quem Vallarsius (1) his, ac totidem in Ezechielem præficiendum curavit, si qua par est diligentia expendatur, peculiaris & proprius est homiliarum dumtaxat in alterum hunc Prophetam: quod ex his interpretis verbis aperte colligimus. "*Post quatuordecim homilias in Jeremiam, quas jampridem confuso ordine interpretatus sum, & HAS quatuordecim in Ezechielem per intervalla dictavi.*" Has, non illas in Jeremiam, quas jampridem reddiderat, inscribit Vincentio Presbytero. Quam ob rem in recentiore editione Operum Origenis, quam Carolus de la Rue adornavit, hæc ad Vincentium Hieronymi Epistola inscribitur, *Prologus in Ezechielem* [2]: alix vero totidem numero in Jeremiam, & in Isaiam novem nullo prologo sunt insignitæ. Hac autem in re doctissimus Benedictinus cum editionum omnium, tum veterum librorum fidem secutus est. Quotquot enim aut ipse lustravi, aut plures ante annos opem ferente Jo. Francisco Bernardo-Maria de Rubeis O. P. viro clarissimo consului, typis editæ collectiones Origenianæ, non alio ordine collocant prologum, de quo agimus. Nam in Veneta per Lazarum de Soardis die IX. Martii 1513. pag. XLVIII. laudata ad Vincentium Epistola sic inscribitur: *Præfatio Sancti Hieronymi Presbyteri in tractatum super Ezechielem*. 2. Merlinus Huetio teste (3) in editione Parisiensi 1512. hunc titulum posuit: *Prologus translatoris ejusdem*, nempe Sancti Hieronymi, cui interpretatio præcedentium homiliarum in Jeremiam merito adscribitur. 3. Opera Origenis in lucem denuo prodierunt Parisiis 1574. cura Genebrardi; cujus editio ibidem repetita fuit anno 1619.: utraque vero eundem retinet ordinem, ut nimirum præcedant homilia XIV. in Jeremiam, dein medium teneat locum Epistola ad Vincentium; statim autem pares numero in Eze-

(1) S. Hier. Operum Tom. V. pag. 741.

(2) Origen. Oper. Tom. III. pag. 353. Paris. 1740.

(3) Tilladet. Dissertations &c. Tom. I. pag. 36. 37.

zechielem homiliae subsequantur. 4. Demum Basileæ apud Frobenium anno 1557. pag. 693. inter homilias in utrumque Prophetam apparet *Prologus Hieronymi in Ezechielem*. Codices quod attinet manu exaratos, consulendus Huetius in Epistola ad Samuelem Bochartum; cujus intererat obscurum homiliarum in Ezechielem, aliumve a Maximo Doctore interpretem comminisci. Verum quid plura? Rufinus demum noster *Invectivarum* lib. II. num. 13. ut ostendat Origenem olim a Hieronymo fuisse celebratum, hæc habet: "*Ex præfatione interpretationum in Ezechielem, quatuordecim homiliis, sive orationibus Origenis, scribens cuidam Vincentio, magnum est, inquit, mi amice, quod postulas.*" Non igitur ad omnes XXVIII. (quam summam conficiunt homiliae in Jeremiam, & Ezechielem, quas Hieronymus transtulit) sed ad posteriores XIV. prologum pertinere adeo certum est, ut ne divinare quidem possimus, cur Vallarsius ordinem invertere maluerit. Cum vero priores XIV. ut hætenus demonstratum est, prologo careant; statui nequit veluti canon, omnes Sancti Doctoris e græco versiones prologo insigniri; nec argumentum ex interpolato Gennadii loco sumptum habet quidquam roboris, ut homilias in Isaiam *ab alio, qui prologum facere noluit*, latio donatas fuisse opinemur.

III. Id unum difficultatem aliquam parere videtur, quod Vir Sanctissimus de sua quidem versione homiliarum in Jeremiam verba faciat cum in sæpius laudata ad Vincentium Epistola, tum in libro de Viris Illustribus Cap. CXXXV.: illarum autem, quæ in explicandis Isaia visionibus versantur, nusquam meminerit. Sed hoc ejus silentium nihil juvat causam Vallarsii; cum in promptu sit testimonium Rufini, qui fidenter Hieronymo objicit homilias in hunc Prophetam latine ab eo redditas, ut jamdiu observavit diligentissimus Tillemontius. His tamen non acquiescens editor Veronensis, contendit *Invectivarum* auctorem nihil prorsus cogitare de his Origenianis tractatibus in Isaiam; sed *carvillari*, & Hieronymo opponere, quod visionem Prophetæ de duobus Seraphim Dei solio adstantibus in Epistola ad Damasum (1) detorqueat

L 2

ad

(1) Epist. XIII. num. 4.

ad duo testamenta, vetus & novum: quam Origenes explicaverat de Christo & Spiritu Sancto; hanc igitur contendit vir doctus esse opinionem illam, quam Presbyter Aquilejensis notat ab interprete Hieronymo ad mitiorem sensum traductam fuisse.

Sed omnium stultissimus fingitur Rufinus, qui ut probet sibi licuisse quædam emollire, quæ in libro de Principiis a se latine reddito videbantur absurda, abuti velit exemplo sumpto ex Epistola ad Damasum, quam se Hieronymus ipse (1) non ex græco vertisse, verum dictasse refert, *ut experimentum caperet ingenioli sui*. Rufinus, inquam, non ita desipuit. Sed libro II. Invektivarum num. 40. ubi revocat ad examen interpretationem Hieronymi, hoc potissimum sibi proponit demonstrandum: apud Latinos interpretes morem esse receptum, ut si qua in libris Origenis religiosas aures offendere possent, ea taciti præterirent, vel aliquantulum emendare conarentur. Hac ipsa œconomia se usum fuisse profitetur, cum aliorum, tum imprimis Hieronymi exemplum securus. *“ Si te, inquit, imitantes de hominum sermonibus aliquid quod minus ad discare credidimus, prætermisimus, in his veniam non das, in quibus exemplum dedisti. ”* Qua fronte vero poterat conferre libertatem, qua vertit libros de Principiis, cum libello ad Damasum, ubi auctori licebat suam de duobus Seraphim proferre sententiam? Sed Vallarsium hæc scribentem (quod humanum est) proculdubio fugit insignis locus Invektivarum lib. II. num. 26. ubi hæc leguntur. *„ Denique in homiliis Isaie Visio Dei (legendum suspicor, ubi Dei) Filium & Spiritum Sanctum (Origenes) retulit, ita tu transulisti, adjiciens ex te quod sensum auctoris ad clementiorem traheret intellectum. Ais enim (legendum, ait, nempe Origenes) Quæ sunt ista duo Seraphim? Dominus meus Jesus Christus, & Spiritus Sanctus; & ex tuo addidisti: ne putes Trinitatis dissidere naturam, si nominum servantur officia. ”* Atqui verba hæc desiderantur in Epistola ad Damasum; extant vero in collectione illa (2) quam uti Hieronymo indignam Vallarsius ad Appendicem

(1) Comment. in Isaiam Lib. III. Cap. VI.

(2) Homil. I. Tom. IV. pag. 1099.

cem Tomi IV. rejicit, ubi legere est absurdum Origenis Commentarium, & benigniorem Hieronymi interpretis additionem; "*Quæ sunt ista duo Seraphim? Dominus meus Jesus Christus, & Spiritus Sanctus. Ne putes Trinitatis deserere naturam, si nominum servantur officia.*" Quo loco obiter moneo, non *deserere*, sed *dissidere* legendum esse, uti legebat Rufinus, utque legi in codice majoris monasterii Turonensis refert Carolus de la Rue (1). In hoc vero Hieronymianæ œconomix exemplo Rufinus adeo sibi plaudit, ut ejusdem libri num. 46. memoriter scholion repetat in hunc modum. "*Sicut ille in homiliis in Isaiam duo Seraphim Filium & Spiritum Sanctum interpretatus est, & addens de suo: Nemo existimet in Trinitate naturæ esse differentiam, cum nominum discernuntur officia; per hoc curare se offendicula credit potuisse; ita & nos vel ademptis quibusdam, vel additis sensum auctoris traducere conati sumus ad intelligentiæ tramitem rectorem.*" Ne verbum quidem habet de veteri ac novo testamento, quæ Hieronymus scripserat a duobus Seraphim adumbrari in libello ad Sanctum Romæ Pontificem; sed locum opponit homiliæ in Isaiam, in qua cum primigenio auctore duo Seraphim esse Jesum Christum, & Spiritum Sanctum aperte tradens, de suo addendum censuit Trinitatem unius esse ejusdemque naturæ, ne forte ex Origeniana explicatione Filius, & Spiritus Sanctus Patre minores esse putarentur. Perperam igitur suspicatur Vallarsius Rufinum loqui de Epistola ad Damasum; siquidem in hac Sanctus Doctor (2), *ut quidam Latinorum duo Seraphim, vetus & novum testamentum intelligit; non autem Filium, & Spiritum Sanctum: quam Origenis expositionem ut interpret ad rectum sensum trahere conatus est; auctoris vero personam agens velut impiam, ac detestandam rejecit.*

Pauca nobis dicenda supersunt de quadam Vallarsii conjectura, qui ex stili barbarie interpretationem hanc Rufino plane dignam suspicatur. Ut enim præteream in quibusdam
fal-

(1) Origen. Tom. III. pag. 107. Paris. 1740.

(2) Comment. in Isaiam Lib. III. Cap. 6. et Epist. ad Pamm. et Oceanum LXXXIV. num. 3.

saltem Græcorum libris reddendis Presbyterum Aquilejensem minus incultum esse, quin etiam alicubi elegantem ac nitidum, ut cum voluptate legi possit: ut præteream ejus stilum ad græcam syntaxin non esse pueriliter effictum; adversus hanc Critici Veronensis conjecturam utar invicto Pearsonii argumento. “ *An Rufini interpretatio esse potest quam Rufinus ipse Hieronymo tribuit, & invectione sua adeo exagitat?* Hæc (1) Ignatii Martyris Epistolarum vindex celeberrimus reponit Blondello, qui Rufini esse contendebat Hieronymianam versionem homiliarum Origenis in Lucam: Hæc eadem nos Dominico Vallarzio, viro ceteroqui de Ecclesia ac litteris præclare merito.

FINIS.

(1) Vindic. Part. I. cap. VII. PP. Apost. Vol. II. Par. II. pag. 321. Amstel. 1724.

V I D I T

*D. Philippus Maria Toselli Clericus Regularis Sancti Pauli, &
in Ecclesia Metropolitana Bononia Pœnitentiarius pro Emi-
nentissimo, ac Reverendissimo Domino D. Andrea Cardinali
Joannetto, Ordinis Sancti Benedicti, Congregationis Camal-
dulensis, Archiepiscopo Bononia, & S. R. I. Principe.*

Die 15. Novembris 1788.

I M P R I M A T U R.

*Fr. Thomas Vincentius Pani O. P. Inquisitor Generalis Sancti
Officii Bononia.*

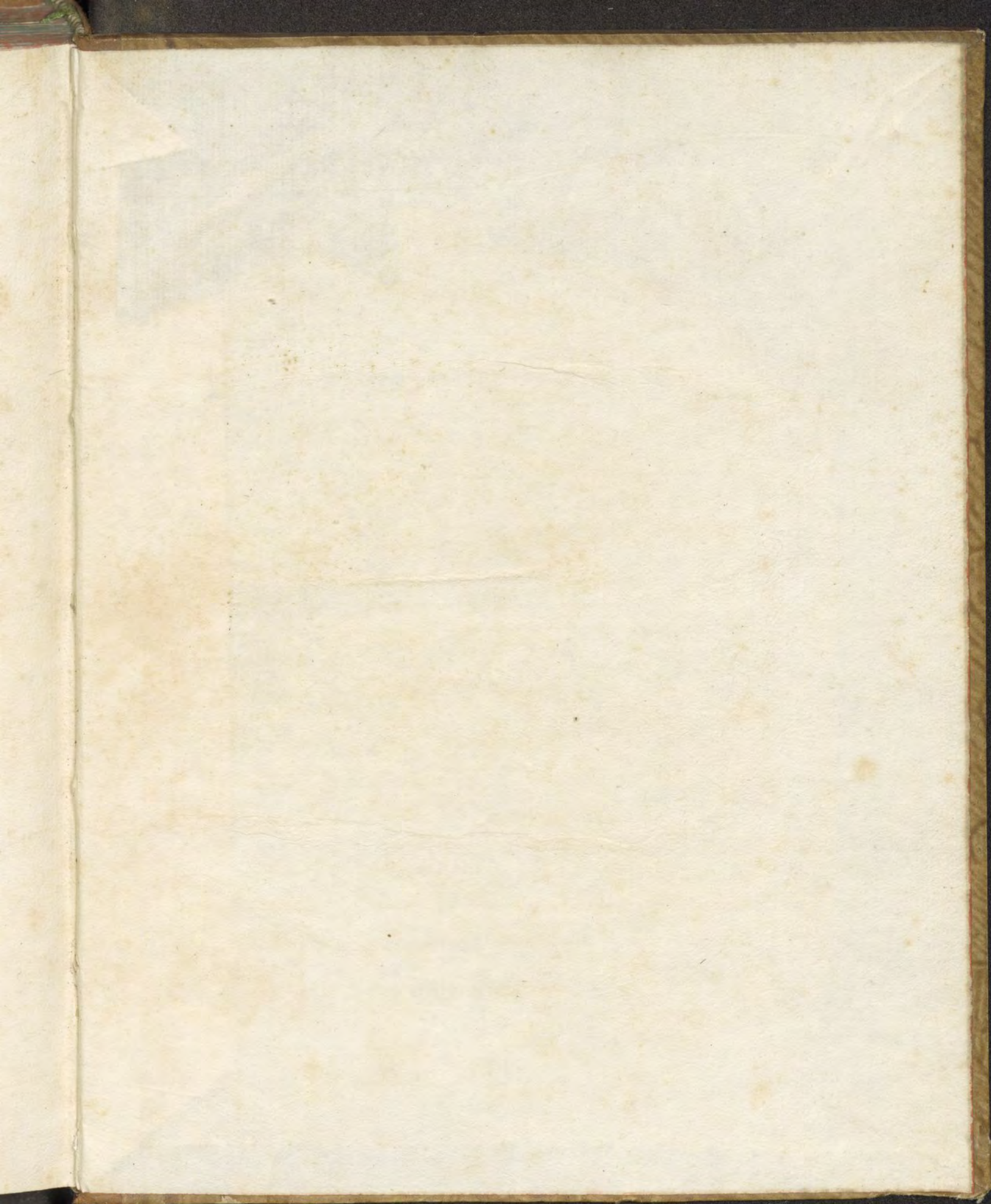
V I D I T

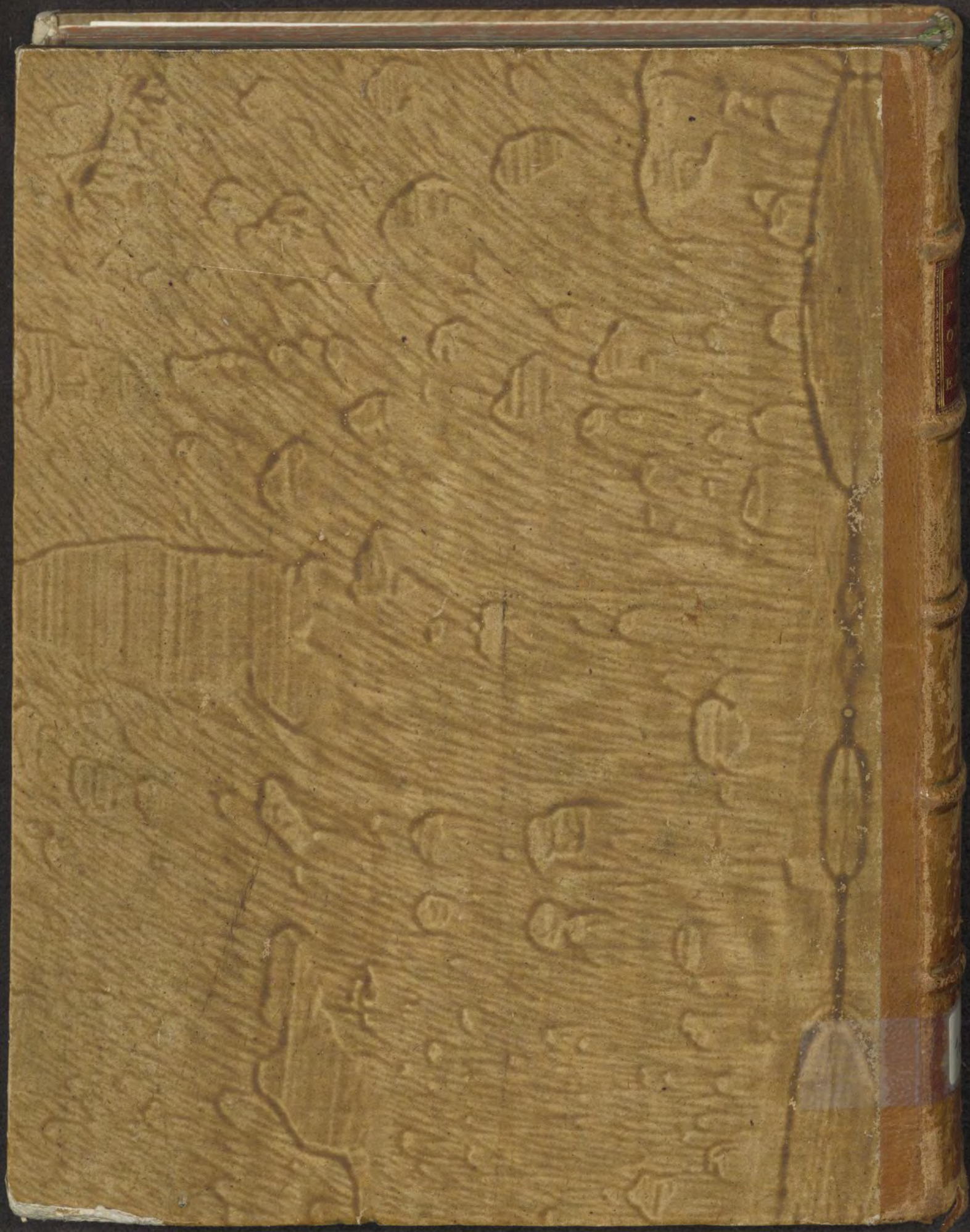
D. Philippus Mariae Forthi Civitas Regularis Sancti Pauli
in Ecclesia Metropolitanae Bononiae Inventariarius pro Em-
poribus, ac Reverendissimi Domini D. Andreae Cardinalis
Jansenii, Ordinis Sancti Basilii, Congregationis Camer-
acensis, Archiepiscopi Bononiae, C. S. R. P. Princeps.

Die 17. Novembris 1788.

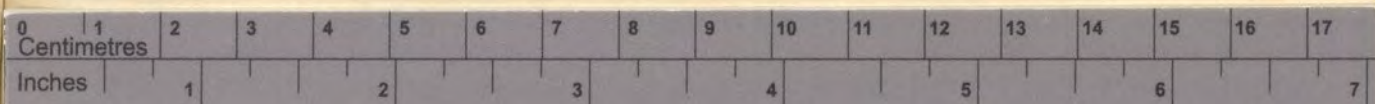
I M P R I M A T U R.

In Thomae Valentini Fisi O. P. Proprietor. Curavit Joannes
Officiarius Bononiae.

DE SANCTO GREGORIO
ILLIBERITANO
LIBELLI *DE FIDE* AUCTORE,
NEC NON
DE SANCTIS
HILARIO ET HIERONYMO
ORIGENIS INTERPRETIBUS
DISSERTATIONES.

Color chart

 Sachverständigen-Zubehör.de

Blue
#C8C8FF
#0000FF

Cyan
#C0E5FC
#009FFF

Green
#759675
#008B00

Yellow
#FFFFC7
#FFFF00

Red
#F0C9C9
#FF0000

Magenta
#FFC9FF
#FF00FF

White
#FFFFFF

Grey
#9D9E9E
#D9DADA

Black
#5B5B5B
#000000

